

**ORTA ASYA'DA GÜVENLİĞİN
SAĞLANMASINDA KAZAKİSTAN'IN ROLÜ**

Gunesh GURBANDURDYEEVA

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir 2016

ORTA ASYA’DA GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINDA KAZAKİSTAN’IN ROLÜ

Gunesh GURBANDURDYEVA

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2016

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gunesh Gurbandurdyeva tarafından hazırlanan “Orta Asya’da Güvenliğin Sağlanmasında Kazakistan’ın Rolü” başlıklı bu çalışma 25.05.2016 tarihinde Eskişehir Osmangazi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Hasan DURAN

Üye Doç. Dr. Hayrettin ÖZLER

Üye Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ

ONAY

.../ .../ 200...

Prof. Dr. Hasan Hüseyin Adaloğlu
Enstitü Müdürü

...../...../2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

ÖZET

ORTA ASYA’DA GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINDA KAZAKİSTAN’IN ROLÜ

GURBANDURDYEVA, Gunesh

Yüksek Lisans - 2016

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hasan Duran

Sovyet Birliği'nin çöküşü yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bağımsızlığını yeni kazanan devletler güvenlik sorunları ile karşılaşırken aynı zamanda kendi yönetim türlerini şekillendirme ve kendi politikalarını izleme fırsatı yakalamıştır. Kazakistan bağımsızlığını kazanan ülkeler arasında kendi ayakları üzerinde hızla yükselmeyi başarmıştır. Kazakistan Sovyet Birliği'nin nükleer mirasından kurtularak ve çok taraflı politika izleyerek komşuları ile olan sınır sorunlarını çözebilmiştir. Bu politikalar, diğer ülkeler ile dostane ilişkilerin korunmasına ve uluslararası ve bölgesel örgütlere katılmada Kazakistan’a yardımcı olmuştur. Ayrıca Kazakistan'ın dış politikası, ülkeyi dünyada barış ve istikrarın bir destekçisi olarak sunmuştur.

Bu tez, 1991 yılı sonrasında bölgesel güvenliği sağlamak amacıyla oluşturulan organizasyonları ve bunların faaliyetlerini analiz etmektedir. Bununla birlikte Kazakistan’ın bu örgütlerdeki faaliyetleri de incelenmiştir. Bu araştırma, Orta Asya’da güvenliğin sağlanmasında Kazakistan’ın rolünü ve Kazakistan’ın dünyada olumlu bir imajının olup olmadığını ve bölgesel bir güç olarak tanınıp tanınmadığını araştırmayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

THE ROLE OF KAZAKHSTAN IN PROVIDING SECURITY IN THE CENTRAL ASIA

GURBANDURDYEVA, Gunesh

Master Degree - 2016

International Relations Department

Adviser: Assoc. Prof. Hasan Duran

The collapse of the Soviet Union has resulted in the emergence of several new independent states. These states had the opportunity to form their own regimes and pursue their own policies while facing security problems. Among the new independent countries, Kazakhstan has succeeded to rise rapidly on its own feet. Kazakhstan was able to solve border issues with its neighbors by applying multilateral policies and disengaging the nuclear inheritance of the Soviet Union. These policies have helped Kazakhstan to develop friendly relations with other countries and to take part in international and regional organizations. In addition, Kazakhstan's foreign policy has presented the country as the promoter of peace and the stability in the world.

This thesis analyzes the organizations which are established after 1991 in order to provide regional security and their activities. Moreover, the activities of Kazakhstan in these organizations are also analyzed. This study aims to analyze the role of Kazakhstan in providing security in Central Asia and whether Kazakhstan has a positive image in the world and is known as a regional power or not.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİKTE YENİ YAKLAŞIMLAR VE ORTA ASYA'DA BÖLGESEL GÜVENLİK

1.1. GÜVENLİK KAVRAMINA GELENEKSEL VE MODERN YAKLAŞIMLARI	5
1.1.1. Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı.....	7
1.1.2. Güvenlikte Yeni Yaklaşımlar.....	10
1.2. BÖLGESEL GÜVENLİK KAVRAMI	16
1.2.1. Bölge ve Bölgesel Güvenlik.....	17
1.2.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi	17

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ASYA'DA GÜVENLİK SİSTEMİNİN OLUŞUMUNDA BÖLGESEL ÖRGÜTLERİN ROLÜ

2.1. ORTA ASYA BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ.....	25
---	----

2.2. ŞANHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (ŞİÖ) ÇERÇEVESİNDE GÜVENLİK İŞBİRLİĞİ	31
2.2.1. ŞİÖ'nün Özelliği ve Önemi	32
2.2.2. ŞİÖ'nün Güvenlik Alanındaki Faaliyetler ve Yaptığı Çalışmalar	34
2.2.3. ŞİÖ Çerçevesinde Afganistan Sorunu	37
2.2.4. ŞİÖ'nün Ekonomik Boyutu	39
2.2.5. Genişleme	41
2.3. GÜVENLİK ALANINDA BÖLGESEL KURULUŞLARIN BİR BİLEŞİMİ OLARAK KOLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ (KGAÖ).....	45
2.3.1. KGAÖ'nün Askeri Gücü ve Faaliyetleri	50
2.3.2. KGAÖ ve Kırgızistan Olayları	54
2.3.3. Özbekistan'ın KGAÖ'deki Rolü	55
2.4. AVRUPA'DA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NIN (AGİT) ORTA ASYA'YA YÖNELİK FAALİYETLERİ	57
2.5. AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ASYA GÜVENLİĞİNDE KAZAKİSTAN

3.1. ORTA ASYA'NIN BÖLGESEL GÜVENLİK SORUNLARI	68
3.1.1. Hazar Bölgesi – Anlaşmazlıkların Gelecekteki Sıcak Noktası	75
3.2. KAZAKİSTAN'IN ŞANHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÇERÇEVESİNDEKİ FAALİYETLERİ	78
3.3. KAZAKİSTAN'IN KOLEKTİF İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ ÇERÇEVESİNDEKİ FAALİYETLERİ	86

3.4. KAZAKİSTAN'IN AVRUPA'DA GÜVENLİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATINDAKİ MİSYONU	94
3.5. ASYA'DA İŞBİRLİĞİ VE GÜVEN ARTTIRICI ÖNLEMLER KONFERANSI'NIN (AİGK/ CICA) GELİŞİMİ VE ORTA ASYA'DAKİ FAALİYETLERİ	103
3.6. SİLAHSIZLANMA VE NÜKLEER SİLAHLARIN YAYILMASININ ÖNLENMESİNDE KAZAKİSTAN'IN ROLÜ.....	116
3.6.1. Kazakistan Topraklarındaki Nükleer Poligonlar ve Nevada – Semipalatinsk Hareketi	124
3.6.2. Nazarbayev'in Girişimleri	127
SONUÇ	131
KAYNAKÇA.....	135

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AGİT	: Avrupa’da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİGK	: Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı
AKB	: Avrasya Kalkınma Bankası
APEC	: Asya – Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CTBT	: Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması
DTO	: Dünya Ticaret Örgütü
EurAsEC	: Avrasya Ekonomik Topluluğu
GICNT	: Nükleer Terörizmle Mücadele için Küresel Girişim
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUUAM	: Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü
HCOC	: Balistik Füze Yayılmasına Karşı Lahey Davranış İlkeleri Rehberi
ICRC	: Uluslararası Kızılhaç Komitesi
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Antlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NPT	: Nükleer Silahların �nlenmesi Antlaşması
OAMG	: Ortak Acil Müdahale Gücü
OHİG	: Ortak Hızlı İntikal Gücü
PSI	: Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi
RATS	: Bölgesel Terörle Mücadele Birimi
�İ�	: Şanghay İşbirliği �rg�t�
T�RKPA	: Türk Dili Konuşan �lkeler Parlamenter Asamblesi
UAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı

ÖNSÖZ

“Orta Asya’da Güvenliğin Sağlanmasında Kazakistan’ın Rolü” başlıklı tez fikrimin ortaya çıkmasının en önemli nedeni benim Orta Asya topraklarında doğmam ve üniversite hayatımı Kazakistan’da geçirmemdir. Her insanın kendi doğduğu topraklarının tarihini ve kültürünü merakla öğrenme isteğinde olduğu gibi benim de vatandaşı olduğum Türkmenistan ile aynı kültür ve tarihi paylaşan halkların yaşam tarzını öğrenme isteğim tezimin çıkış noktası olmuştur. Kazakistan’daki öğrenim dönemim süresince Kazak halkının örf ve adetlerini, kültürünü, tarihini, sosyo – ekonomik ve siyasi yapısını öğrenme fırsatı bulmam nedeniyle lisans tezimi Kazakistan ile bağlamak istedim. Daha sonra öğrenimimi Türkiye’de sürdürme fırsatı bulunca yazdığım çalışmamı danışmanımın tavsiyesi ile devam etmeye uygun buldum.

Tez konusunun netleşmesinde ve yazım sürecinde sürekli beni yönlendiren, yabancısı olduğum bir dilde tez yazma konusunda çekilen zorluklara rağmen bana güvenen, ilgisini esirgemeyen, öğrencilik süremi dönemsel olarak uzatılmasında destek olan, her soruma cevap verip beni yönlendiren ve danışmanlık yapan Sayın Doç. Dr. Hasan Duran’a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca, çalışmanın araştırma kısmında uzaklığın neden olduğu zorluklara rağmen bana hep destek veren A. Yesevi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Eftal Şükrü Batmaz’a ve değerli hocam Ruslan Tyutebayev’e minnettarlığımı sunuyorum. Kazakistan’da bulunan hocalarımla yanı sıra öğrencilik hayatımı paylaştığım ve her zaman bana destekte bulunan, A.Yesevi Üniversitesi Kütüphanesi kitaplarının benim elime geçmesinde yardımcı olan can arkadaşım Dursun Huseynova’ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak da, öğrenim hayatım döneminde özveriyle olan, benimle iftihar eden ve ülkemden desteklerini her zaman hissettiren anne ve babama, sevinçlerime sevinen, üzüntülerime üzülen, her türlü destekte bulunan, çalışma sürecinde anlayış gösteren, yazılarımı düzelten, güç veren ve hayatıma eşlik eden Yasin Aktaş’a şükranlarımı sunarım.

Gunesh Gurbandurdyeva

GİRİŞ

İki kutuplu sistemin çöküşü dünyanın jeopolitik haritasını etkilemiştir. Sovyet Birliği'nin dağılması yeni devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Orta Asya'da Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan uluslararası sistemde bağımsız devletler arasında yer almıştır. Eski Sovyet topraklarında yeni bağımsız devletlerin kurulmasından sonra, taşra olarak görülen Orta Asya, jeopolitik öneme sahip bir bölge haline gelmiştir. Yeni devletlerin ortaya çıkması, bölge halklarına Sovyet sisteminden bağımsız olarak kendi politikalarını izleyebilmelerine imkan sağlarken, güvenlik alanında da problemlerin yaşanmasına yol açmıştır.

Orta Asya ülkeleri, kısa zaman içerisinde çözülmesi gereken birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bunların arasından ulusal ve bölgesel güvenliğin sağlanması önemli bir yer teşkil etmiştir. Toprak bütünlüğünün korunması, bağımsızlığın güçlendirilmesi, siyasi istikrarın sağlanması, demokrasinin gelişmesi, küresel süreçlere katılarak etkili bir ekonominin yaratılması diğer sorunlar arasında yer almıştır. Bölge içerisinde birlik ve beraberliği sağlamak ile yeni tehdit ve zorluklara karşı mücadele etmek ülkelerin ana hedeflerini oluşturmuştur.

Orta Asya ülkelerinin küresel süreçlere katılımı, bu ülkelerin topraklarında yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası terörizm ve dini aşırıcılık gibi güvenlik tehditlerinin ortaya çıkmasına ve yayılmasına neden olmuştur. Siyasi rejimlerin ve ekonomik sistemlerin köklü değişimi esnasında yeni devletlerin oluşumu çatışmaları ortaya çıkarmıştır. Toprak ve su kullanımı konusundaki anlaşmazlıklar çatışmalara zemin hazırlamış ve dini aşırıcılığın yayılması Orta Asya'nın istikrarını tehdit etmiştir.

Yeni tehditlerin ortaya çıkması ve Orta Asya ülkelerinin bu tehditlere karşı koyabilecek yeterli güçlerinin olmaması nedeniyle bölge ülkeleri, politik ve ekonomik sistemlerini değiştirme yoluna giderek dış çevre ile işbirliğine yönelmiştir. Bu doğrultuda, 1991 yılından bu yana bölgede, hem bölge ülkeleri arasında hem de bölge ülkeleri ile Rusya, ABD, Çin ve Avrupa Birliği (AB) gibi bölge dışı aktörler arasında işbirliğine dayalı bölgesel güvenlik sisteminin oluşumu başlatılmış, güvenlik alanında faaliyet gösteren uluslararası örgütler ile de işbirliği yapılmıştır.

Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa'da Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) katılımın yanı sıra, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ), Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK) gibi yeni kuruluşların oluşumuna da katkıda bulunulmuştur.

İkili ve çok taraflı düzeyde yapılan işbirliğinden olumlu sonuçlar alınmıştır. Aynı zamanda, bölgeye hakim olabilmek için büyük güçler arasında yaşanan rekabet, bölge ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklara (örneğin, Özbekistan'ın Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü'nde (GUUAM) ve KGAÖ'de bulunması) sebep olmuş ve bölge güvenliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle, 1991 yılından günümüze kadar bölgede oluşan yapıların etkili olup olmadığı tartışma konusu olmuştur.

Orta Asya ülkeleri arasında Kazakistan, en geniş topraklara, heterojen nüfus yapısına ve zengin doğal kaynaklara sahiptir. Bunun yanı sıra diğer bölge ülkelerine oranla daha geniş ekonomik imkanları bulunmakta ve barışçıl ve çok taraflı politika izleyerek tüm ülkeler ile iyi ilişkiler sürdürmeye çalışmaktadır.

Bir bölgesel lider olarak görülen Kazakistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra kendi güvenliği başta olmak üzere bölge güvenliğinin sağlanması yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Kazakistan Başkanı Nursultan Nazarbayev'in BM'nin oturumlarında çeşitli girişimlerde bulunarak dünya ülkelerine barışın ve istikrarın korunması çağırısında bulunmuştur. Ülke ve bölge güvenliği açısından Sovyet Birliği'nden kalan nükleer silahları temizleme girişimlerinde bulunarak ülkeyi nükleer silahlardan arındırmıştır. Bunların hepsi Nazarbayev'in pragmatik görüşleri sayesinde yapılmıştır. Kazakistan'ın izlediği bu girişim ve uyguladığı barışçıl politika, bölge güvenliğinin sağlanmasında önemli rol oynadığına işaret etmektedir.

Bu tezde Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan oluşan Orta Asya bölgesinin güvenlik meselelerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca bölgesel güvenliğin sorumluluğunu üstlenen yapıların ayrı ayrı oluşumu üzerinde durularak, amaçları ve oluşumundan bu yana gelişimi

incelenecektir. Bu örgütlerin kuruluş amaçlarına uygun olarak yürüttükleri faaliyetler, bölge güvenliğinin sağlanmasında etkili olup olmadıkları, etkinlik dereceleri ve Kazakistan'ın bu örgütlerdeki rolü analiz edilecektir. Buna ek olarak, bölgesel güvenliğin sağlanmasında Kazakistan'ın rolü incelenecektir.

Kazakistan'ın bölgesel güvenlik açısından rolü incelenirken hedeflenen amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı, girişimlerin etkili olup olmadığı sorularının cevapları aranacaktır. Bahsedilen sorulara cevap aranırken; daha önce hazırlanmış tezler, bölgeye ait araştırma merkezlerinin yayınları ve haber ajanslarının verileri, akademik yayınlar, raporlar, bölge kuruluşlarının deklarasyonları ile tüzükleri ve devletler arasında imzalanan sözleşmelerden yararlanılmıştır.

Çalışmada belirlenen hedeflere ulaşmak için aşağıdaki konular ön plana çıkartılmıştır:

- ✓ Güvenliğin teorik yönlerinin ele alınması;
- ✓ Uluslararası ve bölgesel kuruluşlar ile toplumsal hareketlerin rolü;
- ✓ Kazakistan'ın nükleer statüsünden vazgeçmesinin ana nedenlerinin belirlenmesi;
- ✓ Kazakistan'ın bölgesel güvenlik sistemindeki yerinin ve rolünün incelenmesi.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde “güvenlik” kavramının tanımı yapılarak, teorik yönleri ve yeni yaklaşımları ortaya koyulacaktır. Bu kısımda “bölge” ve “bölgesel güvenlik” kavramlarının incelenmesinin yanında Barry Buzan'nın “bölgesel güvenlik” yaklaşımının bir parçası olan “bölgesel güvenlik kompleksi” ele alınacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Orta Asya güvenliğinin sağlanması amacıyla bölgede faaliyet sürdüren organizasyonlardan bahsedilmiştir. Bölgede oluşturulan örgütlerin faaliyetleri, amaçları ve bölge güvenliğini sağlamaya yönelik yürüttükleri faaliyetler ile üye ülkelerin rolü incelenmiştir. Bölgede yaşanan sorunlar ve bölgeyi tehdit eden güvenlik sorunlarının çözülmesinde örgütlerin katkıları açıklanmıştır.

Örgütlerin genişlemesinin ne tarz sonuçlar doğuracağına, Orta Asya güvenliğine nasıl etki edeceğine ve bölge güvenliğiyle birlikte diğer Asya ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesindeki etkilerine vurgu yapılmıştır. Bu kuruluşların faaliyetleri incelenirken kuruluşlar ile bölge dışı örgütler arasındaki işbirlikleri de ortaya koyulmuştur. Her alana etkisi bulunan ekonominin, bölge güvenliğinin sağlanmasında da önemli etkisinin bulunması nedeniyle, bölümün sonunda Avrasya Ekonomik Birliği incelenmiştir.

Çalışmanın temel sorusuna yanıt aranan üçüncü bölümde ise Orta Asya güvenliğinde Kazakistan'ın rolü ele alınmıştır. Burada, öncelikle Kazakistan'ın üyesi olduğu kuruluşlardaki faaliyetler, gösterdiği gayretler, bölgesel güvenliğin sağlanması ve korunması yolunda bulunduğu girişimler incelenmiştir. Kazakistan, barışçıl bir ülke olarak tanınmak isteginden dolayı bağımsızlığını kazanır kazanmaz Sovyet döneminden kalan nükleer mirasından kurtulmak istemiştir. Bu bölümde, Kazakistan'ın nükleer kapasitesi dikkate alınarak nükleer mirastan arındırılması yolundaki çalışmaları incelenmiştir. Nükleer silah sahibi bir ülke olup olmamasının Kazakistan'a neler kazandıracağı ve diğer ülkeler tarafından nasıl algılanacağı analiz edilmiştir. Kazakistan'ın nükleer silahların yayılmasına karşı katıldığı anlaşmalar ve imzaladığı protokoller de ele alınmıştır. Kazak halkının nükleer silahların Kazakistan topraklarından bertaraf edilmesi için bulunduğu girişimlerden söz edilmiş ve ayrıca Sovyet döneminde Kazakistan topraklarında gerçekleştirilen nükleer denemeler ve bu denemelerin o topraklarda yaşayan halka getirdiği zararların açıklaması yapılmıştır. Nükleer denemelerden zarar gören halka yardım etmek için Kazakistan Başkanı'nın bulunduğu girişimler incelenmiştir.

Kazakistan'ın uluslararası örgütlerde üye olarak yer almış, dünyada barışı sağlamak amacıyla çalışmalar yapmış ve aynı zamanda bölgesel kuruluşların yanı sıra uluslararası örgütler aracılığıyla da bölge güvenliğinin sağlanması için gayret göstermiştir. Bu bağlamda Kazakistan'ın, Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nda yürüttüğü çalışmalar da incelenmiştir. Tezde çalışmanın ana sorusu olan Orta Asya güvenliğinin sağlanmasında Kazakistan'ın rolü açıklanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİKTE YENİ YAKLAŞIMLAR VE ORTA ASYA'DA BÖLGESEL GÜVENLİK

1.1. GÜVENLİK KAVRAMINA GELENEKSEL VE MODERN

YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde, “güvenlik” kavramına yönelik geliştirilen geleneksel ve modern yaklaşımların ve bölgesel güvenlik kompleksinin açıklanması amaçlanmaktadır.

Güvenlik uluslararası ilişkilerin en önemli maddelerinden biri olmuştur. Devletler egemenliğinin korunması için ulusal güvenliğini ¹ (*national security*) korumaya çalışmıştır. Ancak, dünyada artan karşılıklı bağımlılık olgusuyla birlikte “güvenlik” kavramının kapsamı genişlemiş; bölgesel güvenlik (*regional security*) ve küresel güvenlik (*international security*) meseleleri tartışılmaya başlanmıştır.

Güvenlik sorunları uluslararası ilişkilerle ilgilenenlerin ve hükümet liderlerinin öncelikli gündemidir. Uluslararası siyasetin her bir meselesi doğrudan güvenlikle ilgilidir. Etnik kabileler ve gruplar, hanedanlıklar ve devletler tarih boyunca birbirilerine karşı olmaktan vazgeçmemişlerdir. Bundan dolayı, devlet adamları komşuları tarafından gelebilecek saldırı tehditlerine karşı önlemler bulmaya çalışmışlar ve çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Realist yaklaşımlara göre, uluslararası ilişkilerin temel özelliklerinden biri uluslararası sistemin anarşik olmasıdır. Bu ise çözülememiş güvenlik sorunları ile ilişkilidir. Devletler olduğu sürece güvenlik mutlak sağlanmamakta, izafi olmakta ve her zaman siyasi “hükümdarların” iradesine bağlı kalmaktadır.²

Birinci Dünya Savaşı sonrası, savaşın yıkıcı etkilerinden dolayı ilk uluslararası konsensüsün oluşması ve uluslararası ilişkilerin gündemine savaşların

¹ Tasam, Neoliberalizmin Ulusal Güvenlik Siyasaları Üzerindeki Etkileri ve Türkiye'nin Güvenlik Siyasası Üzerine Bir İnceleme, (Çevrimiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3168/neoliberalizmin_ulusal_guvenlik_siyasalari_uzerindeki_etkileri_ve_turkiyenin_guvenlik_siyasasi_uzerine_bir_inceleme, 9 Nisan 2015.

² Pavel Tsiganov, *Mejdunarodnie Otnoşeniya*, Gardariki, Moskova, 2003, s. 320.

önlenmesi ile ilgili konuların girmesiyle “güvenlik” kavramı önem kazanmıştır. Kavram, Avrupa’da güvenliğin sağlanması konseptinin gelişmesine bağlı olarak Milletler Cemiyeti’nin belgelerinde kullanılmıştır. Bir taraftan, “güvenlik” kavramı barışın geleneksel konsepti veya savaşın yokluğu olarak tanımlanırken, diğer taraftan prensiplerin oluşmasını, savaş önleme olasılığı dahil olmak üzere savaşa yol açabilecek koşulların ortaya çıkmasına karşı ve barışın korunması için gerekli koşulların yerine getirilmesini kolaylaştıracak kurumların oluşturulmasını ve barışın sağlanması için anlaşmalara erişmeyi kapsayan geniş bir alanı içermektedir.³

Güvenlik sorunu İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra daha hayati hale gelmiş ve güvenliğin sağlanması Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın birinci maddesinde öncelikli yer almıştır: “Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek.”⁴

Soğuk Savaş döneminde “güvenlik” kavramı sadece askeri ve siyasi güvenlik temeline dayandırılmış ve böylece dar bir kavramla açıklanmışsa da, 1980’li yılların sonunda “güvenlik” kavramı ile ilgili yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte askeri ve siyasi güvenlik konularının yanında “güvenlik” kavramını geniş ve detaylı olarak tanımlamak isteyen farklı akımlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁵

Tarih boyunca süre gelen çatışmalar sırasında çatışan tarafların kendilerini, aynı zamanda bulunduğu topraklarını korumak amacıyla kullandıkları ilkel silahlardan günümüzde nükleer silahlar gibi tahrip edici silahların kullanımına kadar geçen süre içerisinde güvenliğini sağlamak adına askeri güç kullanılmış ve Soğuk

³ Vladimir Kulagin, *Mezhdunarodnaya Bezopasnost*, Aspekt – Press, Moskva, 2007, s. 12 – 13.

⁴ Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü Raporu, s.5, (Çevrimiçi) <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 12 Nisan 2015.

⁵ Vladimir Kulagin, *Mezhdunarodnaya Bezopasnost*, Aspekt – Press, Moskva, 2007, s.13.

Savaş döneminin sona ermesine dek teorik olarak güvenlik anlayışı realizm ve neo – realizm açısından değerlendirilmiştir.

1.1.1. Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı

Soğuk Savaş döneminde, güvenlik kavramı realizm ve neo – realizmin açısından değerlendirilmiş ve klasik güvenlik kavramı askeri güvenlik meseleleri temelinde tanımlanmıştır.

Realistler ve neo – realistler, anarşi ortamında faaliyet gösteren devleti uluslararası sistemin temel aktörü olarak kabul etmektedirler. Anarşi kaos değil, ulusüstü otoritenin yokluğunu ifade etmektedir. Uluslararası ilişkilerin anarşik olması (doğası) devletin davranışlarını belirleyen en önemli faktördür. Devletlerin, genelde birbirleriyle uyuşmayan çıkarları vardır. Devletler arasındaki çıkar çatışmalarını çözmek için etkili ulusüstü bir mekanizmanın olmaması devletleri kendi çıkarlarını ve hedeflerini korumak amacıyla askeri güç kullanmaya yöneltmektedir. Böyle bir durumda, her zaman askeri çatışma tehdidinin olasılığı yüksektir ve herhangi bir devlet kendi gücüyle kendi güvenliğini sağlamaya hazır olmalıdır. Çeşitli etmenler devletlerin güç kapasitesini etkilemekte olup, bunlardan askeri güç ana faktör olurken coğrafya ve nüfus özellikleri gibi diğer faktörler de bulunmaktadır. Ayrıca askeri güç devletlerin güvenliğinin sağlanmasında da ana faktör olarak görülmektedir.⁶ Devletin askeri imkânları ve gücü, varlığı için önemlidir ve anarşik uluslararası sistemde çatışmanın sonucunu belirlemektedir.

Realistlere göre çatışma ve güvensizlik ortamının bulunduğu uluslararası sistemde güvenliği sağlamanın temel koşulu devletin gücünü arttırmasıdır ve gücünü arttırabilecek tek aktörün ulus – devletler olduğu öne sürülmektedir. Realistler, ulusal güvenlik kavramını devlet güvenliğiyle, devletin güvenliğini ise toplumun güvenliği ile eşit görmektedirler. Devletin güvende olması ile toplumun güvende olacağı savunulmaktadır. Devletlerin aralarında çıkar çatışmalarının olması, güvensiz bir

⁶ Övgü Kalkan Küçüksoğak, “Güvenlik Kavramının Realizm, Neo - realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışması”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, (2012), C: 4, No: 14, s. 203.

ortamın oluşmasına yol açmaktadır. Böyle bir ortamda devletlerin egemenliği ile toprak bütünlüğünün korunması gerektiğinin altını çizmektedirler. Devlet güvenliğinin sağlanmasının askeri güç ve stratejiye bağlı olduğunu belirten realistler, devletlerin izleyeceği politikaları bir hiyerarşiye bağlamaktadırlar. Düzenledikleri bu hiyerarşinin tepesine olmazsa olmaz olarak gördükleri ulusal güvenliği, sonra gelen alt basamaklara ise askeri alan dışındaki ekonomik ve sosyal alanlar gibi diğer konular yerleştirilmektedir. Bu şekilde realistler devlet güvenliği için birincil (*high politics*) ve ikincil (*low politics*) politikaları ortaya koymuşlardır.⁷

Realizm ve neo – realizm arasındaki fark, analiz düzeyinden kaynaklanmaktadır. Realistler, devletlerin davranışlarını insan doğasının özü bakımından açıklamaktadır. İktidara sahip olma isteğinin insan doğasının ayrılmaz bir parçası olduğunu, aynı şekilde devletin de özelliği olduğunu vurgulamaktadırlar. Ancak, devlet içinde insanların çıkarları devlet mekanizmasıyla kontrol edilmektedir, devletler arası ortamda ise böyle bir yetkili otorite bulunmamaktadır. Bu şartlar altında, devletler iktidara yönelik hedeflerini kendi askeri güçleri doğrultusunda gerçekleştirmek istemektedir.⁸

Klasik realistler güvenliğe tehdit oluşturabilecek unsurların devletlerin kendi isteğiyle (bilinçli olarak) ortaya çıktığını öne sürerken, neo – realistler ise devletlerin kontrolünden bağımsız olarak sistemin yapısından kaynaklı dinamikler nedeniyle güvenlik sorunlarının ortaya çıktığını öngören yapısal görüşü savunmaktadır.⁹

Neo – realizm, uluslararası sistemin yapısını oluşturan devletlerin ilişkilerinde sistem analizini esas alarak sistemi hiyerarşik ve anarşik olmak üzere ikiye ayırmıştır. Hiyerarşik sistemde, sistemin bileşenleri herhangi bir güvenlik kaygısında olmadan kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu sistemde kendilerine yönelebilecek herhangi bir gücü durdurabilecek ve gerekli önlemleri

⁷ Hasret Çomak, Caner Sancaktar, “21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Balkan Kongresi’nde Sunulan Bildiri, Nisan 2011, s. 23.

⁸ Övgü Kalkan Küçüksoğak, “Güvenlik Kavramının Realizm, Neo - realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışması”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, (2012), C: 4, No: 14, s. 203.

⁹ Sinem Akgül Açıkmeşe v.d., *Strateji ve Güvenlik*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s.88.

alabilecek meşru bir otorite vardır. Diğer bir anlatımla, devletlerin güvenliğini sağlayacak bir merkezi hükümet bulunmaktadır. Bununla birlikte anarşik uluslararası sistemde bir ulusüstü otorite söz konusu olmamakta ve devletler güvenlikleri için çalışmaktadırlar.¹⁰ Her devletin kendi güvenliğini ve bağımsızlığını sağlaması, ekonominin kalkınması, vatandaşlarının korunması ve iç düzeninin istikrarı gibi hedefleri vardır. Bu hedefler her bir devlet için önemlidir, bu nedenle devletler birbirilerinden işlevsel olarak farklı değildir. Devletlerin imkânları ise farklılık taşımaktadır. Askeri güç, insan potansiyeli, ekonomik fırsatlar, coğrafi konum ve gücü ifade eden diğer faktörler devletlerin imkânlarının ve güçlerinin farklılığını sergilemektedir. Diğer bir deyişle yapının ana faktörü güç dağılımıdır. Güç dağılımı devletlerin imkânlarına göre belirlenmektedir. Bazı devletler diğerlerine göre daha fazla imkâna sahiptir, bu nedenle güçlü olan devletler imkânları daha az olan devletleri kendi çıkarlarını geliştirmek için kullanmaktadır. Askeri saldırı halinde, devletler arasındaki çatışmayı çözmek için üst otoritenin olmamasından dolayı devletler hiçbir yardım alamamaktadır. Bu nedenle, var olabilmek için devletlerin kendi kendine yetebilmesi (*self – help environment*) öne çıkmaktadır.¹¹

Neo – realizmin ortaya koyduğu “güvenlik ikilemi” (*security dilemma*), diğerlerinin amaçlarından emin olmayan, onlardan kuşku duyan ve onları potansiyel bir tehdit olarak gören devletlerin kendi güvenliğini düşünerek askeri gücünü arttırması, bu duruma karşılık olarak diğer devletlerin de algıladıkları güvensizliği ortadan kaldırmak için güç artırımına gitmesi şeklinde açıklanmaktadır. Dolayısıyla, bir devletin askeri hazırlığı veya askeri potansiyelini güçlendirme yolundaki çabaları, diğer devlet tarafından hangi amaçlarla yapıldığı bilinemediğinden, bu durum diğer devletin kendi güvenliğini koruma altına alma isteğini oluşturmakta ve askeri potansiyelini güçlendirme yoluna itmektedir. Oluşan belirsizlikler nedeniyle devletler karşılıklı olarak askeri güçlerini arttırmakta ve bu şekilde güvensizlik

¹⁰ Sinem Akgül Açıkmeşe v.d., a.g.e., s. 90.

¹¹ Övgü Kalkan Küçüksoğak, “Güvenlik Kavramının Realizm, Neo - realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışması”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, (2012), C: 4, No: 14, s. 204.

ortamı oluşmaktadır. Bu teorinin pratikte yaşanan en önemli örneği dünyanın iki büyük süper gücü arasında yaşanmış Soğuk Savaş dönemidir.¹²

Realizm ve neo – realizm teorilerinde devlet en önemli siyasi aktör olarak kalmaktadır. Başka bir devlet tarafından askeri saldırıya uğrayabilecek olması, onu güvenliğin en önemli unsuru yapmaktadır. Bu yüzden, güvenliğin geleneksel konseptine göre, devlet için askeri tehdit önemli bir konudur. Dış saldırılara karşı topraklarının ve egemenliğinin korunması her devletin ana görevidir.

Geleneksel güvenlik yaklaşımı askeri güvenliğe dayandırılmış¹³ ve Soğuk Savaş'ın sonuna kadar geçerli olmuştur. Geleneksel yaklaşım, Soğuk Savaş'ın bitmesini tahmin edememiş ve uluslararası ilişkiler alanında realizm teorisi sorgulanmaya başlanmıştır. Dünyanın stratejik durumu değişmiş ve iki blok arasındaki askeri ve ideolojik çatışma yerini yeni tehditlere bırakmıştır. Sovyet Birliği'nin farklı bölgelerinde meydana gelen dini ve etnik çatışmalar, terörizm ve aşırıcılık, ekonomik çöküş ve çevre felaketleri bu tehditlerden bazılarıdır.

Geleneksel realizm ve neo – realizm teorisi yeni çatışmaların karakterini açıklamakta yetersiz kalmış ve uluslararası ilişkiler teorisinde yeni gerçekleri açıklayacak yeni yaklaşımlar güç kazanmaya başlamıştır.

1.1.2. Güvenlikte Yeni Yaklaşımlar

Güvenlikte yeni yaklaşımlar Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ortaya çıkmaya başlamıştır. 1980'li yılların sonlarına doğru dünyanın iki büyük gücü ABD ve Sovyet Birliği arasındaki nükleer gerilim sona ererken, askeri faktörün öneminin azalması tehdidin diğer türlerinin daha belirgin hale gelmesine yol açmıştır. Devletin sınırlarının ötesinde bir etkiye sahip olabilecek etnik ve dinsel çatışmalar, göçler, ekonomik ve çevresel sorunlar gibi faktörler önemli rol oynamaya başlamıştır. İçerisinde askeri unsurları barındırmayan bu tehditler hep olmuştur, ancak Soğuk

¹² Sinem Akgül Açıkmeşe v.d., *Strateji ve Güvenlik*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 91.

¹³ Zerrin Ayşe Bakan, "Soğuk Savaş Sonrasında Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algıları", *21. Yüzyıl Dergisi*, (2007), No: 3, s. 37.

Savaş'ın yaşandığı dönemlerde askeri konular kadar ön planda olmamıştır. Sovyet Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması, askeri tehditlerin önemini azaltmış ve askeri tehditlerin arka planında kalan güvenlik gündeminin gelişmesine ve ön plana çıkmasına yol açmıştır.¹⁴ Bunun yanı sıra uluslararası sistemin yegâne aktörü olarak görülen devletlerin yanında bireyler ve çok – uluslu şirketler gibi yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda askeri gücü temel alan realist yaklaşımların ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri karşısında güvenliğin tanımında yetersiz kalması nedeniyle geleneksel güvenlik kavramının yeniden kavramsallaştırılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Yeni güvenlik yaklaşımlarını ortaya koyan Kopenhag Okulu'nun önemli yazarlarından biri Barry Buzan'dır. Buzan geleneksel askeri güvenlik anlayışını *People, States and Fear* kitabında eleştirmiş ve Kopenhag Okulu'nun teorisyenleri ile birlikte yapılan *A New Framework For Analysis* çalışmasında Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra değişiklik gösteren şartlar altında güvenlik kavramını genişleterek ortaya çıkan yeni koşullara cevap verebilecek yeni bir anlayış sunmuştur. Diğer araştırmacılara göre, Buzan klasik güvenlik anlayışını tamamen inkar etmemiş ve bu anlayışa yeni eğilimleri entegre etmeye çalışmıştır. Böylece, güvenlik anlayışını genişleterek tehdidin beş önemli türünü belirlemiştir. Bunlar: askeri, siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel tehditlerdir.¹⁵

“Genel olarak askeri güvenlik, devletin saldırı ve savunma imkânlarının iki farklı seviyede uyumu ve birbirlerinin niyetlerinin subjektif algısıdır. Siyasi güvenlik, hükümetlere meşruiyet veren devletlerin örgütsel istikrarına, yönetim sistemine ve ideolojisine ait olmaktadır. Ekonomik güvenlik, devletin refahını ve ulusal gücünü bir düzeyde tutabilmek için finans, pazar ve kaynaklara erişimiyle ilgilidir. Toplumsal güvenlik, dilsel, kültürel, dinsel, milli kimlik, gelenek ve evrim koşullarını dikkate alarak istikrardan oluşmaktadır. Çevre alanında güvenlik, tüm diğer insanların faaliyetlerini belirleyen gerekli yardımcı sistem olarak yerel ve gezegensel biyosferi muhafaza etmek anlamına gelmektedir.”¹⁶

¹⁴ Sinem Akgül Açıkmeşe v.d., *Strateji ve Güvenlik*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s.13

¹⁵ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 22 – 23.

¹⁶ Kseniya Agapeyeva, Teoria Sekyuritizatsii Barry Buzana, Geopolitika – Analitik Bilgi Portalı, (Çevrimiçi) <http://www.geopolitica.ru/article/teoriya-sekyuritizatsii-barri-buzana#.VvU8J9KLTIV>, 15 Nisan 2015.

Güvenliğin bu beş türü birbirleriyle ilişkilidir ve bunların kapsamlı etkileşimi güvenliğin tüm seviyelerini etkilemektedir. Buzan, güvenliği tüm seviyeler kapsamında analiz etmesine rağmen, realist ve neo – realistler gibi güvenliğin esas nesnesinin devlet olduğunu düşünmektedir. Buzan’a göre devlet üç sebepten dolayı güvenliğin esas nesnesi olmaktadır. İlk olarak devletin iç sorunlarının üstesinden gelmesi, diğer devletlerle ilişkilerini düzenlemesi ve uluslararası sistemde faaliyet göstermesi gerekmektedir. İkinci olarak devlet, diğer seviyelerdeki nesnelerin güvenlik sağlayıcısıdır. Son olarak ise devlet, uluslararası sistemin esas aktörüdür.

Devlet, askeri, siyasi, sosyal, ekonomik ve çevre alanlarında güvenliği sağlayabilmektedir. Herhangi bir alandaki tehdidin önemi, herhangi bir devletteki tehdidin yoğunluğu ve güncelliğine bağlıdır. Dolayısıyla, Buzan’ın güvenlik anlayışındaki yenilik, askeri faktörün dışında tehdidin geleneksel olmayan türlerinin önem kazanmasıdır.¹⁷

Kopenhag Okulu’nun temsilcileri “güvenlikleştirme” kavramını ortaya koymuşlardır. Teorisyenler ana farklılıkların altını çizerek güvenlikleştirme yaklaşımını önceki tanımlarından ayırmışlar ve güvenliğin içeriğini oluşturan tüm unsurlara yönelik daha detaylı ve sorgulayıcı bir bakış açısı getirmeye çalışmışlardır.¹⁸

Kopenhag Okulu teorisyenlerine göre güvenlikleştirme; devletlerin askeri ve siyasi yönetimleri tarafından herhangi bir meseleyi güvenlik sorununa çevirmek, ona karşı bir tedbir alınmasını sağlamak ve böylece bu sorunu meşrulaştırmaktır. Böylelikle askeri veya siyasi yönetimler tarafından güvenlik sorununa çevrilen ve tehdit olarak algılanan herhangi bir soruna karşı olağanüstü önlemler ve araçlar kullanma imkânına sahip olunmaktadır. Herhangi bir sorunun güvenlikleştirme haline getirilmesi yetkisi siyasi adamların yanı sıra uluslararası aktörlere de verilmiştir. Güvenlikleştirme iki etapta gerçekleşebilmektedir. İlk olarak, aktör tarafından tehdidin var olduğunun dile getirilmesi, ikinci olarak ise toplum tarafından

¹⁷ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Wheatsheaf Books Ltd, Brighton, 1991, s. 65.

¹⁸ Altan Aktaş, “Güvenlikleştirme Yaklaşımı”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2011), C: 1, No: 2, s.11.

tehdidin kabul görmesi gerekir. Ancak, toplumun söz konusu sorunu tehdit olarak kabulü için baskı yapılmışsa, güvenlikleştirme süreci başarısız olmuş anlamına gelmektedir.¹⁹ Aynı zamanda, meseleyi güvenlikleştirme çabasında olan ve tehdit olarak ortaya attığı mesele için müdahale isteğinde bulunan aktör bu çabalarından (güvenlikleştirme) sonuç alamazsa, güvenliği ortaya koyma hususundaki inandırıcılığını ve söz hakkını kaybetmektedir.²⁰ Böylelikle, Kopenhag Okulu kapsamında güvenlik sorunlarının öznel tarafından tasarlanması, bu sorunların toplum tarafından kabul görmesi ve müdahale hakkının doğması süreci olarak güvenlikleştirme teorisi ortaya koyulmuştur.

Geleneksel güvenlik yaklaşımının bir diğer bakış açısı ise, analizin yeni bir seviyesi olarak toplum güvenliğini dahil etmesidir. Ancak, bu yaklaşımın taraftarları arasında “toplum” kavramı üzerinde fikir birliği yoktur. Örneğin, bazı araştırmacılar toplumu bireyler arasında rasyonel bir anlaşma olarak düşünmektedir. Bu nedenle toplumun güvenliği bireylerin güvenliği olarak algılanmaktadır. Bu görüş diğer araştırmacılar tarafından eleştirilmektedir.²¹

Kolektif yapının güvenlik sorunlarını anlamak için kamu güvenliği öncelikle bağımsız ve bireysel güvenliğin parçalarının toplamından farklı olan toplum güvenliği anlamını ifade etmelidir.²² Toplum tanımı, “biz” kelimesini kullanmayı esas alan bir tanımdır. Waever’e göre toplum, devlet ile birlikte güvenliğin bir nesnesidir. Toplum “devletin duygusal esası değildir” yani devletin savunulmayacak bir parçası değildir.²³ Toplum güvenliği yaklaşımını savunanlar, tehdit tanımını toplumun öznel algısının belirlenmesiyle oluştuğunu düşünmektedirler ve bazı araştırmacıların belirttiklerine göre toplumun kimliğine karşı yöneltilen tehdidin algılaması ile oluşmaktadır.²⁴

¹⁹ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 25.

²⁰ Altan Aktaş, “Güvenlikleştirme Yaklaşımı”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2011), C: 1, No: 2, s.14.

²¹ Ole Waever, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter Publishers, London, 1993, s. 18.

²² Waever, a.g.e., s. 16.

²³ Waever, a.g.e., s. 20 – 25.

²⁴ Terry Terriff, Stuart Croft, Lucy James, Patrick M. Morgan, *Security Studies Today*, Polite Press, Cambridge, 1999, s. 23.

Güvenlik analizinin yeni düzeyi ise birey ve bireyin güvenliğidir. Bu yaklaşıma göre, dünyanın en değerli varlığı insandır ve bu nedenle açlık, sakatlık, hastalık, işsizlik gibi unsurlar ciddi bir tehdit olarak görülmektedir.²⁵ Ken Booth'a göre, bireyin güvenliğinin sağlanmasında devlet bir araç olarak görülmektedir, devletin amacı ise bireyin güvenliğinin sağlanmasıdır.²⁶ Böylece, kişisel güvenliğin sağlayıcısının devlet olması gerekmektedir. Ancak, devlet bireyler için bir güvenlik sağlayıcısı olabileceği gibi aynı zamanda tehdidin kaynağı da olabilmektedir.

Bu görüşü Buzan desteklememektedir. Buzan'a göre, devletin birey için tehlikeli olması, bireyin sorunundan kaynaklanmaktadır. Çünkü insanlar kendi aralarında bir anarşi durumunu önlemek için kurdukları tuzağa kendileri düştükleri için devlet bir tehdit olmaktadır. Devletin her ne kadar dezavantajları olsa da birey için bir tehdit olmamaktadır. "Ulusal güvenlik ile bireysel güvenlik arasında bir uyum olması şart değildir. Bireylerin güvenliğinin sağlanması için devlet bazen tehditlere refakat etmektedir. Bu tehditler kaçınılmazdır".²⁷

Buzan, bireylerin devlet tarafından sağlanan düzen ve meşruluk gibi önemli değerlere ulaşabilmeleri için bu tehditleri doğal karşılamaktadır. Booth bu argümana karşı çıkmaktadır. Booth'a göre ise, devlet üç sebepten dolayı güvenliğin önemli nesnesi değildir. Birincisi, her bir devlet iç ve dış güvenlik sorunlarıyla kaygılanmamaktadır. İkincisi, güvenlik sorunlarıyla kaygılanan devletler bile sadece sorunun mekanizmasını sağlamaktadırlar, fakat her zaman güvenliğini sağlamak konusundaki amaçlarını yerine getirmemektedirler. Üçüncüsü, devletler farklı karakterlere sahip oldukları için çağdaş güvenlik yaklaşımının merkezinde bulunmamaktadırlar.

Booth, güvenlik sorunu araştırmalarında insan özgürleşmesini (*emancipation*) merkeze koyarak, bireyleri analizin esas nesnesi haline getirmektedir. Ona göre; güvenlik bireylerin özgürleşmesidir, yani bireylerin beklentilerinin ve amaçlarının

²⁵ Terriff, a.g.e., 19.

²⁶ Sinem Akgül Açıkmeşe v.d., *Strateji ve Güvenlik*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 15.

²⁷ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Wheatsheaf Books Ltd, Brighton, 1991, s. 50.

hayata geçirilmesi yolunda engel olan kısıtlamaların kaldırılmasıdır.²⁸ Dolayısıyla Buzan, devleti güvenlik çalışmalarının merkezine koyarken, Booth ise bireyi ve özgürleşmesini esas almaktadır. Kanada’da gelişen İnsan Güvenliği yaklaşımı da bireyi esas alarak güvenliğin öznesi olarak kabul etmektedir.²⁹

Yeni güvenlik yaklaşımlarının arasında Feminist Güvenlik Çalışmaları da yer almakta ve feminist yaklaşımıcılar da bireyi ana güvenlik öznesi olarak kabul etmektedir. Feminist yaklaşımıcılar kadını güvenliğin bir nesnesi olarak dahil ederek, güvenlik kavramının geleneksel görünümünü değiştirmektedirler. Feministlere göre, geleneksel yaklaşım cinsiyet faktörünü göz ardı etmektedir. Bazı faktörler, erkeklerden ziyade daha çok kadınları tehdit etmektedir. Örneğin, savaşların kurbanları kadınlar ve çocuklardır. Kadınlara yönelik şiddet askeri yayılma yöntemi olarak savaşlarda kullanılmakta ve dünya mültecilerinin % 80’ini kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Kadınların hassaslığı özellikle ekonomik alanda belirgindir. Kadınlar dünya nüfusunun yarısını oluştururken, ücretli işgücünün üçte birini ve dünya çalışma saatinin üçte ikisini kapsamaktadır. Buna rağmen kadınlar dünya gelirinin % 10’unu ve dünya varlıklarının % 1’den azını almaktadır. Bu gerçek feministler tarafından belirtildiği gibi devletin, tüm bireylerin güvenliğinin korunması açısından tarafsız olmadığını göstermektedir. Bu yüzden devlet tüm vatandaşları için güvenliğin bir garantörü değildir.³⁰

Birçok teorisyen, geleneksel güvenlik teorisinin anlayışını bozduğu ve tüm güvenlik kavramlarını dengesizleştirdiği gerekçesiyle feminist yaklaşımı eleştirmektedir. Feminist bakış, tarafsız bir aktör olan devlet kavramını değiştirmekte ve kadın ile erkek kimliği sorununu dramatize etmektedir. Bununla birlikte, feminist yaklaşım geleneksel güvenlik teorisinin analizini yapılamayacak şekilde güvenlik

²⁸ Steve Smith, “The Increasing Insecurity in Security Studies: Conceptualising Security in the Last Twenty Years”, Derleyen: S. Croft, T. Terrieff, *Critical Reflections on Security and Change*, Frank CASS Publishers, 2000, s. 85.

²⁹ Sinem Akgül Açıkmeşe v.d., *Strateji ve Güvenlik*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 15.

³⁰ Steve Smith, “The Increasing Insecurity in Security Studies: Conceptualising Security in the Last Twenty Years”, Derleyen: S. Croft, T. Terrieff, *Critical Reflections on Security and Change*, Frank CASS Publishers, 2000, s. 94.

kavramını değiştirmektedir.³¹ Araştırmacıların çoğu, feminist yaklaşımın önemli konuları arka plana atarak daha çok cinsiyet sorunlarına odaklanmasının hata olduğunu düşünmektedir.

Yenilikçi yaklaşımın taraftarları, askeri olmayan faktörleri göz önüne alarak yeni analiz düzeylerini içeren kavramı genişletme ve derinleştirme tekliflerini sunarken, geleneksel görüşlere sahip olan araştırmacılar kavramın genişletilmesi ve derinleştirilmesinin kavramın anlamının bütünüyle değişmesine yol açacağını savunmaktadırlar. Buna rağmen, çoğu araştırmacılar güvenlik konseptinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini iddia ederler. Birçok soru hala cevapsız kalmaktadır. Kimileri kavramın anlamını değiştirmek istemektedirler, kimileri ise kavramın anlamını kaybetmeden değişim yapmak arzusundadırlar. Her yaklaşım “güvenlik” kavramıyla ilgili kendi görüşlerini sunmaktadır. Görünen o ki, araştırmacılar bu konuda bir görüş birliği sağlayana kadar Batı okullarında güvenlik kavramı ile ilgili tartışmalar devam edecektir.

1.2. BÖLGESEL GÜVENLİK KAVRAMI

Yüzyıllar boyunca süre gelen çatışmalar dünyanın her tarafını etkilemiştir. Bunun açık örneği de Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’dır. Soğuk Savaş’ın başlaması da dünyayı ikiye ayırmış ve neredeyse yeryüzündeki tüm bölgelerdeki çatışmalarda güç rekabetinin varlığı görölmüştür. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle dünyada çok kutuplu bir sistem oluşmuş ve bu dönemden sonra bölgesel çatışmaların ortaya çıkmasıyla daha çok bölgelere dikkat çekilmiştir. Bu çatışmaları önlemek ve istikrarlı bir durum oluşturmak için bölgesel ölçekte güvenliğin sağlanması önem kazanmıştır.

Tarih, silahlı çatışma olasılığının devletler arasındaki mesafe kısaldıkça arttığını göstermiş ve bu durum “tehdit kısa mesafelerin üstesinden çabuk gelir” ifadesinde yansıtılmıştır.³² Küreselleşme ile bilimsel ve teknolojik devrim büyük ölçüde bu durumun önemini azaltmış, fakat tamamıyla kaldıramamıştır. Silahlı çatışmalar veya komşu bölgelerdeki tehditler devletler tarafından (yüksek derecede)

³¹ Steve Smith, a.g.e., 95.

³² Vladimir Kulagin, *Mejdunarodnaya Bezopasnost*, Aspekt – Press, Moskva, 2007, s.75 – 76.

endişeyle karşılanarak daha büyük bir tepki doğurmuştur. Soğuk Savaş döneminde iki süper gücün etkisi ve onların dünyanın tüm bölgelerinde var olmak istemesi bölgesel aktörlerin özerkliğini kısıtlamış, Soğuk Savaş'ın bitmesi bu durumu değiştirmiştir.

Soğuk Savaş sırasında uluslararası ilişkilerde geleneksel güvenlik yaklaşımı etkili olmuş, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeni yaklaşımlar ortaya çıkmış ve bölgesel güvenlik teorisi de bunların arasında yer almıştır. Bu bağlamda, bölgesel güvenlik teorisini incelemek gerekmektedir ve “bölge” kavramının tanımını yapmakta fayda vardır.

1.2.1. Bölge ve Bölgesel Güvenlik

Bölge kavramı siyasi, ekonomik, coğrafi ve sosyal açıdan farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bölge kavramının birçok tanımının olmasına rağmen genellikle aynı coğrafyada bulunan ve kültürel, siyasi alanlarda benzer genel özellikleri taşıyan birkaç ülke olarak tanımlanmaktadır.³³ Bölge devletlerin sahip oldukları fiziksel ve ideolojik güç, bu devletlerin bulunduğu bölge ile diğer bölgeler arasındaki farklılığı vurgulamaktadır ve bölgesel güvenliğin hangi düzeyde olduğunu belirtmektedir.³⁴

Devletlerin ortak çıkarları bulunmakta ve bu çıkarlara daha uygun maliyetlerle ulaşmak amacıyla örgütlenme yoluna gitmektedirler. Karl Deutch'e göre, devletler arasında herhangi bir alanda yürütülen işbirliği diğer alanlara da tesir etmekte ve güvenlik alanındaki işbirliğine kadar uzanmaktadır. Ortak noktalar, öncelikler ve dinamikler devletler için karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır. Devletlerce ortak tehdit olarak görülen unsurlar karşısında oluşan güvenlik kaygıları, endişe ve korku bölgesel güvenliğin oluşturulmasında etkilidir. Bu şekilde müşterek güvenlik duygusu ve alanı ile ortak bir kimlik oluşturulmakta ve bölgesel güvenlik

³³ Rabiğa Gapparova, “Orta Asya’da Güvenlik Sorunları ve Dış Müdahalelerin Rolü”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012, s. 7.

³⁴ Selma Bardakçı, Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde ASEAN Örneği, *Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları*, (Çevrimiçi) <http://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/>, 18 Nisan 2015.

kavramı ortaya çıkmaktadır.³⁵ Bölgesel güvenlik dünyanın farklı bölgelerinde bulunan devletler arasındaki bir sistemdir. Bu sistem devletler arasındaki güvenliği sağlamak amacıyla günümüzde bölgesel kuruluşlar tarafından işletilmektedir.

1.2.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi materyalist ve konstrüktivist yaklaşımlara dayalıdır. Materyalizm uluslararası ilişkilerin anarşik doğasını vurgulayan teritoryal ve güç dengesi fikrini temel almaktadır. Bu anlamda, bölgesel güvenlik kompleksi teorisi neo – realizme yakın olmakta ve onun temel paradigmasını benimsemektedir. Konstrüktivizm yaklaşımı ise “güvenikleştirme” kavramını temel almaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi güvenlik kaygıları çerçevesinde inşa edilen siyasi süreçlere odaklanmaktadır.³⁶ Jeopolitik bileşenler, güç dağılımı ve devlet merkezli güvenlik anlayışı konstrüktivist yaklaşımı realizm ile yakınlaştırmaktadır. Ancak, günümüzde realizmden gelişen neo – realizm küresel sistem düzeyine odaklanırken, bölgesel güvenlik kompleksi teorisi uluslararası politikanın bölgesel boyutuna odaklanmaktadır.

Bölgesel güvenlik sisteminin fikir babası İngiliz bilim adamı Barry Buzan’dır. Bölgesel güvenlik sisteminin gelişimi ise Ole Waever ve Kopenhag Okulu ile yaşanmıştır. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, Kopenhag Okulu’nun güvenlikle ilgili teorik yaklaşımlarının bir parçası olarak kabul edilmektedir.³⁷ Buzan ve Waever’in bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, çeşitli türleri ve modelleri içermesi ve kriterleri detaylandırması nedeniyle güvenlik dinamiklerini bölgesel düzeyde analiz edebilmek için etkili bir araç olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası sistemde tüm devletler güvenlik alanında küresel bağımlılık ağına dahil olmaktadır. Ancak siyasi ve askeri tehditlerin çoğu uzun mesafelerden

³⁵ Selma Bardakçı, Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde ASEAN Örneği, *Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları*, (Çevrimiçi) <http://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/>, 18 Nisan 2015

³⁶ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions And Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 69.

³⁷ Buzan v.d., a.g.e., s. xvii.

ziyade kısa mesafelerde daha kolay etkili olmakta ve (nesne ne kadar yakınsa o kadar tehlikelidir) güvensizlik sık sık yakınlıkla ilişkilendirilmektedir. Birçok ülke daha çok komşularından korunmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası sistemde güvenlik alanındaki bağımlılık heterojendir. Anarşik uluslararası sistemde güvenlik bağımlılığının normal yapısı bölgesel grup yapısı olarak kabul edilmiş ve bölgesel kompleksi olarak belirlenmiştir.

1983 yılında bölgesel güvenlik kompleksi, “ulusal güvenlik sorunları diğerlerinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözülemeyecek kadar güvenlik algıları ve çıkarları birbirine bağlı olan devletler grubu” olarak tanımlanmıştır.³⁸ Bölgesel güvenlik kompleksinin bu tanımı, siyasi ve askeri güvenlik alanlarının dinamikleri ile ilgili olarak geliştirilmiştir. Ancak, güvenlik alanlarının genişlemesinden, katılımcı sayısının artmasından ve devletlerin güvenliğe olan yaklaşımının değişimi nedeniyle yukarıda yapılan güvenlik tanımı yeniden ele alınmıştır. 2000’li yılların başında ise bölgesel güvenlik kompleksi, “güvenlik sorunları diğerlerinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözülemeyecek kadar güvenlikleştirme (*securitization*) ve güvenliksizleştirme (*desecuritization*) süreçleri birbirleriyle bağlı olan birimler grubu” olarak tanımlanmıştır.³⁹ Dolayısıyla ilk tanımda, objektif durumu ifade eden aktörlerin güvenlik sorunlarının birbirine bağıllığı açıklanırken, ikinci tanımda, objektif durumun yanı sıra bölgesel güvenlik kompleksinin sübjektif yönü de ele alınarak, ortak güvenlik politikasının izlenilmesine vurgu yapılmıştır.

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisinin ana fikri, uluslararası ilişkilerdeki güvenlik tehditlerinin çoğunun hala toprak üzerinde olmaya devam etmesi ve tehdit ölçeklerinin coğrafi uzaklığa bağlı olmasıdır. Buzan ile Waever, bölgesel güvenlik kompleksi teorisinin coğrafi faktör merkezli bir güvenlik teorisi olduğunu vurgulamaktadırlar.⁴⁰ Çoğu devletin endişesi komşularının kapasitesi ve niyetleri ile ilgilidir. Bu bağlamda güvenlik alanında devletlerin birbirilerine bağıllık ilişkilerine bölgesel güvenlik kompleksleri çerçevesinde odaklanılmakta ve bu nedenle Buzan ve

³⁸ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 12.

³⁹ Barry Buzan v.d., a.g.e., s. 201.

⁴⁰ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions And Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 70.

Waever bölgesel güvenlik kompleksini “güvenlik sorunları diğerlerinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözülemeyecek kadar güvenlikleştirme ve güvenliksizleştirme süreçleri birbirleriyle bağlı olan birimler grubu” olarak tanımlamışlardır.

Bölgesel kompleks içindeki devletlerin arasındaki güvenlik bağılılığı kompleks dışı devletler arasındakine göre daha yoğundur. Bölgesel güvenlik kompleksinin yapısı ve dinamiği kompleksin içindeki devletlerin güvenlik alanında birbirlerine olan algıları ve birbirleri arasındaki etkileşim ile oluşturulmaktadır. Buzan ve Waever bölgesel güvenlik kompleksinin ayırt edici özelliklerini belirtmişlerdir. Buna göre iki veya daha fazla devletten oluşmuş ve coğrafi olarak kaynaşmış bir gruptur. Bölge devletleri arasındaki ilişkilerde güvenlik alanındaki bağımlılık, bölge ülkelerinin bölge dışı ülkeler ile olan bağımlılığından daha belirgin farklılıklar göstermekte olup bu bağımlılık daha derin ve devamlıdır.⁴¹

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, güç dengesi gibi güvenlik komplekslerinin anarşik uluslararası sistemin bir iç ürünü olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, eşit koşullar altında güvenlik komplekslerinin sistem içinde her yerde olduğu düşünülebilir, onların yokluğu ise üç faktörle açıklanabilir.

Birincisi, bazı devletlerin bazı alanlardaki imkanlarının yetersizliğinden dolayı kendi sınırları ötesinde etkileri çok azdır ya da hiç yoktur. Bu devletlerin güvenlik dinamiklerinin içe yönelik olmasından dolayı aralarındaki güvenlik alanındaki etkileşim bölgesel kompleksin oluşumu için yeterli değildir. Bu kategoriye, mini – kompleks (*mini – complex*) ve yapılandırılmamış güvenlik bölgeleri (*unstructured security regions*) dahil edilmektedir.⁴²

İkincisi, güvenlik kompleksi bir grup devletten oluşmakta ve bu devletler aralarındaki ilişkileri ve dış güçlerin nüfuz etme (*penetration*) çizgilerini belirlemektedir. Ancak, dış güçlerin bölgede var olması güvenlik kompleksini oluşturan devletlerin güvenlik alanındaki dinamiklerini ve bağlarını bastırarak kadar

⁴¹ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 15.

⁴² Barry Buzan, Ole Waever, *Regions And Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 490 – 492.

etkindir.⁴³ Küresel güçler, süper güçler ve büyük güçler uluslararası sistemin ana aktörleridir. Bu güçler dünya siyasetindeki kutupluluk yapısını belirlemektedirler. Küresel ve bölgesel güvenlik düzeyi, küresel güçlerin bölgesel komplekse nüfuz etme mekanizmasıyla birleşmektedir. Nüfuz etme dış güçlerin herhangi bir komplekste yer alan devlet ile ittifak içinde olmasıyla gerçekleşmektedir. Güç dengesi mantığı bölgesel rakipleri dış müttefik arama zorunluluğunda bırakmakta ve böylece bölgesel rekabet küresel sistem düzeyi ile birleşmektedir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde Pakistan, ABD ve Çin'i desteklemiş, Hindistan ise Sovyet Birliği ile olan ittifakı desteklemiştir.⁴⁴

Son olarak bölgesel dinamiklere, komşu bölgelerin ve bölgesel güçlerin dinamiklerinin de yüklenmesi durumu vardır. Bu durumda “izolatörler”in (*insulators*) varlığından bahsetmekte fayda vardır. İzolatör, bölgesel güvenlik kompleksleri arasında bulunan devlet veya mini – komplekstir.⁴⁵ Örneğin, Myanmar Güney Asya ile Doğu Asya kompleksleri arasında izolatör olarak bulunmaktadır.

Bölgesel güvenlik kompleksi; bölge içi ilişkilerde dostluk ve düşmanlık davranışları içeren sosyal yapı, anarşik kuruluş, devletler arasındaki güç dağılımı ve kompleksin sınırları dahil olmak üzere “temel yapı” ile karakterize edilmektedir. Bölgesel güvenlik kompleksinin temel yapısı üç bileşenden oluşmaktadır:

- ✓ Devletlerin konumu ve aralarındaki farklılıklar
- ✓ Dostluk (*amity*) ve düşmanlık (*enmity*) yapıları
- ✓ Kompleksin temel birimleri arasında güç dağılımı⁴⁶

Bu bileşenlerde yaşanacak değişimler kompleksin dönüşümüne neden olmaktadır. Herhangi bir güvenlik kompleksi içindeki dönüşümler çok sayıdadır, ancak bölgesel güvenlik kompleksinin yapısal dönüşümü üç yönde gerçekleşmektedir. Birincisi kompleksin temel yapısının değişimsiz kalması anlamını

⁴³ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 12.

⁴⁴ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions And Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 46.

⁴⁵ Buzan v.d., a.g.e., s. 490.

⁴⁶ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 13.

ifade eden statükoyu sürdürmektir. Bu herhangi bir değişiklik olmadığı anlamına gelmez, ancak olabilecek değişiklikler yapıyı çok az değiştirir ya da statükoyu destekler.

İkinci olarak bölgesel güvenlik kompleksi istikrarlıdır, ancak aralarında dönüşüm olasılığı da bulunmaktadır. İç dönüşüm özellikle dostluk ve düşmanlık davranışları veya bölgesel siyasi bütünleşme sonucunda gerçekleşebilir.

Üçüncü olarak dış dönüşüm ise kompleksin bileşenlerinin değişimi sonucunda kompleksin sınırlarının daralması veya genişlemesi ile gerçekleşmektedir. Kompleks sınırlarında az sayıda yaşanan değişimler bile temel yapıyı etkileyebilmektedir. Ancak, önde gelen devletlerin komplekse dahil olması ya da kompleksten ayrılması kompleks içindeki güç dağılımını ve dostluk /düşmanlık yapısını büyük ölçüde etkileyecektir.⁴⁷

Ayrıca, Buzan ve Waever “alt kompleks” ve “süper kompleks” kavramlarını ortaya koymuştur. Alt kompleks bölgesel güvenlik kompleksi çerçevesinde bulunan alt sistem olarak karakterize edilmektedir. Örneğin Orta Doğu; Levant, Körfez ve Magrip ülkelerini içeren alt sistemin bir bölgesel güvenlik kompleksidir. Süper kompleks ise iki veya daha fazla bölgesel kompleksin içinde bir veya birkaç küresel gücün varlığıyla güçlü ve istikrarlı bölgeler arası işbirliği dinamiklerinin sergilenmesiyle karakterize edilmektedir. Örneğin, Çin gücüne karşı Güney ve Doğu Asya’nın birleşmesi nedeniyle Asya süper kompleksi ortaya çıkmıştır.⁴⁸

Bölgesel güvenlik komplekslerini sınıflandırmak için Buzan ve Waever çatışma oluşumu (*conflict formation*), güvenlik rejimi (*security regime*) ve topluluk güvenliği (*security community*) kavramlarını kullanmışlardır. Çatışma oluşumu, siyasi ilişkilerde savaş ve şiddet kullanıma olasılığının yüksek olduğu bölgesel kompleks olarak tanımlanmıştır. Güvenlik rejimi, savaş ve şiddet tehdidinin hala mevcut olduğu, fakat norm ve kuralların varlığı ile bu tehditlerin önemli ölçüde sınırlandırıldığı bir kompleks olarak tanımlanmıştır. Topluluk güvenliği ise siyasi

⁴⁷ Buzan v.d., a.g.e., s. 13 – 14.

⁴⁸ Artyom Lukin, “The Regional Security Complex Theory and East Asia”, *Oykumena*, (2011), No: 2, s. 10.

ilişkilerde aktörler arasında şiddet kullanım olasılığını ortadan kaldıran durum ile karakterize edilmiştir.⁴⁹ Bu tanımlar için örnek vermek gerekirse Orta Doğu çatışma oluşumu, Güney Amerika güvenlik rejimi ve Avrupa ile Kuzey Amerika topluluk güvenliği olarak görülebilir.

Son olarak, Buzan ve Waever şu anda dokuz bölgesel güvenlik kompleksinin olduğunu öne sürmektedirler. Bunlar; Doğu Asya, Güney Asya, Orta Doğu, Güney Afrika, Merkezi Afrika, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa ve Sovyet’lerin dağılması sonrası bağımsız ülkelerdir (Orta Asya).⁵⁰

Buzan ve Waever, bölgesel güvenlik kompleksini, “ulusal güvenlik sorunları diğerlerinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözölemeyecek kadar güvenlik algıları ve çıkarları birbirine bağılı olan devletler grubu” olarak tanımlamıştır.⁵¹ Bölgesel güvenlik kompleksi, kurucu ölkeler arasındaki yoğun güvenlik işbirliğı ile karakterize edilmektedir. Bölgesel güvenlik kompleksi kapsamındaki etkileşim ve bölgesel güvenlik kompleksi içindeki güç dağılımı, tarihsel bağılı ve bölgeye özel (sınır anlaşmazlıkları, etnik gruplar arasındaki ilişkiler v.s) sorunları bulunan devletlerin dostluk ve düşmanlık modeli ile belirlenmektedir.⁵² Buzan ve Waever’in yaklaşımlarının önemi, bölgesel güvenlik kompleksinin çok taraflı analizinde saklıdır. Bölgesel güvenlik kompleksinin çok taraflı analizi üç düzeyde (ölke, bölge ve uluslararası sistem düzeyinde) açıklanmaktadır.⁵³ Diğer taraftan, Buzan ve Waever’in teorisi bölgedeki güvenliğin genel görünümünü sunmakta ve yukarıda bahsedilen düzeylerde “ne ve ne zaman oldu” sorularını cevaplarırken, “neden” sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Dolayısıyla bu teori, yakın dostluktan düşmanlığa kadar gelişen yoğun ilişkileri göstermeye yardımcı olurken, ölkelerin neden bu tür ilişkiler kurmak zorunda kaldıklarına yanıt verememektedir.

⁴⁹ Artyom Lukin, a.g.e., s. 10.

⁵⁰ Artyom Lukin, a.g.e., s. 10.

⁵¹ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions And Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 44.

⁵² Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s. 13.

⁵³ Alex J. Bellamy, *Security Communities and their Neighbours. Regional Fortresses or Global Integrators?*, School of Political Science and International Studies University of Queensland, Australia, 2004, s. 6.

Buzan'ın yanı sıra Alman siyasetçi Karl Deutsch da bölgeyi “güvenlik topluluğu teorisi” açısından incelemiştir. Deutsch “güvenlik topluluğunu”, “birbirlerine öylesine entegre olmuşlardır ki, aralarında çıkan anlaşmazlıkları savaş dışındaki diğer yollarla çözebilmektedirler”, şeklinde tanımlamıştır. Deutsch, güvenlikleri birbirleri ile ilişkili olan ve aralarında savaş çıkma olasılığı bulunan devletlerin, bölgesel güvenlik kompleksi içinde yer almayıp, birbirlerine karşı güç kullanmaya izin vermeden güvenlik topluluğu içinde birleşip ilerlemeyi tercih ettiren nedenleri anlamaya çalışmaktadır.⁵⁴

Güvenlik topluluğu, devletlerin güven ve topluluk duygusu gibi temel yeteneklerinden doğan değerlere dayanmaktadır. Bu yetenekler iki türlü tespit edilmektedir. Birincisi, devletin olgunluğu ya da devletin tek bir siyasi birim olarak hareket etmesidir. İkincisi ise devletin yeterli düzeyde yardıma açık olabilmesidir.⁵⁵ Deutsch'e göre; devletlerin ve özellikle siyasi elitlerin aynı değerlere bağlı olması, çatışmaların çözümünü barışçıl yollarla kolaylaştıracak ve aralarında karşılıklı anlayışı teşvik edecektir. Devletlerin birbirlerinin ihtiyaçlarına cevap verebilme kabiliyeti, karşılıklı çıkar ve birbirleriyle yardımlaşma içinde diğer ülkelerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek mekanizmaların varlığında somutlaşmıştır.⁵⁶

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi ile güvenlik topluluğu teorisinin birbirilerini tamamlaması nedeniyle, iki teorinin ortak kullanımı, bölgesel güvenlik sorunlarını analiz edebilmek için uygun zemin hazırlayabilir. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, güvenliğin üç seviyesi arasında ayrım yaparak güvenlik inşası analizini düzenlemeye yardım ederken, güvenlik topluluğu teorisi ise bölgedeki güvenlik dinamiklerini etkileyen devletin iç özelliklerinin derin anlayışını sağlamaktadır. Orta Asya ülkeleri tarihsel, kültürel, dilsel ve dinsel birliğiyle yüzyıllardır yakından bağlıdırlar. Bu ülkeler, ekonomik ve siyasi gelişimlerdeki farklılıklara dayanarak kendi benzersizliklerini vurgulamaya ve bölge ülkelerinden uzak durmaya çalışmalarına rağmen, Orta Asya ülkeleri hala tek bir devlet izlerini

⁵⁴ Karl W. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton University Press, Princeton, 1957, s. 36.

⁵⁵ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions And Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 6.

⁵⁶ Karl W. Deutsch, a.g.e., s. 121 – 133.

taşımaktadır. Aynı zamanda ortak çözülmemiş sınır anlaşmazlıklarının varlığı ile enerji ve ulaşım sistemleri sorunları da tek bir devlet izlerini sergilemektedir. Netice itibarıyla, Orta Asya ülkelerinin güvenlik sorunlarının ortak olması nedeniyle bölge, bölgesel güvenlik kompleksi kapsamında ele alınmaktadır. Aynı zamanda, güvenlik topluluğu teorisi, Orta Asya ülkelerinin mevcut güvenlik tehditlerini ve sorunlarını aşmada ilerleme gösterip gösteremediklerini açıklamaya yardımcı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ASYA'DA GÜVENLİK SİSTEMİNİN OLUŞUMUNDA BÖLGESEL ÖRGÜTLERİN ROLÜ

2.1. ORTA ASYA BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ

Orta Asya, ülkelerinin dış politika öncelikleri ve çıkarları, jeostratejik konumu ve jeo – ekonomik potansiyeli nedeniyle uluslararası toplumun ilgi odağındadır. Bölge, Rusya, ABD, Çin, AB, İran, Hindistan, Pakistan ve diğer ülkelerin uzun vadeli çıkarlarının kesişme noktası haline gelmiştir.

Orta Asya'nın yapısı heterojendir. Her ülke kendi temel özelliklerine sahiptir ve hepsinin kendi siyasi, sosyal ve ekonomik kalkınma süreci vardır. Orta Asya ülkelerinin ekonomik potansiyeli oldukça yüksektir. Orta Asya, Avrasya ulaşım koridorunun kesiştiği noktada geniş ulaşım ve iletişim ağına sahiptir. Bunun yanı sıra bölgenin doğal, insani ve endüstriyel kaynakları vardır. Burada 65,6 milyon kişi yaşamaktadır ve kendine yeterli bölgesel pazar oluşturmaktadır. Şimdilik bu pazar dengesiz görünmektedir, çünkü 17 milyon nüfusu ile Kazakistan bölgenin toplam GSYİH'nın %70'ini oluşturmaktadır.⁵⁷

Hızla gelişen dünyada istikrarın ve güvenliğin sağlanması sorunu Orta Asya ülkelerinin gündeminde yer almaktadır. Bölge ülkelerin aralarındaki ilişkilerin oluşumuna, uluslararası terörizm, aşırıcılığın yayılması, etnik gruplar arası çatışmalar, ekonomik ve sosyal kalkınma eğilimi ve bölgede güç sahibi olmak isteyen güçler arasındaki rekabet gibi bir takım faktörler tesir etmektedir.

Bölgenin jeopolitik konumu, zengin doğal kaynak rezervlerinin varlığı ve bunların dünya ekonomisinde önemli yere sahip olması, ayrıca terörizme karşı savaşın ilan edilmesi gibi nedenlerle uluslararası ilişkilerin ortaya çıkan yeni yapısında Orta Asya giderek önem kazanmaktadır. Orta Asya ülkelerinin çoğunun ekonomik ve sosyal yaşamında meydana gelen krizler ve bölge ülkelerinin

⁵⁷ European Commission, Central Asia Invest. Boosting Small Business Competitiveness, s. 2 – 4, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/brochure-cai_ru.pdf, 22 Mayıs 2015.

istikrarsızlık unsurlarına yakın olması, güvenlik tehditleri taşıyan risk ve zorlukların farklı türlerini ortaya çıkarmaktadır.⁵⁸ Olası çatışma kaynakları sadece bölge içinde olmayıp aynı zamanda bölge dışında da bulunmaktadır. Bölge içi anlaşmazlıklar dahil olmak üzere bölge güvenliğini tehdit edebilecek tehlikelerden korunmak için Orta Asya'nın bölgesel güvenlik sisteminin oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Böyle bir sistemin kurulması ihtiyacı bölge ülkelerinin kurulduğu günlerden beri gündemde kalmıştır. Bu sistemin dünyanın merkezi güçleri arasında bir denge oluşturabilecek ve ortak bir siyasi çizgi belirleyerek bölgenin askeri, siyasi, sosyal, ekonomik ve ekolojik istikrarını sağlayabilecek bir sistem olması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu güvenlik sistemi, karşılıklı bağımlılık temelinde ortak tehditlerin önlenmesine ve ortak çıkarların gerçekleşmesine yönelik bir dizi ortak işlemlerin yapılabileceği inancına dayanmıştır. Ancak ortak yönün olmayışı Orta Asya'nın bütünleşmesine ve bölgesel güvenlik sisteminin oluşmasına engel olmuştur.⁵⁹

Bölge öznelerinin birbirileri arasındaki bağların zayıf olması ve tutarlı bir alt yapıya sahip olmamaları, hayati kaynaklar ve demografik dengesizlikleri çevreleyen ülkeler arasındaki mevcut sınırlar içinde çözülmemiş sorunlar olarak devam etmektedir. Ülkeler birbirileri arasındaki ilişkileri geliştirmek yerine bölge dışı işbirliğine ağırlık vermektedirler. Ülkelerin tarım ve hammadde faaliyetleri işbirliğini sağlamayıp daha çok bölge içi rekabeti arttırmaktadır. Her ülke, farklı yönleri içeren Orta Asya ötesindeki ulusal çıkarların kaygısındadır. Bu durum ülkelerin izolasyonunu güçlendirmekte ve iyi ilişkilerin kurulmasını zorlaştırmaktadır.

1999 yılının sonunda bölgesel güvenlik sisteminin oluşturulması düşüncesi, mevcut durumun değiştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bunun nedeni öncelikle tehdidin doğasının değişmesidir. 1999 yılından önce bölge güvenliği sadece dış saldırıya karşı korunma olarak algılanmakta iken, günümüzde bu algıya terör tehdidi de eklenmiştir. Örneğin, 16 Şubat 1999 tarihinde Taşkent'teki patlama⁶⁰

⁵⁸ *Kazakhstan v Sovremennom Mire: Realii i Perspektivi*, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazakhstan, Almatı, 2008, s.191.

⁵⁹ Rustam Burnaşev, *O Vozmojnosti Sistemı Regionalnoy Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii*, *Central Asia and Central Asia and Central Caucasus Press AB*, 2001, (Çevrimiçi) http://www.cac-c.org/journal/2001/journal_rus/cac-01/02.brnashr.shtml, 22 Mayıs 2015.

⁶⁰ Fergana – Novosti Tsentralnoy Azii, Vzriv 1999 Goda v Taşkente: Terrakt İslamistov ili

ve aynı yılda Kırgızistan'da yaşanan Batken⁶¹ olayları tehdidin ciddiyetini ortaya koymuştur. Bundan sonra, yöneticiler belirlenmiş hedeflerin gerçekleştirilmesine ve bölgesel güvenlik sisteminin kurulmasına ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir.

Uluslararası ilişkilerin iki kutuplu sisteminin çöküşünden sonra çok kutuplu dünyanın oluşmasına ve dünya meselelerinde bir ülkenin bir diğer ülkeden ya da bir grup ülkenin diğerlerinden üstün olmaya çalışması çıkar çatışmalarını ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda devletler ilk eğilim olarak ekonomik ve siyasi pozisyonlarını güçlendirmeyi ve uluslararası süreçlerin yönetiminde mekanizmaların gelişimi için bütünleşmeyi amaçlamışlardır. İkinci eğilimde ise ABD öncülüğünde Batı egemenliğine dayalı uluslararası ilişkiler yapısının oluşturulması amacı güdülmüştür. Bu durum küresel güvenlik sistemini de etkilemektedir. Soğuk Savaş güvenlik yapısı üzerinde küresel etki yaratmıştır, savaşın sonu ise bölgeselleşmeyi doğurmuştur. Ancak, bölgesel güvenlik sistemlerinde her zaman küresel perspektif mevcuttur.

Orta Asya bölgesi etrafında “güvenlik kompleksi” oluşmaktadır. Bu kompleks bölgesel bir oluşumdur ve ulusal güvenlikleri birbirlerinden ayrı olmayan ülkeler ise bu oluşumun bileşenleridir.⁶² “Güvenlik kompleksi”, ortak tehditler, çıkarlar ve güvenliği sağlayacak şartlara sahip olan devletlerden oluşmaktadır.

Terörizm ve aşırıcılığın yayılması, uyuşturucu kaçakçılığı ve silah ticareti tüm ülkeleri tehdit eden küresel sorunlardır. Son yıllarda bölgede yaşanan olaylar, terör aracılığıyla aşırıcı dini hareketlerin etnik çatışmalarını ve ayrılıkçılık süreçlerini sergilemektedir. Ayrıca Orta Asya dışında faaliyet gösteren belirli merkezler tarafından koordine edilerek hazırlanan terör planları diğer devletlerin topraklarında da uygulanmaktadır. Bu nedenle, yasadışı geçişlerin önlenmesi, sınırların güçlendirilmesi ve uluslararası terörizm ve dini aşırılığa karşı mücadelede Orta Asya devletlerinin çabaları yakın işbirliği içinde tamamlanmalıdır.

Spetsslujb, 2012, (Çevrimiçi) <http://www.fergananews.com/articles/7280>, 22 Mayıs 2015.

⁶¹ Nurbek Omuraliyev, Aynura Elebayeva, Batkenskije Sobitiya v Kirgizstane, 2000, (Çevrimiçi) <http://www.ca-c.org/journal/cac-07-2000/04.omural.shtml>, 22 Mayıs 2015.

⁶² Rustam Burnaşev, O Vozmojnosti Sistemı Regionalnoy Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii, *Central Asia and Central Asia and Central Caucasus Press AB*, 2001, (Çevrimiçi) http://www.ca-c.org/journal/2001/journal_rus/cac-01/02.brnasshr.shtml, 22 Mayıs 2015.

Bu bağlamda, bölgedeki sıkıntılı askeri ve siyasi durum bölgenin silahlı kuvvetlerinin koordinasyonunu sağlayarak önlemlerin alınmasını ve her ülkenin kendi silahlı kuvvetlerini güçlendirmek için stratejik kararlarını acilen benimsemesini gerektirmektedir. Bölgede barış, istikrar ve güvenliğe yönelik iç ve dış tehlikelerin yayılmasını önlemek için, demokratik süreçte İslam da dâhil edilerek ekonomik ve sosyal sorunların etkin bir şekilde çözülmesi için Orta Asya ülkelerinin güçlerinin birleşmesi ve faaliyetlerinin koordine edilmesi gerekmektedir.

Orta Asya devletlerinin güvenliğinin sağlanmasındaki en önemli faktör bölgedeki bütünleşme sürecinin derinleşmesidir. Bölge ülkelerinin ulusal çıkarlarında uyumun sağlanmasına yönelik siyasi iradelerinin olmaması ülkeler arası çıkar çatışmalarını kaçınılmaz hale getirebilecektir. Bu nedenle, Orta Asya ülke liderlerinin ulusal çıkarların uyumunu sağlayacak iradeleri önemlidir.

Orta Asya’da bütünleşme süreçleri ekonominin ötesine geçerek, siyasi, hukuk, insani ve bilgi gibi yeni yönlerde gelişmektedir. Orta Asya ülkeleri bölgesel düzeyde yeterince bütünleşmemiş, fakat dünya pazarına hızlı bir şekilde entegre olmaya çalışmaktadırlar. Öte yandan, bazı ülkelerin bütünleşmeye yönelik davranışları başarısızlığa yol açmaktadır.

Zengin maden ve enerji kaynaklarının varlığı ile onların çıkarılması ve satılması için yapılan planlar, jeopolitik açıdan çeşitli ülkelerin ilgisini çekmekte ve Orta Asya’nın önemli hale gelmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, bölge ülkelerinin karşılıklı bağımlılıkları ile ekonomik ve ulaşım bağlarının bütünleşme derecesi, siyasi, ekonomik, askeri ve insani alanlarda ülkeler arasındaki karşılıklı işbirliğinin derinleştirmesini belirlemektedir. Ancak, ulusal pazarların yeterince iyi olmayışı, dar ulusal ekonomiler içinde sınırlı mali ve teknolojik kaynakların bulunması, Orta Asya’nın bölgesel bütünleşme çabalarının önündeki engellerdendir. Bugün Orta Asya dünyanın önemli jeo – politik ve jeo – ekonomik bölgesidir. Doğu ve Batı arasında “arabulucudur” ve bölgenin geleceği ortak bütünleşmeye ihtiyaç duymaktadır.

Bölgedeki su ve enerji kaynaklarının güvenliği, ulaştırma ve haberleşmenin geliştirilmesi hükümetler arasında alınacak kararlara bağlıdır. Tek bir enerji

sisteminin oluşturulması bölgenin enerji güvenliğini sağlayacak ve güvenliğini güçlendirecektir. Enerji alanındaki bütünleşmenin yanı sıra su kaynakları üzerinde ortak kontrolün sağlanması bölgenin iç güvenliğini güçlendirecektir. Çünkü bölgedeki birçok çatışmaların sebebi su kaynaklarının yetersizliğidir. Gelecekte, bölgedeki bütünleşme sürecinin daha geniş alanları kapsamı gerekmektedir. Kademeli olarak derinleşerek ekonomik, insani ve diğer sorunları çözüme kavuşturacak ve Orta Asya’da bölgesel güvenlik için sağlam bir temel oluşturacaktır.⁶³

Afganistan’daki durum Orta Asya’da bölgesel güvenlik sisteminin oluşturulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Şu anda Afganistan bölgedeki tehditlerin ana kaynağıdır ve Afganistan tarafından gelen tehdidin izole edilmesi gerekmektedir. Uyuşturucu maddelerinin yetiştirilmesi, üretimi ve satışı ülkenin geçim kaynağıdır. Uyuşturucu satışından elde edilen gelir devletin kontrolünde olmayan silahlı kuvvetlerin oluşmasına yöneliktir. Çatışmalar gittikçe yaygınlaşmakta ve organize hale gelmektedir. Aynı zamanda, uyuşturucu maddelerinin transferi hızla artmakta ve Afganistan eroin üretiminde dünyada ilk sırada yer almaktadır. Eroin ihracı Afganistan’a sınır olan tüm ülkeler üzerinden en az kayıplarla gerçekleşmektedir.⁶⁴ Afganistan’daki bu sorunun çözülmesi için mücadele eden güçlere tüm ülkelerin destek vermesi gerekmektedir.

Aşırılık tehdidi, büyük ölçüde Orta Asya ülkelerinin iç sorunlarının bir sonucudur. Afganistan’daki dini grupların sert tutumları ve üstünlüklerinin artması ile ülkedeki gruplar arasındaki çatışmalar ülkeyi istikrardan uzak tutmaktadır.⁶⁵ Bölge ülkelerinin çıkarları ve güvenlik tehditleri analiz edilirken Afganistan kaynaklı sorunlara ilave olarak bölge ülkelerinin sosyo – ekonomik ve siyasal yaşamındaki sorunlar da önem kazanmaktadır. Bölgesel güvenlik sisteminin oluşturulmasında temel engel, Orta Asya devletlerinin bu sistemin oluşumuna yönelik ortak bir

⁶³ Vitaliy Klapptsov, *Vodnoenergetičeskie Problemy v Tsentralnoy Azii: Priçiny, Trudnosti i Podhod k Razreşeniyu*, *Problemy Natsionalnoy Strategii*, (2012), No: 6, s. 167 – 182.

⁶⁴ Valeriy Popov, *Afganistan Sajayet Yevropu “Na İglu”*, *Nezavisimaya Gazeta*, 2000, (Çevrimiçi) http://neweurasia.info/archive/2000/top5/06_09_Extr1.9.htm, 22 Mayıs 2014.

⁶⁵ Sultan Akimbekov, *Afganskiy Uzel i Problemy Bezopasnosti Tsentralnoy Azii*, *Tsentralnaya Aziya*, (Çevrimiçi) <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1054846140>, 23 Mayıs 2015.

yaklaşımlarının bulunmamasıdır. Bunun nedeni büyük ölçüde ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda gerçekleştirilen reformların farklılığından, ihracat yapılarının benzerliğinden, ulusal ekonomilerin zayıflığından, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin farklı değerlendirilmesinden, dış politika öncelikleri ve farklı güç merkezlerine odaklanmalarından, bölgede liderlik mücadelesi ve liderlerin kişisel hırslarından ve çözülmemiş sınır sorunlarından kaynaklanmaktadır.⁶⁶

Herhangi bir ülkenin sınırları içerisinde ortaya çıkabilecek çatışma tüm bölgenin sorunu hale gelebilecektir. Devletler arasındaki sınırların şeffaf olması ve mülteciler ile militanların komşu devletlerin topraklarına rahatlıkla geçebilmeleri, sorunlu olan topraklarda bulunan etnik grupların ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara kolayca dâhil olmasını sağlamaktadır. Sınırların eski haline dönüştürülmesi yüksek finansman gerektirmekte ve bununla birlikte sınırların tekrar bölünmesi ile yeniden belirlenmesi bu topraklarda yaşayan etnik toplulukların arasında yeni çatışmalara yol açabilmektedir. Su kıtlılığı ise Özbekistan'ın Tacikistan, Türkmenistan ve Kırgızistan ile ilişkilerinin kötüye gitmesini neden olabilmektedir. Özbekistan ve Kazakistan halkları arasında sınır bölgesindeki meraların kullanımı ile ilgili anlaşmazlıklar da vardır.⁶⁷ Ayrıca, sınırlar arasındaki doğal kaynakların varlığı yeni bir çatışmanın çıkma olasılığını arttırmaktadır.

Aynı şekilde sınır ötesi çevresel sorunlar da önemlidir. Aral Denizi krizi bölge ötesine çıkmış ve küresel önem kazanmıştır.⁶⁸ Aral Denizi'nin tehlikeli etkisi halk sağlığına, iklim değişikliğine, biyolojik dengeye ve gelecekteki nesillere etki edecektir.

Orta Asya'nın güvenlik sistemi yapay olarak oluşturulmamalıdır. Bölgesel güvenlik sistemi birlik, denge ve uzlaş, değişen ihtiyaçlara cevap verebilme ve

⁶⁶ Valeriy Popov, Afganistan Sajayet Yevropu "Na İglu", *Nezavisimaya Gazeta*, 2000, (Çevrimiçi) http://neweurasia.info/archive/2000/top5/06_09_Extr1.9.htm, 23 Mayıs 2015.

⁶⁷ Bahodir Musayev, *Uzbekistan: Regionalnaya Bezopasnost i Sotsialno Opasnie Tendentsii Razvitiya Obşestva*, *Central Asia and Central Asia and Central Caucasus Press AB*, 2000, (Çevrimiçi) http://www.ca-c.org/journal/2000/journal_rus/cac09_2000/13.Musaev.shtml, 23 Mayıs 2015.

⁶⁸ Erik Sivers, *Voda, Konfliktı i Regionalnaya Bezopasnost v Tsentralnoy Azii*, 2003, (Çevrimiçi), http://journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2003-1-17/20_1077-3779-1-PB.pdf, 23 Mayıs 2016.

ortaya koyulan hedeflerin gerçekliği gibi ilkeler ile sağlanmalıdır. Sorunların kademeli çözümlenmesi ve sistem bileşenlerinin tamamlayıcılık ve karşılıklı bağımlılık temelinde oluşturulması, öncelikle ayrı unsurlarda daha sonra da tüm bölgesel güvenlik sisteminde bölge ülkelerin katılımı ile sağlanmalıdır. Aynı zamanda, bu sistemin mevcut güvenlik unsurlarına dayandırılması gerekmektedir.

Çalışmanın bu noktasında Orta Asya’da oluşan ve bölge güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan kuruluşların incelenmesi faydalı olacaktır.

2.2. ŞANHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (ŞİÖ) ÇERÇEVESİNDE GÜVENLİK İŞBİRLİĞİ

Orta Asya ülkeleri sahip oldukları jeostratejik ve ekonomik potansiyellerinden dolayı küresel aktörlerin ilgisini çekmektedir. Bölge ülkelerinin siyasi ve ekonomik sorunlarından kaynaklanan farklı gelişmeler yaşanmaktadır. Bununla birlikte, bölgede istikrarsızlığa yol açan uyuşturucu kaçakçılığı, terör, mülteci sorunu, dini aşırılığın yayılması ve Orta Asya devletlerinde diktatörlük rejimi kurulması riskleri vardır. Orta Asya’da bu tehditlere karşı siyasi işbirliği ve bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik entegrasyon süreçleri hızlanmaya başlamıştır.

Ulus ötesi tehditlerin varlığı ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık seviyelerinin yeterince iyi olmaması, bölge ülkelerinin bölge sorunlarını tek başlarına çözemeyeceğini göstermektedir. Son yıllarda çok taraflı girişimler sayesinde bazı sorunların üstesinden gelinmiş ve bir bölgesel güvenlik sistemi oluşturulmaya başlanmakla birlikte bu girişimlerin etkinliği sınırlı kalmıştır. Bu çerçevede, bölgesel güvenlik sorunları dahil olmak üzere Orta Asya ülkelerinin sorunlarını çözmekte yenilikçi yaklaşımlar gösteren ŞİÖ’nün önemini belirtmek gerekmektedir.

ŞİÖ, bölgesel işbirliği örgütleri arasında yer almaktadır. Orta Asya’da Sovyet Birliği zamanında yapılan sınır bölünmeleri ve daha sonra Sovyet Birliği’nin dağılması sonucunda yeni devletlerin oluşumu ve etnik sınırlarla uyuşmayan sınırların varlığı istikrarsızlık sebebi olmuştur.

Bu bağlamda, Çin'in girişimleriyle eski Sovyet Birliği ülkeleri ve Çin arasındaki sınır sorunlarının çözümü amacıyla 1996'da Şanhay 'da toplanan Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından "Şanhay Beşlisi" olarak adlandırılan bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapı 15 Haziran 2001 tarihinde Özbekistan'ın katılımıyla "ŞİÖ" adını almıştır. 2009 yılında üye devletler, Beyaz Rusya ve Sri – Lanka'ya diyalog ortağı statüsü verilmesi kararı almışlardır. 2012 yılında Türkiye de diyalog ortakları arasına katılmıştır. Moğolistan, İran ve 2012'den beri Afganistan gözlemci statüsüne sahip ülkelerdir. Pakistan ve Hindistan gözlemci devletlerin arasında olup 2015 yılında Başkurtistan'da gerçekleşen ŞİÖ zirvesinde üye ülkelerin arasına katılmışlardır. Örgütün resmi dilinin Rusça ve Çince olması Rusya ve Çin'in örgütteki öncül rolünün altını çizmektedir.

2.2.1. ŞİÖ'nün Özelliği ve Önemi

Birçok analiste göre, 21. yüzyıl Asya'nın yüzyılı olarak görülmekte ve küresel öneme sahip birçok siyasi sürecin dünyanın bu bölgesinde ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Asya'nın rolü gelecekteki dünya düzeninde her geçen gün büyümektedir. Bu nedenle, daha çok Asya ülkelerini içeren örgütler uluslararası politikada yeni bir bölgesel oyuncu olarak ön plana çıkmaktadır.

Dünyada küreselleşme süreci ve farklı bölgelerdeki ittifakların sayısının artması, devletleri uluslararası ilişkilerde kendi gücünü arttırmak ve hedeflerini gerçekleştirmek için ortak çıkarları olan ülkelerle ilişkiler kurmaya itmektedir. ŞİÖ'de, Rusya ve Çin'in büyük güç olması üye devletlerin uluslararası itibarını arttırmaktadır. Örgüt üyelerinin ve gözlemci ülkelerin ticaret hacmine bakarsak ŞİÖ'nün bölgesel ve küresel düzeydeki öneminin daha da belirgin hale geldiğini görebiliriz. ŞİÖ üye ülkelerinin toplam nüfusu 1,6 milyar insan ve GSYİH'sı toplam 11,6 trilyon dolardır.⁶⁹ ŞİÖ üye ülkelerinin toplam toprak alanı 30,2 milyon km² olup Avrasya topraklarının % 60'ını kapsamaktadır. Bu ülkelerin toplam nüfusu dünya nüfusunun yaklaşık % 20'ini oluşturmaktadır ve gözlemci ülkeleri ŞİÖ üyeleri olarak eklersek dünya nüfusunu yaklaşık % 45'ini oluşturacaktır. Örgüt ülkelerinin doğal

⁶⁹ Rusya'nın Haber Ajansı, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/1647353>, 22 Mart 2016.

kaynaklarına bakacak olursak, örgüt ülkeleri dünya petrol rezervlerinin % 25'ten fazlasına, dünya doğal gaz rezervlerinin % 30'una ve uranyumun bilinen rezervinin % 50'sine sahiptir.⁷⁰

Asker sayısı açısından dünyanın en büyük ordusuna sahip olan örgütün zengin doğal kaynakları, nitelikli sermayesi ve gelişmiş teknoloji imkânları bulunmaktadır. Ayrıca, örgüt üyelerinin tamamlayıcı enerji ilişkileri bulunmaktadır.⁷¹

Örgütün önemini gösteren bir diğer özelliği de 4 üyesinin nükleer silaha sahip olmasıdır. Bu tür silahlara sahip olmanın gelecekte sadece Asya'da değil tüm dünyanın siyasi durumu üzerinde bir etkisi olacaktır. Çin ve Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nin daima üyeleri arasında olduğu gerçeği de unutulmamalıdır. Bu nedenle, örgüt uluslararası düzeyde siyasetin şekillendirilmesinde belirleyici rol oynayabilecektir.

ŞİÖ öncelikle bölgesel sorunların çözümüne odaklı tipik bir savunma örgütü olarak kendisini göstermektedir. ŞİÖ daha çok Rusya, Çin ve Orta Asya ülkelerinin jeo – stratejik çıkarlarının mutabakat aracıdır. ŞİÖ kendi yasasına göre saldırgan ve yayılmacı hedefler belirlememektedir. Aksine, terör ve aşırıcılığın gerçek bir tehdit olduğu anlayışından dolayı örgütün ana hedeflerinden biri iç istikrarın sağlanmasıdır.⁷²

2002 yılında kuruluşun tüzüğü kabul edilmiş, 2003'te Pekin'de örgütün daimi sekreterliği kurulmuştur.⁷³ ŞİÖ'nün gelişmesinde önemi bir aşama 16 – 17 Haziran 2004 tarihlerinde düzenlenen Taşkent Zirvesi olmuştur. Bu zirve ile ŞİÖ'nün kurumsal oluşumu sonuçlanmıştır. 2004'te merkezi Taşkent'te bulunan Bölgesel

⁷⁰ Yuliya Filatova, “Rol Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva v Sovremennih Mejdunarodnih Ekonomičeskih Otnoşeniyah”, *Problemy Sovremenoy Nauki i Obrazovaniya*, (2015), No: 2, s.1.

⁷¹ Melih Özsöz, *Unutulan AB Gündemine Can Suyu: Şanhay İşbirliği Örgütü*, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, 2013, s. 9, (Çevrimiçi)
<http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/degerlendirmenotusubat2013.pdf>, 26 Mayıs 2015.

⁷² Anatoliy Baranov, “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva: S Optimizmom v Buduşeye”, *Vestnik Baltiyskogo Federalnogo Universiteta im. İ. Kanta*, (2010), No:6, s. 3.

⁷³ Şoislam Akmalov, “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva i Problemy Regionalnoy Bezopasnosti”, *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*, (2005), C: 38, No: 2, s. 147.

Terörle Mücadele Birimi (RATS – Regional Anti – Terrorism Structure) oluşturulmuştur.⁷⁴

Bölgesel Terörle Mücadele Birimi, karar verici ve liderlik edici yetkiye sahiptir. Birimin ana görevi anti-terör, aşırılık ve ayrıkçılığa karşı mücadele eden ŞİÖ üye devletlerinin yetkili makamları ve uluslararası örgütlerle ortak çalışmalar yapmaktır. Yapının Başkanı Devlet Başkanları Konseyi tarafından seçilmekte ve atanmaktadır.⁷⁵ Çalışmanın bu noktasında ŞİÖ'nün güvenlik alanında yaptığı çalışmalarını ve faaliyetlerini açıklamakta fayda vardır.

2.2.2. ŞİÖ'nün Güvenlik Alanındaki Faaliyetleri ve Yaptığı Çalışmalar

Yukarıda belirtildiği gibi Çin ile eski Sovyet ülkeleri arasındaki sınır sorunlarını çözmek amacıyla örgütün temeli atılmıştır. Daha sonra da faaliyet alanı genişletilerek bölge güvenliği sorumluluğunu da üstlenmiştir. 2007 yılından bu yana örgüt üyeleri ortak bir anti – terör eğitimi yürütmekte ve taraflar giderek askeri konularda müttefik olarak hareket etmektedirler.⁷⁶

Terörizmle mücadeleyi öncelikli hedeflerinden biri olarak algılayan ve mücadelede işbirliğini isteyen örgütün güvenlik alanında yaptığı çalışmalar gittikçe genişlemektedir. ŞİÖ'yü Afganistan'daki radikal terör örgütleri ile birlikte Orta Asya'nın diğer ülkelerinde bulunan bu tür örgütler tehdit etmektedir.

Bilindiği üzere ŞİÖ terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılığı içeren “Üç kötülüğe” karşı mücadele etmektedir ve bununla birlikte sınır ötesi suç gibi güvenlik sorunlarına odaklanmaktadır. Bu sorunlara karşı geleneksel askeri yaklaşımlar etkisiz kalmaktadır. ŞİÖ yasal uygulamaları dikkate alarak yeni güvenlik tehditlerine cevap vermeye çalışmaktadır. ŞİÖ'ye üye devletlerin teröre karşı yapacakları operasyonlar BM tüzüğüne ve uluslararası hukuka uygun olmaktadır. ŞİÖ kurallarına göre yılda

⁷⁴ Selçuk Çolakoğlu, “Şanhay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin”, *Uluslararası İlişkiler*, (Bahar 2004), C: 1, No:1, s. 191.

⁷⁵ The Shanghai Cooperation Organisation, (Çevrimiçi) <http://www.sectesco.org/RU123/AntiTerrorism.asp>, 16 Haziran 2015.

⁷⁶ Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva, *Geografiya*, (Çevrimiçi) <http://geo.1september.ru/article.php?ID=200800606>, 16 Haziran 2015.

bir kez genel zirveden bir ay önce ŞİÖ Dışışleri Bakanları Konseyi toplanmaktadır. 2002 yılında Pekin’de yapılan toplantıda ŞİÖ üyesi ülkeler mücadele içinde oldukları terörün herhangi bir dine ve ırka bağılı olmadığını bu nedenle eşit standartların (teröristleri “iyi” ve “kötü” olarak ayırma) uygulanacağını ifade etmişler ve siyasi amaçları uğruna terörü kullanmayacaklarını belirtmişlerdir.⁷⁷

Bu bildiri kapsamında, Bölgesel Terörle Mücadele Birimi, ŞİÖ Anlaşması’nın uygulanması için çok taraflı bir mekanizma olarak tasarlanmıştır. Birim faaliyetlerini terörle mücadelede küresel sistem ile bağdaştırmaktadır ve bu alanda faaliyet gösteren diğer bölgesel yapılarla koordine etmektedir. 2005 yılı verilerine göre Birim tarafından 263 terör saldırısı engellenmiştir, bu ise örgütün bu alanda yaptığı faaliyetlerin önemli bir göstergesidir.⁷⁸

Askeri işbirliği çerçevesinde kuruluşun üye devletleri ortak askeri tatbikatlar düzenlenmektedir. 2003 yılında teröre karşı Çin ve Kazakistan sınırlar içerisinde Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Çin ve Rusya’dan çok sayıda askerin katıldığı “Etkileşim – 2003” başlığı altında bir askeri tatbikat yapılmıştır. 2006 yılı Mart ayında Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan sınırlarında ortak bir askeri tatbikat daha düzenlenmiştir. Bu tatbikat “Doğu – Antiterör – 2006” adını taşımıştır.⁷⁹

ŞİÖ çerçevesinde teröre ve aşırıcılığa karşı mücadeleye katkı sağlayan bir diğer askeri tatbikat “Barış Misyonu”dur. Bu tatbikat ŞİÖ kuruluşundan bu yana üye devletlerin ortak kararıyla seçilen bir üye devletin topraklarında gerçekleşmektedir. İlk tatbikat 2003 yılında yapılmış olup ilk aşaması Çin’de, ikinci aşaması ise Kazakistan topraklarında yapılmıştır. Özbekistan ilk tatbikata katılmamıştır. Ağustos 2005 yılında Rusya’nın Çelyabinsk Bölgesi’nin Çebarkul kentinde Çin ve Rus silahlı kuvvetlerinin müşterek tatbikatları düzenlenmiştir. 2009 yılında “Barış Misyonu” aşamalı olarak halde Rusya’da (Habarovsk) ve Çin’de (ülkenin kuzey doğusundaki

⁷⁷ Sin Guançen, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva v Borbe s Terrorizmom, Ekstremizmom i Separatizmom, (Çevrimiçi) http://www.ca-c.org/journal/2002/journal_rus/cac-04/02.cinru.shtml, 5 Eylül 2015.

⁷⁸ Vesti, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva, (Çevrimiçi) <http://www.vesti.ru/doc.html?id=116847&tid=3588>, 5 Eylül 2015.

⁷⁹ Vesti, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva, (Çevrimiçi) <http://www.vesti.ru/doc.html?id=116847&tid=3588>, 5 Eylül 2015.

Shenyang askeri bölgesi, Tyumen ortak askeri cephe) yürütülmüştür. 2010 yılında Kazakistan'ın Cambul Eyaleti'nde ⁸⁰, 2012'de Tacikistan'ın Sogd Bölgesi'nin "Çoruh – Dayron" Askeri Cephesi'nde ŞİÖ üye devletlerinin silahlı kuvvetlerinin 2.000'den fazla askeri görevlisinin katılımıyla üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk etap askeri ve siyasi istişare etkinliği olup sonraki iki etap ülkenin dağlık bölgelerinde anti – terör operasyonu hazırlılığı ve ortak anti – terör operasyonun yapılması ile ilgilidir. ⁸¹ Tatbikat 2013 yılında yine Rusya topraklarında ⁸² yapılmış olup 2014 yılında Tacikistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Çin silahlı kuvvetlerinin katılımıyla Çin'de gerçekleşmiştir. ⁸³ Bu sene ise ŞİÖ çatısı altındaki "Barış Misyonu"nun Çin'de gerçekleşmesi beklenilmektedir. ⁸⁴ Örgüte üye ülkeler bu tatbikatları bölge güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirerek savunma ve güvenlik alanında yapılan işbirliğinin herhangi bir devlete karşı olmadığını, her geçen gün artan tehditlere yönelik olduğunu vurgulamaktadırlar. ⁸⁵

Bununla birlikte, ŞİÖ üye devletleri, Afganistan'daki Taliban rejiminin çöküşünün bölgedeki tehditlerin kendiliğinden ortadan kalkması anlamına gelmediğini ve uluslararası anti – terör grupları ŞİÖ üyelerinin toprakları dahil mevcut tehdidi tamamıyla yok edene kadar faaliyetlerinin devam edeceğini belirtmişler ve uluslararası toplumu uygun destekte bulunması çağırısında bulunmuşlardır.

ŞİÖ'nün önem verdiği diğer faaliyet alanları uyuşturucu kaçakçılığı, sınır ötesi organize suç, yasadışı silah kaçakçılığı ve yasadışı göçtür. Bir güvenlik tehdidi olarak uyuşturucu kaçakçılığı üye ülkelerini oldukça endişelendirmektedir. İlk olarak, uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadelede uluslararası tecrübeye göre, elde edilen

⁸⁰ Rianovosti, Voennie Uçeniya ŞOS "Mirnaya Missiya – 2010" Startovali na Yuge Kazahstana, (Çevrimiçi) http://ria.ru/defense_safety/20100913/275143168.html, 5 Eylül 2015.

⁸¹ Rianovosti, Uçeniya ŞOS "Mirnaya Missiya – 2012" Startuyut v Tadjikistane, (Çevrimiçi) http://ria.ru/defense_safety/20120608/668170763.html, 5 Eylül 2015.

⁸² Vesti, V Çelyabinskoy Oblasti Zaverşilis Mejdnarodnie Uçeniya "Mirnaya Missiya – 2013", (Çevrimiçi) <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1118382>, 10 Eylül 2015.

⁸³ Rianovosti, Rossiyskie Voennie Pribili na Uçeniya "Mirnaya Missiya – 2014" v Kitay, (Çevrimiçi) http://ria.ru/defense_safety/20140819/1020512197.html, 10 Eylül 2015.

⁸⁴ Rossiysko – Kitayskie Uçeniya Proydut v Kitay v 2015 Godu, Voennno – Promışlenniy Kuryer Gazetesi, <http://www.vpk-news.ru/news/22991>, 10 Eylül 2015.

⁸⁵ Vesti, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva, (Çevrimiçi) <http://www.vesti.ru/doc.html?id=116847&tid=3588>, 10 Eylül 2015.

yasa dışı gelirler devlet memurlarına rüşvet olarak dağıtılıp çıkarlar için kullanılmakta ve terör örgütleri finanse edilmektedir. İkincisi, bu coğrafyada yaşayan ve uyuşturucuya bağlı olan insanların sayısını arttırmakta ve bu insanların suç işlemesine zemin hazırlamaktadır. Burada kaygılandırıan gerçek uyuşturucu kullanıcılarının temelini 17 – 26 yaşlarındaki genç bir grubun oluşturmasıdır.⁸⁶ Ayrıca uyuşturucu kaçakçılığı reel sektörün ihtiyaç duyduğu finansmanın yeraltı ekonomisine aktarılmasına neden olmakta ve devletin sosyal yükümlülüklerini, hedeflenen programlarını ve yatırım projelerini yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu mali imkânları azaltmaktadır. Böylece ülke ekonomisine zarar verilmektedir.⁸⁷ Bu tür tehditler bölge istikrarını bozacak türden tehditler olduğu için ŞİÖ kapsadığı toprakları korumak durumdadır ve örgüt kendi tüzüğü çerçevesinde bölgesel güvenliği sağlamak için çaba harcamaktadır.

2.2.3. ŞİÖ Çerçevesinde Afganistan Sorunu

Uluslararası toplumun aktif katılımına rağmen Afganistan'daki sorunlara yıllardır çözüm bulunamamaktadır. Bu ülkede yaşananlar dünya ülkelerini çok endişelendirmektedir. Ülkedeki istikrarsız durum komşu ülkeleri, sınırlarda askeri kuvvetler tutmak zorunda bırakmıştır.

Afganistan sorunun çözümünde ŞİÖ'de Rusya ve Orta Asya devletlerinin tutumu Çin'in tutumuna yakın olsa da farklılıklar olmuştur. Afganistan sorununda Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan için önceliklerden biri uyuşturucuya karşı bir hattın oluşturulmasıdır. Özbekistan ve Çin bu görüşü desteklemektedir. Ancak, bu iki ülke Afganistan'daki uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele sorununu bölgesel çerçevede değil de daha çok ulusal güvenlik çerçevesinde çözmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, kuruluşun üye devletlerinin Afganistan'daki uyuşturucu tehdidine yönelik farklı tedbirleri ve bu tehditlerin önlenmesinde kullandıkları farklı

⁸⁶ Vitaliy Voronoviç, Evolyutsiya Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva v Kontekste Formirovaniya Aziatskoy Sistemı Bezopasnosti, *Jurnal Mejdunarodnogo Prava i Mejdunarodnih Otnoşeniy*, (Çevrimiçi) <http://evolutio.info/content/view/1172/188/>, 11 Eylül 2015.

⁸⁷ İbragim Khasanov, Şanhay İşbirliği Örgütü'nün Ortaya Çıkışı, Yeri ve Geleceği, *Akademik Perspektif*, (Çevrimiçi) <http://akademikperspektif.com/2013/10/20/sanghay-isbirligi-orgutunun-ortaya-cikisi-yeri-ve-gelecegi/>, 15 Eylül 2015.

yöntemler ŞİÖ'nün etkisizliğine yol açmıştır.⁸⁸ Ancak son yıllarda ŞİÖ'de gelişmeler görülmekte, ekonomi alanında kat edilen mesafeyi askeri ve siyasi alanlardaki gelişmeler takip etmektedir. Üye ülkelerin ortak anti – terör eğitimleri gittikçe artmaktadır.

2011 yılı ŞİÖ zirvesinde üye devletler uyuşturucuya karşı strateji benimsemiştirler. Bu strateji çerçevesinde Rusya'nın inisiyatifi ile Çin ve Kazakistan, 400'den fazla uyuşturucu suçlarına karşı önleyici operasyon gerçekleştirmişlerdir.⁸⁹ ŞİÖ Sekreterliği uyuşturucuya karşı mücadelede işbirliğini arttırmak amacıyla Uluslararası Uyuşturucu Kontrol Komitesi (INCB/ International Narcotics Control Board) ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC/ United Nations Office on Drugs and Crime) ile temasını genişletmiştir.⁹⁰

2012 yılında Pekin'de yapılan ŞİÖ zirvesinde Bölgesel Anti Terör Birimi'nin özel bir birimi olarak ŞİÖ çerçevesinde terörizme, uyuşturucu kaçakçılığına ve organize suçlara karşı mücadele eden evrensel bir merkezin kurulmasına karar verilmiştir. Afganistan'daki barış süreci, ŞİÖ ve Kabil arasındaki teknik ve ekonomik işbirliği ile iki taraflı ve bölgesel düzeyde olan mali yardımlar ile teşvik edilmektedir.⁹¹

Terör faaliyetlerinin hızlanması ve Orta Doğu'daki istikrarsızlığın etkileri ve diğer bölgelere sıçraması riski, gelecekte Afganistan'daki güvenlik sorununu daha keskin hale getirebilecektir. Bu bağlamda, Afganistan'daki güvenlik sorunu ŞİÖ zirvesinde gündemin en önemli konusu olmuştur. ŞİÖ'nün liderleri terör ile mücadele, Afganistan'da istikrarın ve güvenliğin korunması, Afganistan hükümetinin ulusal çözüm önerilerinin desteklenmesi konularında mutabakata varmışlardır. Çin Dışişleri Bakanı Yardımcısı Cheng Guoping konuşmasında “ŞİÖ, Afganistan

⁸⁸ Gulnar İskakova, “Vzaimodeystvie i Sotrdniçestvo Gosudarstv – Çlenov ŞOS v Kontekste Regionalnoy Bezopasnosti: Uroki, Vizovı i Perspektivi”, *Ekonomika Regiona*, (2012), C: 32, No: 4, s. 241.

⁸⁹ Rusya Federasyonu Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/15589>, 23 Mart 2016.

⁹⁰ Bagila Kuzutnayeveva, “SCO and Regional Secirity”, *Internationa Research: Society, Politics, Economics*, (2012), C: 13, No:4, s.18 – 19.

⁹¹ Kirill Barskiy, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva Nakanune Sammita v Bişkeke: Osnovnie Zadaçi Momenta, *International Affairs*, (Çevrimiçi) <https://interaffairs.ru/news/show/9544>, 31 Temmuz 2015.

hükümetiyle ülkenin istikrarı, ulusal uzlaşma sürecinin ilerlemesi ve özellikle güvenlik konusunda birlikte hareket etme kararı almıştır” olarak dile getirmiştir.⁹²

Afganistan Başkanı Aşraf Gani Ahmadzay, ŞİÖ zirvesinde Rusya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerle uyuşturucu ticareti ve terörizme karşı mücadele etmek istediklerini belirtmiştir. Ayrıca, Rusya’yı stratejik ortak olarak gördüklerini ve Afganistan’ın Rusya’nın yardımı olmadan bölgede istikrar elde edemeyeceğini dile getirmiştir.⁹³

Dini terörizm sorunu Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkilerde de mevcuttur ve şimdi her iki ülke ŞİÖ çerçevesinde bu sorunu çözmeye çalışmaktadır. Afganistan temas grubu ŞİÖ’nün bir mekanizmasıdır ve büyük olasılıkla bu mekanizma yeni üyelerin katılımıyla birlikte genişleyecek ve Afganistan sorununun çözümüne yönelik en etkili mekanizmalardan biri haline gelebilecektir. Hindistan ve Pakistan’ın örgüte girişi bu mekanizmayı güçlendirebilecektir. Böylece, ŞİÖ üye devletleri Afganistan sorunu başta olmak üzere bölgesel güvenliği sağlamak ve bölge istikrarını koruma çabalarını sürdürecektir.

ŞİÖ için ekonomik işbirliği güvenlik alanındaki işbirliği kadar önemlidir. Bu nedenle ŞİÖ’nün ekonomi alanında yaptığı faaliyetlerden söz etmekte fayda vardır.

2.2.4. ŞİÖ’nün Ekonomik Boyutu

Son zamanlarda ŞİÖ’ye olan ilgi özellikle Rus basını tarafından artmaktadır. Batılı ülkeler ve Rusya’nın birbirilerine karşı uyguladıkları yaptırımlarından dolayı Rusya daha çok Çin’e yakın olacağını belirtmiştir.⁹⁴ Böyle bir açıklama sadece ABD hegemonyasına karşı olmayıp, aynı zamanda ŞİÖ’nün doğal kaynaklarına ve sosyo – ekonomik potansiyeline daha çok önem kazandırmaktadır. Zaten örgütün kuruluşundan beri örgüt içindeki ticari ilişkilerde artış gözlenmektedir. Örneğin,

⁹² Rianovosti, Çen Gopin: Vopros Bezopasnosti Afganistana – Vajnyy Punkt Sammtia ŞOS, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/world/20150711/1125533215.html>, 13 Ağustos 2015.

⁹³ Rianovosti, Ahmadzay: Afganistan ne Smoje Stabilizirovat Situatsiyu Bez Pomoşi RF, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/world/20150710/1124980818.html>, 13 Ağustos 2015.

⁹⁴ Joshua Kucera, SCO Exercises to Be Beggest in the Ten Years, *EurasiaNet*, (Çevrimiçi) <http://www.eurasianet.org/node/69486>, 14 Ağustos 2015.

2014 yılı sonunda Rusya ve Çin arasındaki ticaret hacmi 95,3 milyar dolar olup⁹⁵, 2013 yılı ile karşılaştırıldığında % 6,6 oranında artış yaşandığı izlenmektedir.⁹⁶ 2013 yılında Rus mallarının ithalatı % 4,9 oranında artış göstererek 41,6 milyar dolara yükselmiştir. Aynı zamanda Çin'den Rusya'ya yapılan ihracat ise % 8,2 oranında artış göstermiş ve 53,7 milyar dolar olmuştur.⁹⁷ Rus - Çin İş Konseyi'nin Başkanı Genadiy Timçenko Konsey'in raporlama toplantısında 2015 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacminin 100 milyar dolara ulaşacağını açıklamıştır.⁹⁸ 2020 yılı hedeflerine göre, Rusya ile Çin arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 200 milyar dolar olacaktır.⁹⁹ Ancak, Çin yetkilileri tarafından yapılan açıklamaya göre 2015 yılının ilk yarısında petrol fiyatları ve iç talepteki düşüşten dolayı iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde düşüş izlenilmektedir. Çin, Rusya'nın ticari ortakları arasında tartışılmaz lider konumunda iken Rusya Çin'in ticari ortakları arasında 9. sırada yer almaktadır.¹⁰⁰

Çok taraflı ekonomik işbirliğinin önemli yönleri arasında ulaştırma alanındaki projeler de yer almaktadır. 12 Eylül 2014 tarihinde Duşanbe'de yapılan ŞİÖ zirvesinde dünyanın en büyük ulaşım sistemi konuşulmuştur. Ekonomik işbirliği içinde üye ülkeler arasındaki kredi ilişkilerinin güçlendirilmesine özel bir yer ayrılmış ve örgüt içinde ortak bir para biriminin oluşturmasıyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.¹⁰¹

⁹⁵ Şanhay İşbirliği Örgütü Bilgi Sayfası, Rossiya i Kitay Dovedut v 2015 Godu Tovaroorot do 100 mlrd Dollarov, (Çevrimiçi) <http://infoshos.ru/ru/?idn=13735>, 14 Ağustos 2015.

⁹⁶ Interfax International Services – International Information Group, Posol KNR v Moskve: Nadeyus na Uluçşeniye Investisionnogo Klimata v Rossii, (Çevrimiçi) <http://www.interfax.ru/interview/400597>, 14 Ağustos 2015.

⁹⁷ Yuliya Filatova, “Rol Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva v Sovremennih Mejdunarodnih Ekonomičeskikh Otnoşeniyah”, *Problemy Sovremenoy Nauki i Obrazovaniya*, (2015), C: 32, No: 2, s.1.

⁹⁸ Stanislav Tarasov, Timçenko: Rossiya i Kitay Dovedut v 2015 Godu Tovaroorot do 100 mlrd Dollarov, Rusya Federal Haber Ajansı, (Çevrimiçi) <http://www.regnum.ru/news/economy/1894679.html>, 14 Ağustos 2015.

⁹⁹ Interfax International Services – International Information Group, Posol KNR v Moskve: Nadeyus na Uluçşeniye Investisionnogo Klimata v Rossii, (Çevrimiçi) <http://www.interfax.ru/interview/400597>, 14 Ağustos 2015.

¹⁰⁰ BBC Russian, Rossiya i Kitay: Partnerstvo ili Net?, (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/russian/international/2015/09/150203_5floor_russia_china, 14 Ağustos 2015.

¹⁰¹ Ulusal Kanal, Yeni Başkan Rusya Oldu!, (Çevrimiçi) <http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/yeni-baskan-rusya-oldu-h36666.html>, 15 Ağustos 2015.

2015 yılında ŞİÖ ve BRICS zirvesi 8 -10 Temmuz tarihlerinde aynı anda Ufa'da gerçekleşmiştir. Her iki zirve de Rusya başkanlığında gerçekleştirilmiştir. İki zirvenin aynı anda olması bazı uluslararası yorumcular tarafından jeopolitik bir patlama olarak görülmektedir. Bu zirve sonrası Rusya, Çin ve İran'ın Avrasya projesi dünya siyasetinin gelecekteki tektonik gelişmesinin bir ödülü olmuştur. ŞİÖ ve BRICS zirvelerinin birlikte gerçekleşmesi Putin'in diplomatik bir başarısıdır. Burada Rusya, Çin'le stratejik ortaklığının ne kadar evrimleştiğinin altını çizerek yumuşak gücünü Washington'a gösterme fırsatını bulmuştur.¹⁰²

2014 Duşanbe zirvesinde ŞİÖ üye devletleri ŞİÖ Kalkınma Bankası ve Kalkınma Fonu'nun oluşturulması çalışmalarına devam etme kararını alarak 2025 yılına kadar kalkınma stratejisini imzalamışlardır. Ufa'daki zirvede bu çalışmalara son verilerek ŞİÖ Kalkınma Bankası ve Kalkınma Fonu'nun faaliyetlerini başlatmışlardır.

ŞİÖ üye devletlerinin karşılıklı yarara dayalı ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi, ŞİÖ ülkelerinin ekonomik büyümesine katkı sağlayabilecek ve aynı zamanda küresel ekonomik krizlerle yüzleştirebilecektir. Ayrıca, örgütü gelecekte güçlü siyasi ve ekonomik merkezi haline dönüştürebilecektir.

2.2.5. Genişleme

Günümüze kadar ŞİÖ'nün kendi tüzüğüne göre yeni üye alımına izin verilmemesi nedeniyle bazı devletlerin tam üyelik girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Üstelik yeni üye alma konusunda üye devletler arasında fikir birliği olmamıştır. Fakat Suriye krizi ve Ukrayna'daki olayların olumsuz gelişiminden sonra Rusya ile Batı arasındaki ilişkilerin uluslararası arenada ortaya çıkarttığı yeni şartlar Rusya için örgütün genişlemesi gerekçesini ortaya çıkarmıştır. Rusya açısından ŞİÖ şu anda Batı karşıtı bir silah olarak görülmektedir.¹⁰³

¹⁰² Rianovosti, Eskobar: Washington do Smerti Napugan Yevraziyskim Proyektom Rossii, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/world/20150724/1145428576.html>, 15 Ağustos 2015.

¹⁰³ Ferit Temur, Şanhay İşbirliği Örgütü'nün Yeni Dönem Başkanı Rusya: Beklentiler ve Riskler,

İran'ın açık denizlere erişimi mümkün iken Rusya'nın böyle bir imkanı bulunmamaktadır. Rusya için Basra ve Umman Körfez'lerinden Hazar Denizi ve Volga'ya kadar giden bir ulaşım koridorunun inşası büyük bir önem taşımaktadır. Hindistan, İran'ın güney limanlarını Rusya ve Orta Asya erişimi için kullanma planları yaparken, Azerbaycan koridoru Hazar bölümüne katılmaktadır. Bu nokta, Orta Asya ülkeleriyle olan ticarete kuzeyden güneye ve doğudan batıya uzanan ticari yolların kesişim noktasıdır. Bölgede Rusya, Çin ve Hindistan'ın ekonomik çıkarları yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle Ufa zirvesi öncesinde Hindistan Başbakanı Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'a ziyaretler yapmıştır.

Ekonomik gelişmeleri ve Afganistan sorununu güvenlik açısından değerlendirecek olursak İran'ın örgüte katılması ŞİÖ'nün gelişmesine olumlu katkı sağlayacaktır. Ancak, İran'ın Batı ile olan gergin ilişkileri Rusya ve Çin'in Batı'yla ilişkilerini olumsuz etkileyebilecektir. Bu nedenle İran'ın örgüte katılmasına hem Çin hem de Rusya ihtiyatlı bir davranış göstermektedir ve İran hala gözlemci ülkelerin arasında yer almaya devam etmektedir.¹⁰⁴

Ufa'daki ŞİÖ zirvesinde Rusya Başkanı Vladimir Putin konuşmasında Rusya'nın İran'a karşı koyulan yaptırımların en kısa sürede kaldırılması taraftarı olduğunu, ancak her müzakerecinin bir bakış açısı olduğunu söyleyerek üye ülkeler arasında farklı görüşlerin olduğunu altını çizmiştir. Ayrıca, Viyana'daki görüşmelere katılan Rus heyeti diğer yaptırımlarla birlikte İran'a silah ambargosunun da kaldırılması konusunda ısrar etmiştir. “Biz, yaptırım gibi bir aracın uluslararası ilişkiler sözlüğü dışında kalması gerektiğini düşünmekteyiz” diye belirtmişler.¹⁰⁵

Hindistan ve Pakistan'ın örgüte üye olması konusunda Özbekistan Başkanı İslam Karimov Ufa zirvesinde iki devlet arasında anlaşmazlıkların olduğunu belirterek, nükleer silahı olan Pakistan ve Hindistan gibi ülkelerin ŞİÖ'ye girişinin

Stratejik Düşünce Enstitüsü, (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/sangay-isbirligi-orgutunun-yeni-donem-baskani-rusya-beklentiler-ve-riskler/4033>, 13Ağustos 2015.

¹⁰⁴ Ferit Temur, Şanhay İşbirliği Örgütü'nün Yeni Dönem Başkanı Rusya: Beklentiler ve Riskler, Stratejik Düşünce Enstitüsü, (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/sangay-isbirligi-orgutunun-yeni-donem-baskani-rusya-beklentiler-ve-riskler/4033>, 13Ağustos 2015.

¹⁰⁵ Moskova Haber Sayfası, Sammit ŞOS Stal dlya Putina Tyajelım İspıtaniyem, (Çevrimiçi) <http://www.mk.ru/politics/2015/07/10/sammit-shos-stal-dlya-putina-tyazhelym-ispytaniem.html>, 13Ağustos 2015.

gelecekte siyasi haritanın değişiminden ziyade güç dengesinin değişimini getirebileceğini söyleyerek, 2016'da Taşkent'te ŞİÖ zirvesinde yeni üye olacak ülkelerin kabulünün kendi ülkesinde gerçekleşmesini istemediğini söylemiştir. Daha sonra ise Karimov ile Putin arasında ikili görüşme gerçekleşmiştir. Görüşmeden sonra ŞİÖ'nün ekonomik bir yapı olarak gelişmesi gerektiğini vurgulamış ve genişleme prosedürlerine itiraz etmemiştir.¹⁰⁶

Aynı şekilde Çin, Hindistan'ın üyeliğine karşı değildir, fakat Çin'in burada ulusal çıkarları ön plandadır. Çin, Hindistan aracılığıyla üzerinde baskı kurmayı amaçlayan Japonya ve ABD'ye karşı Hindistan ile ilişkilerini güçlendirmek istemektedir. Çin ile Hindistan arasında toprak anlaşmazlıkları vardır. İki ülke arasında iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması Asya ve Avrupa'yı bağlayacak olan "bir kuşak, bir yol" projesine fayda sağlayacaktır.

Rusya bu konuda farklı düşünmektedir. Rusya, Batı'ya karşı Çin ile birlikte hareket etmesine rağmen Çin'in Orta Asya'daki etkisinin artmasına taraftar değildir. Rus siyasi analistlere göre, Kremlin için Hindistan'ın katılımı Çin'in etkisini sınırlandıracak ve ŞİÖ içinde denge sağlanacaktır.¹⁰⁷ Rusya ile Çin arasında rekabetin bulunmasına rağmen her iki taraf da örgüt bağlamında dostane ilişkilerini ve ŞİÖ çerçevesinde yapılan kültürel, ekonomik ve güvenlik alanlarındaki işbirliklerini bugüne kadar sağlıklı bir şekilde sürdürmüşlerdir.

Hindistan ve Pakistan ŞİÖ'nün bir parçası olarak aralarındaki sorunları çözmek ve ilişkileri geliştirmek için bir şans elde edebileceklerdir. ŞİÖ'ye katılım için çok çaba gösteren her iki taraf da, şimdi örgüt çerçevesinde birbirilerine karşı daha ölçülü olacaklardır. Uzun zamandan beri süre gelen çatışmalar için yeni fırsatlar doğacaktır. Hindistan ve Pakistan'ın ŞİÖ'ye dahil olmaları dünya dengesini değiştirebilecektir.

¹⁰⁶ Moskova Haber Sayfası, Sammit ŞOS Stal dlya Putina Tyajelim İspıtaniyem, (Çevrimiçi) <http://www.mk.ru/politics/2015/07/10/sammit-shos-stal-dlya-putina-tyazhelim-ispytaniem.html>, 13Ağustos 2015.

¹⁰⁷ Kadzuhiko Makita, İtogi Sammita ŞOS, Dünya Haberlerini Rusça Yayınlayan Portal, (Çevrimiçi) <http://inosmi.ru/world/20150713/229065667.html>, 13Ağustos 2015.

Örgütün yeni “6 + 2” (Hindistan ve Pakistan) oluşumu tüm üyeler için de yararlıdır. Bir yandan, ŞİÖ’nün yeni imkanları örgütün kaynaklarını kullanarak Rusya’ya uluslararası arenada kendisini daha aktif konumlandırmaya izin verebilecek ve Batı’nın ekonomik ve siyasi yaptırımlarının olumsuz etkilerini azaltabilecektir. Diğer taraftan, ŞİÖ içindeki Rus – Hint bağı ile Çin – Pakistan bağı arasındaki dengeyi sağlayabilecek ve örgüt daha uyumlu ve dengeli olacaktır. Aynı zamanda, ŞİÖ’nün her üyesinin veto hakkını kullanabilmesi Orta Asya devletlerinin (özellikle ekonomisi zayıf olan Tacikistan ve Kırgızistan) kendilerine olan güvenini sağlayacaktır.

Günümüzde ŞİÖ’nün en önemli görevi dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehdide karşı önleyici faaliyetlerde bulunmak ve mevcut tehditlerle mücadele etmektir. Örneğin, İŞİD tehdidine karşı mücadele ŞİÖ üye devletlerini birbirine daha da yakınlaştıracak ve tehdit algılamaları ŞİÖ’yü gelecek dönemde daha etkin bir örgüt haline getirebilecektir.¹⁰⁸

ŞİÖ genişlemeyle birlikte güçlenmektedir ve bu güçlenme artık dünya üzerinde örgütün konumunu değiştirecektir. Bu genişleme beşeri sermaye sağlamaktan ziyade ekonomik potansiyelini de kuvvetlendirmektedir. Bu bağlamda ŞİÖ, NATO karşısında alternatif bir yapı olabilecektir.

Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından Amerika Birleşik Devletleri tek kutuplu dünya olduğunu açıklarken Rusya çok kutuplu bir sistem olduğunu ileri sürmektedir.¹⁰⁹ Çin bu konuda Rusya’nın yanında yer almaktadır. ŞİÖ’nün genişlemesi yeni üye devletlerin de bu görüşü desteklediğinin ve bundan sonra bu devletlerin uluslararası politikada sadece ekonomi alanında olmayıp hem askeri hem de siyasi alanda ağırlığının olacağının bir göstergesidir.

Günümüzün tablosu Rusya’ya karşı NATO, NATO’ya karşı ŞİÖ şeklinde oluşmaktadır. Ancak, bu tablonun başka bir şekilde olması gerektiğini

¹⁰⁸ Gökçen Oğan, Şanhay İşbirliği Örgütü Zirvesi’nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı İŞİD, Aljazeera Türk, (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isid>, 14 Ağustos 2015.

¹⁰⁹ Melih Özsoz, *Unutulan AB Gündemine Can Suyu: Şanhay İşbirliği Örgütü*, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, 2013, s. 9, (Çevrimiçi) <http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/degerlendirmenotusubat2013.pdf>, 14 Ağustos 2015.

düşünmekteyim. Bu düşüncemin nedeni de İŞİD tehdidinden kaynaklanmaktadır. Tüm dünyayı, vahşeti ve aşırıcılığı ile tehdit eden bu örgütün ortak bir güçle ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu sorun bir milletin ya da bir halkın sorunu olmaktan çıkıp uluslararası (küresel) bir sorun olarak tüm milletlerin katılımını ve ortak işbirliğini gerektirmektedir. Ayrıca, devletler arası işbirliğinden ziyade örgütler arası işbirliğini gerektirmektedir. Bu sebepten dolayı hem NATO'nun hem ŞİÖ'nün birbirine odaklanmayıp ortak tehdide karşı yönelmelerinin ve uluslararası düzeyde güvenliğin sağlanması için mücadele etmelerinin daha akılcı bir hareket olduğu kanaatindeyim.

Asya'da jeopolitik aktörlerin sosyo – ekonomik açıdan hızla büyümesi ile ŞİÖ için öngörülen uzun vadeli iyimser senaryoda örgütün jeopolitik etkisinin yeni bir seviyeye ulaşabileceği kesindir. ŞİÖ, bir bölgesel oyuncudan dönüşerek çağdaş uluslararası ilişkiler sisteminin temel unsurlarından biri olabilecektir. Asya'da güvenin artmasıyla birlikte ülkelerin gücünün yıldan yıla büyümesi ŞİÖ'nün dünya çapında dengeleyici bir rol oynayacak Asya merkezili örgüt olmasını mümkün kılabilir. ŞİÖ kültür ve medeniyetlerin barış içinde birlikte yaşadığı Asya'ya, dünyadaki liderliğini geri kazandırabilecek ve mevcut uluslararası ilişkiler sisteminin kökten değiştirebilecek potansiyele sahiptir.

2.3. GÜVENLİK ALANINDA BÖLGESEL KURULUŞLARIN BİR BİLEŞİMİ OLARAK KOLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ (KGAÖ)

ŞİÖ dışında Orta Asya'da güvenliği sağlamak amacıyla kurulan bir diğer örgüt de Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'dür (KGAÖ). “Kolektif güvenlik” kavramını esas alan Kolektif Güvenlik Anlaşması (KGA) Orta Asya'da ilk askeri – siyasi yapı olarak görülmektedir. Bu yapı, 15 Mayıs 1992 tarihinde 5 yıllık süre ile Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan tarafından imzalanan Kolektif Güvenlik Anlaşması temelinde kurulmuştur. 1994 yılında yürürlüğe giren Kolektif Güvenlik Anlaşması'na 1993'te Gürcistan, Beyaz Rusya ve

Azerbaycan katılmıştır.¹¹⁰ 1999'da üye devletler tarafından 5 yıl süre ile uzatılmıştır. Ancak Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan (2006 yılında Andican olayları sonucunda KGAÖ'ye dönen Özbekistan 2012 yılında tekrar örgütten ayrılmıştır) bu anlaşmayı uzatmamışlar ve Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü (GUUAM) içerisinde işbirliklerini devam ettirmişlerdir. 7 Ekim 2002 tarihinde Kişinev'de KGA üyeleri KGA çerçevesinde uluslararası bölgesel bir örgüt haline dönüşüm anlamına gelen ve 18 Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe giren KGAÖ'nün tüzüğü ve hukuki statüsü ile ilgili bir anlaşma imzalamışlardır.¹¹¹ Anlaşma 11 maddeden oluşmaktadır. Anlaşmanın 2. ve 4. maddesi, kolektif güvenlikle ilgili olup, taraflardan birine yönelecek herhangi bir saldırının hepsine yönelmiş bir saldırı anlamına geleceğinin altını çizmektedir.¹¹² Örneğin, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorununda KGAÖ örgütün tüzüğüne uyarak Ermenistan'ı koruyacaktır ve saldıran tarafa karşı güç kullanacaktır.

BM Antlaşması'nın 51. maddesine¹¹³ uygun olarak üye devletler kolektif savunma hakkını kullanarak kolektif olarak kendi güvenliklerini sağlamaktadırlar. Askeri bir tehdit durumunda üye devletlerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar verebilecek tehdidi önlemek ve yok etmek KGAÖ'nün amaçlarından biridir. Kuruluşun ana görevi, kolektif işbirliği temelinde üye devletlerin ulusal güvenliğini sağlamak için askeri ve siyasi işbirliği mekanizması oluşturmaktır. Uluslararası ve bölgesel güvenlik sorunları konusunda tarafların kendi dış politika pozisyonlarını koordine etme ve uyumlu hale getirme yükümlülüğü, örgütün temel hükümlerinden biridir.¹¹⁴

¹¹⁰ Sabir Askarov, "Orta Asya Güvenliğinde Bölge Dışı Güçler ve Rusya", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014, s. 218.

¹¹¹ Aybek Toktomuşev, "Tsentrlnaya Aziya: Kollektivnie Usiliya Gosudarstv v Protivodeystvii Ugroze Mejdunarodnogo Terrorizmu", *Yaderniy Kontrol*, (2005), C: 11, No:2, s. 88.

¹¹² Çağla Gül Yesevi, "Orta Asya'da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Örneği", *İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi*, (Ocak 2013), No: 4, s. 1-2.

¹¹³ Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü Raporu, s.16, (Çevrimiçi) <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 16 Ağustos 2015.

¹¹⁴ Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Arayışları*, USAK Yayınları, Ankara, s. 144-145.

Anlaşmanın 6. maddesi de kolektif güvenlik ile ilgilidir ve 4. maddeye uygun olarak üye devletlerin toprakları dışında silahlı kuvvetlerin kullanımı sadece uluslararası çıkarlar doğrultusunda ve BM Anlaşması ile KGAÖ'nün yasalarına uygun şekilde gerçekleştirilebilecektir.¹¹⁵

10. maddede, gayesinin ve ilkelerinin farkında olan diğer ülkelere anlaşmanın açık olduğu vurgulanmaktadır. Bu açıdan KGAÖ'nün korumacı özelliği bulunmaktadır.¹¹⁶ Böylelikle, KGAÖ ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik dahil olmak üzere uluslararası teröre, yasadışı uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, organize suç ve yasadışı göçün yeni zorluklarına ve tehditlerine karşı tasarlanmış bir savunma örgütüdür.

KGAÖ'nün amacı; başta uluslararası ve bölgesel güvenliğin sağlanması ile istikrarın korunması olmak üzere kolektif savunma esasında üye devletlerin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumaktır. KGAÖ uluslararası hukuk ilkelerine dayalı adil ve demokratik dünya düzeninin oluşumunu desteklemektedir. Askeri bileşimin ve siyasi işbirliğinin gelişimi, uluslararası terörizm, aşırıçılık, uyuşturucu kaçakçılığı ile silah kaçakçılığı ve diğer tehditlerle mücadele KGAÖ'nün ana faaliyetleridir.¹¹⁷

Örgüt dış politikasında, üyelerinin güvenlik sorunlarını çözmek için elverişli bir uluslararası ortam yaratmayı ve kolektif güvenlik sisteminin güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Ek olarak, küresel ve bölgesel istikrarın korunmasına katkı sağlamak ve oluşabilecek istikrarsızlığın olumsuz etkilerini en aza indirmeyi istemektedir. KGAÖ, güvenlik alanında faaliyet gösteren BM ve BM'e bağlı kurumlar, AGİT, NATO, ŞİÖ, EurAsEC gibi bölgesel ve uluslararası örgütlerle işbirliğini geliştirmek gayesindedir.

Güvenlik alanında faaliyet gösteren uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla işbirliğini geliştirmek amacıyla 2008 – 2011 yıllarında KGAÖ'de istikrarı ve barışı

¹¹⁵ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.dkb.gov.ru/b/azb.htm>, 15 Ekim 2015.

¹¹⁶ Sabir Askarov, "Orta Asya Güvenliğinde Bölge Dışı Güçler ve Rusya", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014, s. 218.

¹¹⁷ ODKB – CSTO. *Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti 20 let*, 2012, s. 5, (Çevrimiçi) <http://www.odkb-csto.org/media/buklet.pdf>, 15 Ekim 2015.

sürdürme sorunlarına karşı yapılan çabaları birleştirmeyi hedef alan çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar olumlu sonuçlar vermiştir ve örgüt, dünyada güvenliğin ve istikrarın sağlanması sürecinde tüm haklara sahip olarak uluslararası düzeyde tanınmıştır. 2 Mart 2010 tarihinde BM Genel Kurulu, BM ve KGAÖ arasındaki işbirliği kararını kabul etmiştir. İki örgüt arasındaki işbirliği günümüzde devam etmektedir ve güvenlik alanındaki işbirliğinin yanı sıra doğal ve insan yapımı afetler ile terörle mücadele alanlarında da işbirliği yapılmaktadır.¹¹⁸

KGAÖ ile AGİT arasındaki Orta Asya bölgesinde terör ve aşırılığa karşı mücadelede işbirliği verimli bir şekilde gelişmektedir. 2009 – 2011 yıllarında Atina, Vilnius, Almatı ve Astana’da AGİT’ın Dışişleri Bakanlar Konseyi zirve toplantılarında, New York’ta düzenli olarak yapılan BM Güvenlik Konseyi’nin açılış oturumları sırasında ve KGAÖ’nün Dışişleri Bakanlar Konseyi gayri resmi toplantısında uluslararası güvenliğin güncel sorunları incelenmiştir. Bu toplantılarda gündemdeki konular koordine edilmiş, hem de silahsızlanma, dünyada barışın ve istikrarın sağlanması konusunda girişimler ortaya koyulmuştur. Bunun yanı sıra güvenlik alanında ortak bildirimler kabul edilmiştir. 2008 – 2011 yıllarında KGAÖ Dışişleri Bakanları tarafından “tüm ülkeler için eşit seviyede güvenliğin sağlanması” sloganına dayalı Euro – Atlantik ve Avrasya güvenliğinin yeniden inşa edilmesi için açıklamalar yapılmıştır.¹¹⁹

KGAÖ, kurulduğu zaman, Orta Asya’nın NATO’su olarak görülmüştür. Avrupa, KGAÖ’yü kendisine karşı II Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan ve Soğuk Savaş’ın bitmesiyle faaliyetini sona erdiren Varşova Paktı olarak kabul etmiştir. Bu nedenle NATO, KGAÖ’nün tüm üye ülkeleriyle ikili düzeyde işbirliğini devam ettirmektedir.¹²⁰ KGAÖ’nün herhangi bir savaş içerisinde yer almaması, örgütün AB ve NATO ile resmi ilişki kurmasına engel olmaktadır. Ancak, her iki örgütün Hızlı İntikal Gücü (**Rapid Reaction Force**) arasındaki deneyim alışverişi,

¹¹⁸ ODKB – CSTO. *Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti 20 let*, 2012, s. 14, (Çevrimiçi) <http://www.odkb-csto.org/media/buklet.pdf>, 15 Ekim 2015.

¹¹⁹ ODKB – CSTO. *Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti 20 let*, 2012, s. 14, (Çevrimiçi) <http://www.odkb-csto.org/media/buklet.pdf>, 15 Ekim 2015.

¹²⁰ Sergey Utkin, *Rossiya i Yevropeyskiy Soyuz v Menyayuşeysya Arhitekture Bezopasnosti: Perspektivi Vzaimodeystviya*, İnstitut Mirovoy Ekonomiki i Mednarodnih Otnoşeniy Rosiyskoy Akademii Nauk, Moskva, 2010, s. 63-64.

ortak eğitimlerin gerçekleştirilmesi ve ortak tatbikatların yapılması her iki tarafı da olumlu etkileyebilecektir. Böyle bir ilişki hiçbir şekilde Soğuk Savaş dönemindeki ilişkileri andırmayacaktır.

31 Ekim 2011 tarihinde Moskova’da KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Borduja ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) Genel Direktörü Yves Daccord arasında ilk görüşme gerçekleşmiştir. Görüşme sırasında, KGAÖ ile ICRC arasındaki ikili işbirliği, çağdaş silahlı çatışma tehditleri ile mücadele ve uluslararası insancıl hukuk ile ilgili sorular ele alınmıştır. Mevcut güvenlik tehditleri altında insani yardım konusunda etkileşim sağlamak ortak faaliyet planında yer alan hedeflerdendir. Ayrıca, KGAÖ ile ICRC arasındaki işbirliği verimli ve yararlı olarak görülmektedir. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde bu işbirliği hızla gelişmektedir ve insani hukuk alanında bir takım ortak projeler gerçekleştirilmektedir.¹²¹

KGAÖ ile ŞİÖ’yü birbirine bağlayan özellik ve benzerlikler bulunmaktadır. Ancak, her iki örgüt de birbirinden bağımsız bir yapıya sahiptir. KGAÖ’nün askeri ve siyasi bir örgüt olmasına karşılık, ŞİÖ askeri bir blok olmayıp ekonomi başta olmak üzere enerji ve güvenlik alanını kapsayan bir örgüttür. Ancak, her iki örgüt de Orta Asya bölgesinin güvenliğinden sorumludurlar. KGAÖ üyeleri ŞİÖ’ye de üye olup Beyaz Rusya ŞİÖ’de gözlemci ülkeler arasında yer almaktadır, Ermenistan ise ŞİÖ ile diyalog ortaklığı yapmaktadır.

Ekim 2007’de KGAÖ ile ŞİÖ arasında işbirliği memorandumu imzalanmıştır. Bu memorandum iki örgütün (bölgesel ve uluslararası güvenliğin sağlanması, terör, uyuşturucu kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti, organize suç, yasadışı silah ticareti ile mücadele gibi) karşılıklı ilgi alanlarını kapsamaktadır.¹²²

2012 yılında “Barış Misyonu” başlığı altında KGAÖ ile Çin arasında askeri tatbikat gerçekleşmiştir. 2010 yılında Afganistan’da, KGAÖ ile ŞİÖ, Taliban koalisyonuna karşı bir operasyon düzenlemişlerdir.¹²³ Her durumda KGAÖ ile ŞİÖ

¹²¹ ODKB – CSTO. *Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti 20 let*, 2012, s. 14, (Çevrimiçi) <http://www.odkb-csto.org/media/buklet.pdf>, 16 Ekim 2015.

¹²² Yuliya Nikitina, “ODKB i ŞOS Kak Modeli Vzaimodeystviya v Sfere Regionalnoy Bezopasnosti”, *İndeks Bezopasnosti*, (2011), C:17, No: 2, s. 45.

¹²³ Fırat Purtaş, Halid Mammadov, “Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Orta Cumhuriyetleri”,

Afganistan konusunda öncül role sahiptirler. KGAÖ, Afganistan'dan kaynaklanan bölgesel güvenlik tehditlerinin yayılmasını engelleyebilmektedir, ŞİÖ'nün ise ekonomi alanında etkili olması nedeniyle KGAÖ'ye ekonomik destekte bulunarak, Afganistan sorununun çözümünü kolaylaştırabilecektir.

25 Ekim 2004 tarihinde Moskova'da KGAÖ Sekreterliği ile EurAsEC Sekreterliği arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır. Protokol, EurAsEC ve KGAÖ üyelerinin karşılıklı çıkarlarının korunmasını ve bütünleşme ilkelerine bağlılığı tasdik etmiştir. Her iki örgüt üyelerinin istikrarı ve ekonomik gelişiminin sağlanması amaçlanmıştır.¹²⁴ 7 Şubat 2007 tarihinde iki örgüt sekreterliğinin görüşmesi esnasında ise sınır ötesi ve ekonomik politikaların koordinasyonu, uluslararası terörizm, yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer çağdaş tehditler ile mücadele, bilgi alanında işbirliği gibi konular içeren projeler ele alınmıştır.¹²⁵

KGAÖ'nün önceliklerinden biri Uluslararası Nükleer Silahların Önlenmesi rejiminin güçlendirilmesidir. 2005 Mayıs ayında New York'ta imzalanan Nükleer Silahların Önlenmesi Antlaşması'nın (NPT) Yedinci Gözden Geçirme Konferansı'nda KGAÖ üye devletleri tarafından artan terör tehdidi koşullarında nükleer silahların yayılmasını vurgulayan ortak bildiri yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra, KGAÖ üye devletlerinden Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın kendi topraklarındaki nükleer silahlarını gönüllü geri çekerek nükleer silahların yayılmasını önleme rejiminin güçlendirilmesine yaptıkları katkılar vurgulanmış ve NPT'nin diğer katılımcılarına da bu anlaşmaya uyma çağırısında bulunmuşlardır.¹²⁶

Derleyen: M. Turgut Demirtepe, G. Özkan, *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s.113.

¹²⁴ Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.odkb.gov.ru/euroazes/azb.htm>, 16 Ekim 2015.

¹²⁵ Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.odkb.gov.ru/euroazes/aza.htm>, 16 Ekim 2015.

¹²⁶ Beyaz Rusya Cumhuriyeti'nin Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.kazembassy.by/politic/safety.html>, 16 Ekim 2015.

2.3.1. KGAÖ'nün Askeri Gücü ve Faaliyetleri

Örgütün neredeyse tüm üye devletleri coğrafi konumları nedeniyle sınır ötesi uyuşturucu kaçakçılığı koridorunda bulunmaktadırlar. Bu topraklarda Afgan uyuşturucu ticaretinin “Kuzey Güzergahı” bulunmaktadır. Ermenistan, uzun zamandır bu bölgeden uzak durmuştur. Ancak, Ermenistan'ın İran ve Türkiye ile olan sınır komşuluğu Ermenistan için bir tehlike olup, Kafkasya'dan uyuşturucu akışı sağlamaktadır.¹²⁷ Son zamanlarda, Avrupa ve Çin'de üretilen sentetik uyuşturucuların Rusya ve Orta Asya pazarında satılması¹²⁸ için girişimlerde bulunmaktadır.

Üye ülkelerin ortak çalışmaları, uyuşturucunun yetiştirilmesi, işlenmesi ve pazara sevk edilmesi ile uyuşturucu ticaretini sağlayan finansal akışların kontrol edilmesine yöneliktir. Üye devletlerin uyuşturucuya karşı çalışmaları neredeyse KGA kuruluşundan beri var olmaktadır. Ancak, KGAÖ çerçevesinde yasadışı uyuşturucu ticaretine karşı mücadelenin gerçek adımları 2003 yılında atılmıştır.¹²⁹

2003 yılında Duşanbe'de düzenlenen Kolektif Güvenlik Konseyi'nde KGA'nın KGAÖ'ye dönüşümü sonrasında örgüt, dış politika bütünleşme düzeyini yükseltme ve uluslararası terörizme, aşırılıkçılığa, sınır ötesi organize suça, yasadışı göçe ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele alanını genişletme görevini üstlenmiştir. Konsey, uyuşturucu tehdidi ile mücadelede KGAÖ üye devletlerinin koordinasyon faaliyetleri ile ilişkin ayrı bir karar kabul etmiştir. Bu karara uygun olarak, ulusal kanun uygulayıcı kurumların uzmanları ve özel hizmetler uzmanları ile işbirliği içinde KGAÖ Sekreterliği, dışarıdan gelen uyuşturucu ticareti ile mücadele için bir plan geliştirmiştir.¹³⁰

¹²⁷ Yevgeniya Klevakina, “Organizatsiya Dogovora Kollektivnoy Bezopasnosti v Kontekste Natsionalnih Interesov Stran – Uçastnits”, *Vestnik Mejdunarodnih Organizatsiy*, (2013), No: 2, s.114.

¹²⁸ İrina Kommisina, “Sintetiçeskie Narkotiki – Novaya Ugroza Çeloveçestvu”, *Problemi Natsionalnoy Strategii*, (2012), No:1, s. 95.

¹²⁹ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/ksopn/detail.php?ELEMENT_ID=4408, 17 Ekim 2015.

¹³⁰ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/ksopn/detail.php?ELEMENT_ID=4408, 17 Ekim 2015.

Devletler arası büyük ölçekli nükleer savaşa yol açabilecek geleneksel tehditlere karşı üç grup bölgesel askeri güç oluşturulmuştur. İlk grup, Rusya ve Beyaz Rusya'yı kapsayan Doğu – Avrupa Grubu; ikinci grup, Ermenistan ve Rusya'yı kapsayan Kafkasya Grubu ve üçüncü grup, Rusya ve Orta Asya ülkelerini kapsayan Orta Asya Grubu'dur. Ancak, üçüncü bölgesel grubun yerine hava bileşenlerini içeren Ortak Hızlı İntikal Gücü (OHİG) (**Collective Rapid Deployment Force**) faaliyet göstermektedir.¹³¹

OHİG, Ocak 2001'de kurulmuştur ve ilk defa Kırgızistan'da "Rubej" askeri tatbikatını gerçekleştirmiştir. 2008 yılına kadar düzenli olarak KGAÖ üye ülkeleri topraklarında askeri tatbikatlar yapılmıştır. 2004 yılında Kazakistan ve Kırgızistan topraklarında yapılan operasyon, 2002, 2003 ve 2005 yıllarında Tacikistan topraklarında gerçekleşmiştir. 2006 yılında Kazakistan'ın Hazar kıyısında hava ve deniz kuvvetlerinin katıldığı bir operasyon daha yapılmıştır. 2007 yılında Ermenistan'ın yanı sıra Özbekistan askerleri de tatbikata katılmış ve tatbikatın silahlı gücü yükselmiştir. 2008 yılında ise operasyona katılan asker sayısı 4000'e ulaşmış ve tatbikat, Ermenistan'da başlayarak Moskova'da devam etmiştir. Tatbikat, farklı ülkelerden çok sayıda askeri ataşenin dikkatini çekmiştir.¹³²

2009 yılında Ortak Acil Müdahale Gücü (OAMG) (**Collective Rapid Reaction Force**) oluşturulmuştur. Bu gücün oluşum kararı Şubat 2009'da KGAÖ zirvesinde üye devletlerin Başkanları tarafından alınmıştır. OAMG geleneksel olmayan tehditlere karşı mücadelenin yanı sıra doğal ve insan kaynaklı afetlerin sonuçlarını ortadan kaldırabilme yeteneğine sahiptir. OAMG'nin askeri gücü 20 bin kişiden oluşmaktadır.¹³³ OAMG, KGAÖ üye devletleri arasındaki anlaşmazlıklarda kullanılmamaktadır.¹³⁴ KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja'nın açıklamasına göre, bu güç, küçük silahlı çatışmaların durdurulmasına yöneliktir. Üye devletlerin

¹³¹ İgor Yurgens v.d. (der.), *ODKB: Otvetstvennaya za Bezopasnost*, Ekon – Inform, Moskva, 2011, s. 8.

¹³² Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Arayışları*, USAK Yayınları, Ankara, s. 147-148.

¹³³ İgor Yurgens v.d. (der.), *ODKB: Otvetstvennaya za Bezopasnost*, Ekon – Inform, Moskva, 2011, s. 9.

¹³⁴ Yelena Dovgan, Anatoliy Rozanov, *Organizatsiya Dogovora Kollektivnoy Bezopasnosti (2008 – 2009)*, Jenevskiy Tsentr po Demokratičeskomu Kontrolju Nad Voorujennimi Silami, Minsk, 2010, s. 91.

toprak bütünlüğüne karşı oluşan ciddi bir tehdit ve büyük ölçekli savaş için Doğu Avrupa, Kafkasya Grupları ve OHİG sorumludurlar.¹³⁵

2009 ve 2011 yılları arasında Beyaz Rusya, Rusya ve Kazakistan'da gerçekleşen “Batı – 2009” ve “Etkileşim – 2010, 2011”(Vzaimodeystvie) askeri tatbikatları sırasında normatif hukuki belgeler kabul edilmiş, silahlı kuvvetlerin ortak çalışmaları gerçekleştirilmiş ve KGAÖ'nün OHİG ve OAMG'ye giren özel kuvvetleri deneyim kazanmıştır. 2010 yılında Rusya topraklarında “Kobalt – 2010” başlığı altında OAMG Özel Kuvvetleri'ne giren KGAÖ üye ülkelerin kolluk kuvvetlerinin ortak tatbikatları düzenlenmiştir.¹³⁶ 2012 yılında ise Ermenistan'da OAMG “Etkileşim – 2012”(Vzaimodeystvie) askeri tatbikatı gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikat, Ermenistan askerlerinin savaş alanında uzmanlaşması için öngörülmüştür.¹³⁷ Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Karabağ sorununda KGAÖ Ermenistan'ı desteklemektedir.

KGAÖ'nün Barış Koruma Gücü (BKG) Ocak 2009'da yürürlüğe girmiştir. KGAÖ barış potansiyelini üye ülkelerin sınırları dışında da kullanabilecektir. KGAÖ kapsamında üye devletler gönüllü olarak askeri tatbikat ve operasyonlara katılmaktadır. Askeri birliklerin üye ülkelere yönlendirilmesi, ilgili devletin talebi ile olabilmektedir. Bu kapsamda, KGAÖ operasyonlarında ülkelerin resmi onayı aranmaktadır. Buna ek olarak örgüt, askeri güçlerini kapsayan toprakları dışında sadece BM Güvenlik Konseyi mandası aracılığıyla görevini yürütebilecektir. BKG yaklaşık 3.500 kişilik askeri güce sahiptir, ancak ortak tatbikatların bulunmasına rağmen hala faaliyet göstermemektedir.¹³⁸

Bölgedeki riskler dikkate alınarak KGAÖ kapsamında Yasadışı Uyuşturucu Dolaşımıyla Mücadele Koordinasyon Kurulu, Yasadışı Göçle Mücadele

¹³⁵ Dovgan v.d, a.g.e., s. 97.

¹³⁶ ODKB – CSTO. *Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti 20 let*, 2012, s. 17, (Çevrimiçi) <http://www.odkb-csto.org/media/buklet.pdf>, 18 Ekim 2015.

¹³⁷ Ruben Margaryan, *Ot Protokola k Dogovoru, Ermenistan'ın Toplusam ve Siyasi Gazetesi*, (Çevrimiçi) <http://Www.Golosarmenii.Am/Article/17222/Ot-Protokola-K-Dogovoru>, 18 Ekim 2015.

¹³⁸ İgor Yurgens v.d. (der.), ODKB: *Otvettstvennaya za Bezopasnost*, Ekon – İnfom, Moskva, 2011, s. 9.

Koordinasyon Kurulu ve Olağanüstü Durumlar Müdahale Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur.¹³⁹

Geçtiğimiz senelerde KGAÖ aktif bir şekilde üye devletlerin bilgi güvenlik sistemi oluşturma programlarının gelişimi ile ilgilenmiştir. Bu program, ulusal mevzuat tarafından yasaklanan bilgilerin (iftira, terör ve aşırıcılık fikirleri, anayasal düzenin şiddetle devrilmesi için çağrılar) yayılması gibi tehditlerle mücadele etmek için tasarlanmıştır. Bu bağlamda, “Proksi” olarak bilinen bilgi alanında suçla mücadele operasyonu yürütülmektedir.¹⁴⁰

KGAÖ, askeri ve askeri – teknik işbirliği yönünün geliştirilmesinin yanı sıra askeri uzmanların ücretsiz ortak eğitim programını öngörmüştür. 2004 yılında imzalanan anlaşmalara göre, KGAÖ üye devletleri silah ve diğer askeri teçhizatları Rusya’dan ülke içi fiyatlardan satın almıştır. Ancak, son yıllarda KGAÖ üyeleri ABD, Çin, Türkiye, Polonya ve Hindistan ile antlaşmalar yaparak askeri – teknik işbirliğini çeşitlendirmiştir.

2.3.2. KGAÖ ve Kırgızistan Olayları

Kırgızistan, Orta Asya bölgesinin demokrasi adası olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra bölge ülkelerinin arasında en çok devrimleri yaşamış ülkedir. Kırgızistan’daki hükümet darbeleri gerek Kırgızistan, gerekse Orta Asya bölgesinin güvenlik sorumlusu olan KGAÖ için de bir dönüm noktası olmuştur ve 2010 yılında Kırgızistan’da yaşanan olumsuz gelişimlere KGAÖ’nün kayıtsız kaldığı belirtilmiştir.

2005 yılında Kırgızistan’da “Lale Devrimi” esnasında KGAÖ müdahale etmeye hazırlanmış, ancak Kırgızistan Başkanı Askar Akayev, bu olayların “Kırgızistan’ın iç meselesi” olduğunu belirterek yardımı reddetmiştir. Bu durum,

¹³⁹ Çağla Gül Yesevi, “Orta Asya’da İşbirliği ve Bütünleşme: Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü Örneği”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi*, (Ocak 2013), No: 4, s. 3.

¹⁴⁰ İgor Yurgens, a.g.e., s.10.

üye devletlerin bu tür yardıma hazır olmadığını ve KGAÖ mekanizmaları tarafından sunulan bu fırsatları değerlendiremediğini sergilemektedir.¹⁴¹

2010 yılında Kırgızistan topraklarında aynı durum tekrarlandığı zaman KGAÖ'nün müdahale etme fırsatı bulunmasına rağmen örgüt güçlerinin kullanımı konusunda siyasi karar alınmamıştır. 8 Mayıs 2010 tarihinde Moskova'da gerçekleşen KGAÖ'nün olağanüstü zirvesinde Kırgızistan ile ilgili karar alınmıştır. Bu karar, Kırgızistan'da anayasal olmayan iktidar değişiminin yapılmasını gerektirmiştir. Bu karar, Kırgızistan geçici hükümetinden tepki görmesine rağmen, Kırgızistan, bazı bölgelerine Barış Koruma Gücü'nün gönderilmesi talebinde bulunmuştur. Üye devletler tarafından böyle bir talep oluştuğunda KGAÖ'ye müdahale etme hakkı doğmaktadır. Ancak, Kırgızistan bu talebi KGAÖ'den değil, 2010 yılında örgüte Başkanlık yapan Rusya'dan istemiştir. Bu nedenle KGAÖ kendisinden talep edilmediği gerekçesiyle Kırgızistan'ın çağırısına karşılık vermemiştir.¹⁴²

KGAÖ oluştuğu zaman, örgütün tüzüğünde üye devletlerin iç işlerine müdahale etme olasılığı öngörülmemiştir. Kırgızistan'daki durum tüzüğün düzeltilmesini gerektirmiş ve gelecekte benzer durumlarda KGAÖ mekanizmasının daha etkili olması için KGAÖ yasasının bazı maddelerinde değişikliklerin yapılmasına karar verilmiştir. Aralık 2011' de Moskova'da KGAÖ Kolektif Güvenlik Konseyi'nde tüzüğün 8. bölümünde: “üye devletlerin güvenliğine, istikrarına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine karşı herhangi bir tehdidin çıkması durumunda örgüt kapsamında üye devletler tarafından müdahale sisteminin kurulması ve işleyişi sağlanacaktır” şeklinde değişiklik yapılmıştır.¹⁴³ Böylelikle, KGAÖ kriz durumlarında egemenliği korumak amacıyla üye devletlerin iç işlerine karışma hakkını kazanmıştır. Buna ek olarak, herhangi bir üyeyi doğrudan ilgilendirmeyen bir konuyla ilgili karar alınmasında ve ilgili ülkenin bu karara kesin

¹⁴¹ Yuliya Nikitina, “ODKB i ŞOS Kak Modeli Vzaimodeystviya v Sfere Regionalnoy Bezopasnosti”, İndeks Bezopasnosti, (2011), C:17, No: 2, s. 46.

¹⁴² Yuliya Nikitina, a.g.e., s. 46.

¹⁴³ Aleksey Malaşenko, “İnteresı i Şansı Rossii v Tsentralnoy Azii”, *Pro et Contra*, (2013), C: 17, No: 1 – 2, s. 31 – 32.

karşı olmadığı durumlarda sınırlı katılımcı sayısıyla karar alınabilmesinin önü açılmıştır.

2.3.3. Özbekistan'ın KGAÖ'deki Rolü

Özbekistan, Orta Asya ülkeleri arasında gelişmiş ekonomiye ve en kalabalık nüfusa sahip ülkedir. Özbekistan bölgede liderlik potansiyelini taşıyan ülkelerden biridir. Bu nedenle Özbekistan Orta Asya'daki rolünün büyük olduğunu düşünmektedir. Ülke çatışma ve anlaşmazlıkların yoğun olarak yaşandığı bir coğrafi konumda konuşlanmıştır. Özbekistan uluslararası ve bölgesel birçok örgüte üyedir. Bu bağlamda, Özbekistan'ın KGAÖ ile olan ilişkileri üzerinde durmakta fayda vardır.

Kolektif Güvenlik Anlaşması 12 Mayıs 1992 tarihinde Taşkent'te imzalanmıştır. Zamanla Rusya ve ABD ile ilişkilerini geliştiren ve sürdüren Özbekistan, 1999'da KGAÖ'den çekilerek Batı yanlısı GUUAM'a katılmış ve Rusya'ya karşı tutum sergileyerek Kırgızistan sınırı yakınlarındaki Hanabad üssünü ABD'nin kullanımına açmıştır. Ancak, 2005 yılı Andican olayından sonra KGAÖ'ye dönerek ABD askerlerinin ülke topraklarından çekilmesi talebinde bulunmuş ve örgütün OAMG'nin "Rubej – 2007" askeri tatbikatına gözlemci göndermiş, fakat düzenlenen operasyonlara katılmamıştır. Özbekistan OAMG'yi bölgesel çatışmalarda kullanmak istemiştir. 2010 yılında Kırgızistan'da yaşanan olaylara gelince Özbekistan, KGAÖ'nün Bakiyev'in devrilmesinde hareketsiz kalmasını eleştirmiştir. Ancak, KGAÖ tüzüğünde değişme yapılması sonrası, Özbekistan, Rusya'nın içişlere karışma hakkını kazanması nedeniyle 2012 yılında tekrar örgütten ayrılarak Batı ile ilişkilerini devam ettirmiştir.¹⁴⁴ Özbekistan'ın dış politikasında istikrarlı olmayışı KGAÖ'nün faaliyetlerine katkı sağlamamıştır.

Özbekistan, kendi özel tutumuna dayanarak KGAÖ'nün en önemli belgelerini onaylamamış ve örgütün ulusüstü yapılarının kararlarına uymamıştır. Özbek hükümetinin "özel tutumu" çoğu zaman örgütte önemli kararların alınmasını

¹⁴⁴ Aleksey Malaşenko, a.g.e., s. 30.

engellemiştir. Bunun yanında örgüt faaliyetlerine yeterince katılmadığı gerekçesiyle üyeliğinin askıya alınması düşünülmüştür.¹⁴⁵

Günümüzde KGAÖ'nün çok fonksiyonlu bir güvenlik örgütüne dönüşüm süreci devam etmektedir. Örgüt güçleri tarafından yapılan tatbikatlar neticesinde KGAÖ'nün çeşitli yapı ve mekanizmaları işlevselliğini kanıtlamıştır. KGAÖ, doğal ve suni afetler gibi acil durumlara tepki verme yeteneğine sahiptir. Aynı zamanda, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele etmektedir ve üçüncü ülkelerdeki göç ile mücadele operasyonlarını gerçekleştirmektedir. Siyasi alandaki etkileşimini derinleştirme çabasıdadır. Ancak, açık başarılarına rağmen, gerçek operasyonların eksikliği yüzünden siyasetçiler tarafından verimsizlik suçlamalarıyla karşılaşmaktadır. Bu arada NATO, kuruluşundan 46 sene sonra ilk operasyonunu 1995 yılında gerçekleştirmiş ve operasyonların eksikliği çevreleme politikasının bir sonucu olarak verimlilik kriteri şeklinde algılanmıştır.¹⁴⁶ KGAÖ güçleri de NATO güçleri gibi çevreleme rolünü oynamaktadır.

Tabi ki KGAÖ'nün kendisine ait sorunları bulunmaktadır. KGAÖ, diğer bölgesel örgütler gibi tek bir siyasi stratejisi olmayan farklı yönlerdeki birçok bireysel politikaların bileşkesi olarak oluşturulmuş ve nihayetinde çok fonksiyonlu olarak ortaya çıkmıştır. Çok fonksiyonluluk, bir toplumun gelişiminin belirli bir aşamasında maksimum esneklikle yapının birliğini sağlamaktadır. Bu yapı muhtemel yeni tehditlere karşı tepki vermediği zaman o esneklik, BDT yapılarında olduğu gibi zayıflığa dönüşecektir.

KGAÖ tarafından belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için tüm tarafların mutabık kalma çabalarının yanında mevcut sorunların çözümünde sistematik bir yaklaşım içerisinde olmaları gerekir. KGAÖ, müttefik ilişkilerini geliştirerek ittifak haline gelmeyi amaçlayan bir yapıdır. Örgütün uluslararası kuruluşlar için gerçek bir

¹⁴⁵ Georgiy Dubovtsev, O Soverşenstvovanii Sistemı Kollektivnoy Bezopasnosti v Tsentralnoaziatskom Regione, Derleyen: B. Sultanov, L. Muzaparova, L. Karatayeva, A. Morozov, "Napravleniya Sistemı Kollektivnoy Bezopasnosti v Svete Aktualnih Problem Protivodeystviya Sovremennim Vızovam i Ugrozam v Regione Tsentralnoy Azii", KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan, Almatı, 2011, s. 50.

¹⁴⁶ North Atlantic Treaty Organization, (Çevrimiçi) http://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_52060.htm?selectedLocale=ru, 20 Ekim 2015.

ortak olması üye ülkelerin siyasi – askeri sorunlarda ortak bir tutum sergilemesini gerektirmektedir.

KGAÖ'nün, herhangi bir tehdide karşılık verebilen güçlü uluslararası bir örgüte dönüşebilmesi için örgütün, etkinlik yeteneğinin artırılması gerekmektedir. Bu ise, üye devletler arasındaki birliğin ve disiplinin güçlendirilmesi sorunu ile ilgilidir.

2.4. AVRUPA'DA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NIN (AGİT) ORTA ASYA'YA YÖNELİK FAALİYETLERİ

Orta Asya stratejik açıdan Avrasya'nın önemli bölgelerinden biridir. Doğusunda Çin ve Asya – Pasifik, güneyinde Afganistan ve Güney Doğu ülkeleri, batı ve kuzeyinde Kafkasya, Türkiye, Rusya ve Avrupa bulunmaktadır. Orta Asya benzer ekonomik, coğrafi, tarihi, dini ve kültürel özelliklere sahip ülkelerden oluşan geniş bir bölgedir. 21.yüzyılın başından bu yana bölgede Avrupa'nın siyasi ve ekonomik merkezlerinin büyüyen etkisi görülmektedir. Hatta AB'nin son genişlemesi Avrupa ve Orta Asya'yı coğrafi olarak yakınlaştırmış olup, AB'nin uzun vadeli Orta Asya stratejisi de jeopolitik açıdan yakınlaşmayı sağlamıştır. 1994 yılında AGİT Orta Asya'daki faaliyetlerini başlatmıştır. 2002 yılında AGİT faaliyetlerinin önceliklerinden biri Orta Asya'nın siyasi güvenliğinin ve ekonomik gelişiminin sağlanması olmuştur. Son yıllarda ise AGİT Afganistan'da uzun süredir devam eden çatışmaların yanı sıra bu ülkeden yayılan güvenlik tehditlerinin üzerinde durmuştur. 2010 yılında Kazakistan'ın AGİT Dönem Başkanı olarak seçilmesi de Orta Asya'nın öneminin arttığının göstergesi olmuştur.¹⁴⁷

Ulaşım ve ticaret yollarının stratejik kavşağında bulunan Orta Asya'nın coğrafi konumu, Avrupa ülkeleriyle ekonomik ilişkilerinin gelişimi için büyük fırsatlar sunmaktadır. Bölge özellikle enerji, madencilik, tarım ve bilgi teknolojisi dahil olmak üzere ticari ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için büyük potansiyele sahiptir. Orta Asya bölgesinin güvenliğinin sağlanması hakkında

¹⁴⁷ Leonid Gusev, Sotrudniçestvo Kazahstana i OBSE na Sovremennom Etape, İnformatsionno – Analitiçeskiy Tsent, (Çevrimiçi) <http://ia-centr.ru/expert/5345/>, 8 Şubat 2016.

konusmak gerekirse, bölgenin AGİT alanının bir parçası olduğunu belirtmek gerekir. Dünyanın güç dengesi büyük ölçüde Orta Asya ülkelerinin gelecekte ne yönde gelişeceğine bağlı olacaktır. Bugün Orta Doğu’da olduğu gibi Orta Asya’da yer alan olaylar bölgesel düzeyde yansiyarak aynı zamanda tüm Avrasya kıtasında jeopolitik güç dengesindeki bazı değişikliklere neden olabilecektir.

Son yıllarda, sosyo – ekonomik ve çevresel sorunlar Orta Asya’nın istikrarını tehdit eden riskler olarak ön plana çıkmıştır. Avrupa ve Orta Asya’nın farklı kıtalarda bulunmasına ve farklı kültürlerle sahip olmasına rağmen, her iki bölgenin değerlerinde benzerlikler vardır. Orta Asya, Avrupa ve Asya arasında bir köprü görevi görmektedir. Büyük İpek Yolu sayesinde yüzyıllar boyunca kültürlerin karşılıklı zenginleşmesi, bilgi, felsefe ve manevi değerlerin alışverişi yaşanmıştır. Günümüzde ise Orta Asya ülkeleri dini hoşgörüsüzlük, aşırıcılık, uyuşturucu ve silah kaçakçılığının yayılmasına karşı AGİT’in savunma hatlarından biri olarak kabul edilmektedir.

AGİT üyeliği üye ülkelere bazı yükümlülükler getirmektedir. Bu yükümlülükler öncelikle AGİT bölgesinde güvenlik ve istikrarın korunmasına yöneliktir. Orta Asya’nın AGİT projelerine dahil olması örgüte yeni fırsatlar sunmaktadır. Bölge ülkelerinin kültürel, siyasi ve askeri kuruluşlarda yer alması, uluslararası terörizme, uyuşturucu kaçakçılığına, insan ticaretine ve diğer tehditlere karşı mücadelede AGİT ile bölge ülkeler arasındaki etkileşime katkı sağlamaktadır. Bölge ülkeleri için ise Orta Asya’nın bütünleşmesi yolunda ortak dış politikanın kabul edilmesi ve günümüzün zorluklarına karşı kolektif tepkiler geliştirme konusunda Avrupa ülkelerinin siyasi tecrübeleri faydalı olmaktadır. Bu bağlamda, 2010 yılında Kazakistan’ın AGİT dönem başkanlığı sırasında yaptığı çalışmalar Orta Asya ülkeleri ile Avrupa arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi dışında AGİT alanında ve Orta Asya’da güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına yönelik olmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Kazinform, Vključeniye Tsentralnoy Azii v Proyektı OBSE Sozdast Dopolnitelnye Vozmojnosti v Deyatelnosti Samoy Organizatsii, (Çevrimiçi) <http://www.inform.kz/kaz/article/2222108>, 9 Şubat 2016.

AGİT'in güvenlik anlayışı, örgütün bölge güvenliği ile diğer bölgelerin güvenliğinin sağlanmasıyla ilgilidir. Bu bağlamda, Astana Deklarasyonu'na uygun olarak Afganistan'a yardım sağlama amacıyla AGİT üyesi devletlerin Dışışleri Bakanları Konseyi tarafından kararlar alınmıştır. AGİT Genel Sekreteri Lamberto Zannier, Afganistan konusunda "Asya'nın Kalbi" girişimi kapsamında yedi güven arttırıcı önlemlerden 3'ünü desteklemeye hazır olduklarını belirtmiştir.¹⁴⁹ Dolayısıyla, AGİT bölgede üç alanda çalışma yürütmektedir. AGİT'in askeri – siyasi güvenlik alanındaki çalışmaları, güvenliğin güçlendirilmesini ve askeri alanda bilgi alışverişini içermektedir. Çalışma yürütülen ikinci alan ekonomik ve çevresel konuları kapsamakta, üçüncü alan ise insani konuları kapsayarak demokrasi ilkelerine ve hukuk üstünlüğüne odaklanmaktadır.

AGİT; terör, uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti ve yasadışı silah kaçakçılığına karşı mücadele ile ekonomik ve çevre alanlarındaki programları desteklemektedir. Ayrıca Orta Asya ile Afganistan arasındaki sınır yönetimi gibi sorunların çözümüne yönelik önlemleri uygulamaktadır. AGİT Orta Asya güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynayarak bölge ülkelerinin aralarında ve bölge ülkeleri ile Afganistan arasında açık, şeffaf ve yararlı ilişkilerin inşa edilmesine yardımcı olmaktadır.

Tacikistan'ın istikrarsızlığın hakim olduğu Afganistan ile komşu olması, Özbekistan ile iyi ilişkiler kuramaması ve Kırgızistan'ın siyasi ve sosyal istikrarsızlığında yer almasından dolayı AGİT faaliyetlerinin büyük kısmı ülkenin güney sınırlarının güçlendirilmesine, terörizm, aşırıçılık ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele edilmesine, sınırlardaki mayınların temizlenmesine ve kolluk güçleri faaliyetlerinin geliştirilmesine yöneliktir.

1993 yılında Roma Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda alınan karara göre 1994 yılının Şubat ayında Duşanbe'de AGİT'in Tacikistan'daki misyonu başlatılmıştır. 1995 yılında ise ülkenin diğer şehirlerinde AGİT'in faaliyetlerini gerçekleştirecek şubeler açılmıştır. AGİT'in bu misyonu, 1997 yılında Tacikistan'daki iç savaşın sona

¹⁴⁹ AGİT Genel Müdürlüğü Ofis Sekreteri'nin Konuşması, s. 39, (Çevrimiçi) <http://www.analitika.org/images/jurnal1.pdf>, 9 Şubat 2016.

endirilmesinde ve savaş sonrasında yeniden yapılanma sürecinde önemli rol oynamıştır. AGİT, ülkedeki siyasi güçlerin ve farklı bölgeler arasındaki temas ve güvenin güçlendirilmesini, ülkedeki demokratik süreçlerin ve kurumların kurulmasına yardımcı olacak araçların sağlanmasını ve örgüt normları ile ilkelerinin yerine getirilmesini hedeflemiştir. Aynı zamanda, AGİT mülteciler ile göç etmek durumunda kalan ve geri dönen insanların haklarının korunmasını, bu gruplara ilişkin sorunların ülke yetkilileri tarafından çözümünün denetimini ve konularla ilgili düzenli olarak raporların hazırlanmasını kontrol etmiştir. AGİT misyonunun diğer faaliyetleri ise insani alanlarda yapılmıştır.¹⁵⁰

AGİT ayrıca örgüt kurumları ile Orta Asya ülkeleri arasında bilgi alışverişini sağlamakta ve bölge ülkeleriyle diğer uluslararası örgütler ve kurumlar arasındaki işbirliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra AGİT, yerel yönetimler, araştırma enstitüleri ve sivil toplum örgütleri ile yakın temas kurmaktadır.

1995 yılında Taşkent'te AGİT'in İletişim Ofisi açılmıştır. 1999 yılından itibaren ise Türkmenistan, Kazakistan ve Kırgızistan arasındaki işbirliğinin desteklenmesi ve AGİT ilkelerine uyumunun sağlanması amacıyla Aşkabat, Almatı ve Bişkek'te AGİT merkezleri faaliyet göstermeye başlamıştır. Söz konusu merkezler, bölgedeki siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel güvenliğe odaklanmaktadır.¹⁵¹ AGİT faaliyetlerine ek olarak, örgüt bölgedeki diğer örgütlerle birlikte çalışmakta ve konferanslar düzenlemektedir.¹⁵²

Özbek halkına kolluk güçleri tarafından baskı yapılması ve insan haklarının ihlal edilmesinden dolayı AGİT, Özbekistan'da daha fazla insani boyutta görevini yürütmektedir. Kırgızistan'da da sivil toplumun güçlendirilmesi, seçim ve siyasi süreçlerin gözlemlenmesiyle insani boyutta faaliyetler sürdürülmektedir. Bununla birlikte, Kırgızistan'ın güneyinde radikal dini grupların güçlenmesini ve o bölgede

¹⁵⁰ Avrupa'da İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı Rehberi, s. 96 – 97, (Çevrimiçi) http://aarhus.ngo-tm.org/OSCE/handbook_russ.pdf, 9 Şubat 2016.

¹⁵¹ Avrupa'da İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı Rehberi, s. 99, (Çevrimiçi) http://aarhus.ngo-tm.org/OSCE/handbook_russ.pdf, 9 Şubat 2016.

¹⁵² Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=427&lang=1, 10 Şubat 2016.

yaşayan halk arasındaki anlaşmazlıkları göz önünde bulundurarak dini ve etnik ilişkilere dikkat edilmektedir.

Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri arasında en demokratik ülke olarak kabul edilmektedir. 1991 yılında Askar Akayev Kırgızistan'ın ilk Başkanı seçilerek bu vazifede 3 dönem görevini yapmıştır. Kırgızistan Anayasası, aynı kişinin 2 dönem üst üste Başkan seçilmesine izin vermemektedir. Ancak 13 Temmuz 1998 tarihinde Anayasa Mahkemesi Akayev'in Sovyet döneminin Anayasası temelinde seçildiğini, bu nedenle Akayev'in bir dönem daha Başkanlık görevini üstlenmesini, aynı kişinin üst üste iki dönem Başkan seçilmesi olarak değerlendirmemiş ve Akayev'in yeniden Başkan seçilmesi kararını almıştır. Muhalefet partililer ve bağımsız medya tarafından bu kararın hukuki gerekçesinin olmadığı öne sürülerek itiraz edilmeye çalışılmış, ancak bu çabalar başarısızlığa uğramıştır.

2001 yılında, önceden yargılanan muhalefet yetkilileri Akayev'in kararıyla bağışlanmıştı. Bu karar, AGİT tarafından olumlu karşılanmış ve 2001 yılında AGİT Başkanlığı'nı yapan Romanya Dışişleri Bakanı Mircha Dzhoane, AGİT taahhütlerine bağlılığını teyit ederek, ülkeyi demokratik reformların ilerlemesine katkı sağlamaya devam etme çağırısında bulunmuştur. Akayev'in bu girişimi, ülkede insan hakları ile ilgili durumun olumsuzluğuna, muhalefete karşı sert tutumun sergilenmesine ve ülke yönetiminde otoriter rejimin artmasına rağmen, ülkenin demokratik imajının korunması için Akayev'in uluslararası toplum ile işbirliği içinde olma tercihini göstermiştir.¹⁵³

2010 yılında Kırgızistan'daki olaylarda da AGİT; ABD, Rusya ve Kazakistan işbirliğinde Kazakistan Dışişleri Bakanı Kanat Saudabayev başkanlığıyla diplomatik müzakere yürütmüş ve AGİT başkanı kısa zaman içerisinde Kırgızistan'ın Geçici Hükümeti'ne ülkenin toprak bütünlüğüne zarar getirebilecek çatışmalardan kaçınma yolunu göstermiştir.¹⁵⁴

¹⁵³ Janil Bokonbayeva, "Kırgızistan – OBSE – Puti Sotrudničestva", Kirgizsko – Rossiyskiy Slavyanskiy Universitet, (Monografi), Bişkek, 2010, s. 41 – 42.

¹⁵⁴ Janil Bokonbayeva, a.g.e., s. 50.

Kazakistan’da da aynı sorular üzerinde durularak medyanın bağımsızlığı ve siyasi baskı konusuna önem verilmektedir. Türkmenistan ise AGİT faaliyetlerinin kısıtlı uygulanmasına izin vermektedir. Bu nedenle Aşkabat’taki AGİT Merkezi’nin programları, diğer ülkelerde gerçekleştirilen programlara oranla kısıtlı kalmaktadır.¹⁵⁵

Yukarıda belirtildiği gibi Orta Asya’da AGİT genel olarak siyasi alanda çalışarak askeri önlemler, güvenliğin güçlenmesi, yasal düzenin korunması, medya dahil olmak üzere siyasi konuların üzerinde daha fazla durmaktadır. Dolayısıyla, AGİT çalışmaları adil seçimler, hukuk üstünlüğü, cinsiyet sorunları, din özgürlüğü gibi insani alanlarda başarılı olmaktadır.

AGİT’in Orta Asya’daki faaliyetlerinin insani boyutta başlamasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri de, Orta Asya ülkelerinin güvenlik anlayışının hala şiddet içeren polis yöntemlerinden oluşmasıdır. Bölge ülkelerinin 1994 yılında AGİT’e başvurduğu esnada örgüt, ülkelerin istikrarsız bir bölgede bulunmasını, savunmasız olmasını ve sosyo – ekonomik durumunun yetersizliğini dikkate alarak kendi çalışmalarını öncelikle insani alanda geliştirmeye yönelmiştir.

AGİT’in Orta Asya ülkelerinde güvenlik alanındaki çalışma programları bölge ülkelerinin kolluk güçlerinin güçlendirilmesi temelinde yürütülmüştür. Örgütün yaptığı çalışmalar ve edindiği tecrübeler, Orta Asya ülkelerinin demokratik reformları gerçekleştirmeden ve rüşvet sistemini kaldırmadan AGİT’in bu alanda yaptığı faaliyetlerin etkisiz kalacağını göstermektedir.¹⁵⁶

Su, ulusal ve bölgesel güvenliğin vazgeçilmez bir unsurudur. Su eksikliği, suya erişimin sınırlılığı ve suyun kirlenmesi çatışmanın ortaya çıkması için tetikleyici bir faktördür. Aynı zamanda su işbirliği kaynağı da olmaktadır. Suyun ortak yönetimi devletler arasında ilişkilerin iyileşmesine, güvenliğin artmasına ve çevre koruma düzeyinin yükselmesine yol açabilecektir. Bu nedenle, Orta Asya’da AGİT’in yürüttüğü diğer faaliyet alanı da su güvenliği üzerinedir.

¹⁵⁵ The OSCE In Central Asia: A New Strategy, 2002, s. 5, (Çevrimiçi)

<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/The%20OSCE%20in%20Central%20Asia%20A%20New%20Strategy.pdf>, 10 Şubat 2016.

¹⁵⁶ Central Asia: The Politics of Police Reform, International Crisis Group, (Çevrimiçi)

<http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/042-central-asia-the-politics-of-police-reform.aspx>, 11 Şubat 2016.

AGİT'in su güvenliği alanında yaptığı faaliyetler BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE/ United Nations Economic Commision for Europe) ile yakın işbirliği içinde gerçekleşmektedir.¹⁵⁷ Bu bağlamda, Kazakistan ile Kırgızistan arasında bulunan Çu ve Talas nehirleriyle ilgili iki taraflı komisyonun kurulmasına ve işletilmesine katkıda bulunmasının yanı sıra, 2009 yılında Astana'da bulunan AGİT Ofisi ve Uluslararası Aral'ı Kurtarma Fonu (UAKF) ile anlaşma imzalayarak düzenli toplantılar yapmakta ve Su Havzası Konseyi üyelerinin eğitimlerini vermektedir.¹⁵⁸ Buna ek olarak, Orta Asya istikrarını bozabilecek unsurlardan biri olan su kaynaklarının etkin kullanımının önemi nedeniyle 2012 yılında Almatı'da, AGİT'in Maastricht Stratejisi kapsamında Kazak – Alman Üniversitesi tarafından su kaynaklarının etkin yönetimi ile ilgili konferans yapılmıştır.¹⁵⁹

Orta Asya'da uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele konusunda ise AGİT Stratejik Polis İşleri Birimi ile bölge ülkelerin İçişleri Bakanları arasında seminerler düzenlenmektedir. Seminerler çerçevesinde, uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede sınır ötesi işbirliği yollarının geliştirilmesi, çok taraflı yardımın sağlanması, eğitim programlarının koordinasyonu, eroin yapımında kullanılan temel maddeler ve diğer bölgelerle işbirliğinin güçlendirilmesi ile ilgili konular ele alınmaktadır.

Buna ek olarak, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu raporunda belirtilen seçimlerin iyileştirilmesi için önerilerin uygulanması amacıyla Orta Asya'da Yuvarlak Masa Toplantıları yapmaktadır. Bu toplantılar, Orta Asya'da, AGİT taahhütleri ile uluslararası standartlara uygun ulusal yasaların kabul edilmesi için yürütülen AGİT çalışmalarının bir parçasıdır. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarının ilk yıllarında AGİT Demokratik Kurumları ve İnsan Hakları Bürosu tüm bölge ülkelerinde siyasi seçimler, ulusal yasaların oluşumu,

¹⁵⁷ Bo Libert, "The UNECE Water Convention and the Development of Transboundary Cooperation in the Chu – Talas, Kura, Drin and Dniyester River Basins", *Water International*, (2015), C: 40, No: 1, s. 169 – 170.

¹⁵⁸ Jennifer Sehring, Preodoleniye Probelov i Podklyuçenie Spetsialistov: O Vzaimosvyazi Vodi, Nauçnogo Sotrudniçestva i Regionalnoy Bezopasnosti, *E – Journal Integrated Water Resources Managment in Central Asia*, s. 26, (Çevrimiçi) <http://water-ca.org/ej/index.php/IUVR/article/view/10/24>, 11 Şubat 2016.

¹⁵⁹ Organization for Security and Cooperation in Europe, (Çevrimiçi) <http://www.osce.org/node/97060>, 11 Şubat 2016.

cezaevlerinde işkencelerin önlenmesi, sivil toplum yardım programları ile ilgili toplantılar düzenlemiştir.¹⁶⁰

AGİT'in faaliyetlerinin yanında AGİT üye ülkelerinin de örgüt kapsamında gerçekleştirdiği çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Almanya, Tacikistan'da sınır kontrolü alanında ve uyuşturucu yapımında öncülerin izlenebilmesi amacıyla gümrük personeline eğitim vermektedir. Almanya'nın Federal Savunma Bakanlığı ise Orta Asya ülkelerinin silahlı güçlerinin eğitimini yürütmektedir.

2014 yılında AGİT dönem başkanlığını üstlenen İsviçre Dışişleri Bakanı Didier Burkhalter Orta Asya'nın Avrupa ve Asya arasındaki köprü rolünün önemini belirterek bölge ülkeleri ziyarette bulunmuştur. Orta Asya güvenliğinin korunmasında bölge ülkelerin her birinin ayrı ayrı önemini altını çizerek terörizm konusuna vurgu yapmış ve askeri, siyasi, ekonomik, çevresel alanlardaki işbirliği sorunlarını ele almıştır.¹⁶¹

Netice itibarıyla, AGİT'in Orta Asya'daki faaliyetleri incelediğinde, örgütün bölgede çeşitli alanlarda işleyen sistemlerinin ve aktif girişimlerinin olduğu ve Orta Asya'nın Avrupa'nın demokratik yaşam tarzını benimsemesi üzerinde çalıştığı izlenmektedir. Bununla birlikte, AGİT'in etki mekanizmasının çatışmalar karşısında yetersiz kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla, örgütün başarılı olduğu alanlardaki çalışmalarının devamlılığı sağlanmalı ve çatışmalar karşısındaki faaliyetlerinin ise geliştirilmesi gerekmektedir.

2.5. AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ

Orta Asya ülkelerinin bütünleşmesi 1990'ların başında ulusal ve bölgesel politikaların temel sorunlarından biri haline gelmiştir. O tarihlerde ülkelerin karşılaştıkları ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlar, kendi başlarına bu sorunlara çözüm bulmalarını zorlaştırmıştır. Orta Asya'da bütünleşme sürecine yönelik atılan

¹⁶⁰ Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu Raporu 2005, s. 11, (Çevrimiçi) http://iskran.ru/cd_data/disk2/r3/023.pdf, 11 Şubat 2016.

¹⁶¹ Anatoliy Novikov, Glava OBSE Didier Burkhalter Nazval Stranı Tsentralnoy Azii Mostom Mejdu Aziyey i Yevropoy, *Parlamentskaya Gazeta*, (Çevrimiçi) <https://www.pnp.ru/news/detail/71980>, 11 Şubat 2016.

ilk adımlardan biri Kazakistan Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından 1994'te öne sürülen ve BDT ülkelerini kapsayan Avrasya Birliği projesi olmuştur. Ancak, Avrasya Birliği projesi BDT ülkeleri tarafından onaylanmamıştır.¹⁶²

1998 yılında Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan tarafından Orta Asya Ekonomik Topluluğu oluşturulmuştur.¹⁶³ Daha sonra 2000 yılında imzalanan ve 30 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren EurAsEC kurulmuştur. EurAsEC; Kazakistan, Rusya, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ı kapsayan bir uluslararası ekonomik örgüttür. Moldova (2002 – 2014), Ermenistan (2003 – 2014) ve Ukrayna (2002 – 2014) gözlemci statüsüne sahiptirler. Örgüt, Birleşmiş Milletler ilkelerine ve uluslararası hukuk normlarına uygun olarak kurulmuştur.¹⁶⁴ EurAsEC, Kazakistan Başkanı Nazarbayev tarafından dile getirilen Avrasya projesinin hayata geçirilmesidir ve Rus dış ekonomik politikasını yansıtmaktadır.

EurAsEC, ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve gümrük birliği ile ortak ekonomik alanın oluşum sürecinin ilerlemesi amacıyla oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra, uluslararası ticaret sistemi ve dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecinde örgüt üyelerinin faaliyetlerinin koordinasyonu hedeflenmiştir. Ekonomik potansiyelin etkin kullanımıyla üye ülkelerin dinamik gelişiminin sağlanması ve halkların yaşam standartlarının yükseltilmesi örgütün öncelikli amaçlarındandır.¹⁶⁵

Avrasya Kalkınma Bankası (AKB) 2006 yılında kurulmuş olup, bankanın kurucuları Rusya ve Kazakistan'dır. Ermenistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan üye ülkelerin yanında yer almaktadır. AKB, üye devletlerin ekonomik kalkınması, ticari ve ekonomik ilişkilerinin genişletilmesi ve Avrasya coğrafyasında yatırım faaliyetlerini gerçekleştirerek bütünleşme süreçlerinin gelişmesi amacıyla kurulan bir uluslararası finans kuruluşudur. Bankanın kayıtlı sermayesi 7 milyar dolar düzeyindedir. AKB üye devletlerin topraklarında toplam 5,3 milyar dolardan

¹⁶² *Vneşnepolitičeskie İnitsiyativy Prezidenta Respubliki Kazahstan N. Nazarbayeva*, Kazak Ensiklopediyası, Almatı, 2010, s.100.

¹⁶³ Mirzohid Rahimov, Problemy Mnogostoronnih Mejdunarodnih Otnoşeniy v Tsentralnoy Azii, (Çevrimiçi) <http://ia-centr.ru/expert/2743/>, 30 Ocak 2016.

¹⁶⁴ Eurasian Economic Community, (Çevrimiçi) <http://evrazes.com/about/history>, 30 Ocak 2016.

¹⁶⁵ Eurasian Economic Community, (Çevrimiçi) <http://evrazes.com/about/history>, 30 Ocak 2016.

fazla yatırım projesini finanse etmiştir. Ayrıca, yüksek çevre standartlarına uyarak çevre kriterlerini taşıyan projelere yatırım yapmaktadır. Uluslararası Ajanslar, AKB üyelerinin kredi notu düzeyinde AKB'ye kredi sağlamaktadır. Bu şekilde, uluslararası ve ulusal finans piyasalarına erişim sağlanmaktadır.¹⁶⁶

EurAsEC kuruluşu sırasında hedef alınan siyasi değişiklikler ve diğer koşullardan bağımsız, sağlam ve uzun vadeli gümrük birliği 2010 yılında Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan tarafından oluşturulmuştur. 1 Temmuz 2011 tarihinde bu üç ülkenin sınırlarında malların serbest dolaşımı sağlanmıştır. Bununla birlikte, daha büyük hedeflerin gerçekleşmesi için gümrük bölgesi oluşumu tamamlamıştır. 2012 yılında ortak mevzuatı olan, sermaye, hizmet ve iş gücünün serbest dolaşımını sağlayan ve 165 milyondan fazla tüketiciyi kapsayan Ortak Ekonomik Alan oluşturulmuştur.¹⁶⁷

2013 yılı gümrük birliği zirvesinde Nazarbayev, EurAsEC'in 2015 yılında Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan tarafından kurulmuş Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ile benzer olması sebebiyle örgütün kapatılması önerisinde bulunmuştur. Nazarbayev, gümrük birliğinin genişlemesi gerektiğini belirtmiş ve Kırgızistan ile Tacikistan'ın birliğe gözlemci olarak alınmasını önermiştir. Ayrıca, Türkiye ve Suriye bu konuda ilgi göstermişlerdir.¹⁶⁸

AEB, ekonomik bütünleşmenin daha üst seviyesidir. AEB önceki bütünleşme aşamalarına göre, mümkün oldukça ortak politikanın geliştirilmesini içeren ekonomik bütünleşmeyi amaçlamaktadır.¹⁶⁹ Bunun yanı sıra AEB, Avrupa ve Asya arasında ticari ve ekonomi koridoru olabilecek büyük bir transit alandır.

AEB'nin temel jeopolitik ve siyasi amacı; eski Sovyet Birliği ülkelerine AB'ye karşı daha cazip katılım şartlarını sunan alternatif bir güç oluşturmak ve

¹⁶⁶ Eurasian Development Bank, (Çevrimiçi) <http://www.eabr.org/r/about/>, 30 Ocak 2016.

¹⁶⁷ İzvestiya, Noviy Integratsionniy Proyeht Dlya Yevrazii – Buduşee, Kotoroe Rojdayetsya Segodnya, (Çevrimiçi) <http://izvestia.ru/news/502761>, 30 Ocak 2016.

¹⁶⁸ Rusya Haber Yayını, Nazarbayev Predlozil Rasspustit Yevrazes, (Çevrimiçi) <http://lenta.ru/news/2013/10/24/evrazes/>, 30 Ocak 2016.

¹⁶⁹ Dmitriy Bulin, Çto Takoe Yevraziyskiy Soyuz i Zaçem on Nujen, BBC Russian (Çevrimiçi) http://www.bbc.com/russian/international/2014/10/141010_eurasian_economic_union_questions, 30 Ocak 2016.

nihayetinde Türkmenistan ve Özbekistan gibi bölge ülkelerinin katılımını sağlamaktır.

Bütünleşme sürecindeki ortak çabalar, küresel ekonomi ve ticaret sistemine girilmesinin yanı sıra oyun kurallarını belirleyen karar alma süreçlerinde yer almayı ve geleceğin çizgilerini belirlemeye yol açabilecektir. Bölge ülkelerin birlikte çalışması, küresel liderlerin yanında yer almayı ve başarılı bir şekilde gelişmeyi sağlayacaktır. AB, NAFTA, ASEAN ve APEC gibi bölgesel yapılar ile AEB lkeleri arasındaki diyalog aracılığıyla sağlam bir küresel ekonominin oluşması mümkün olabilecektir.

Orta Asya lkeleri arasında hiçbir dil engelinin olmaması, aynı coğrafyada bulunmaları, enerji ve ulaşım bağlarının olması ve ekonomilerin birbirini tamamlaması bölge ülkeleri için bir avantajdır. Bölge dışarıya bağımlı olmadan halkın gıda ve enerji ihtiyacını karşılayabilmektedir. Ancak, bölgedeki istikrarsızlık ortamı mevcut avantajları tehdit altında bırakmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel güvenliğin sağlanması ve korunmasına yönelik çalışmaları desteklemek için bölgesel örgütler tarafından kurulan Avrasya Ekonomik Birliği'nin rolü büyüktür. Bu sebepten dolayı bütünleşme, güvenliğin sağlanmasına yardımcı olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ASYA GÜVENLİĞİNDE KAZAKİSTAN

3.1. ORTA ASYA’NIN BÖLGESEL GÜVENLİK SORUNLARI

21. yüzyılın başında uluslararası güvenlik bir takım yeni tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle, askeri güce sahip olan devletler arasındaki doğrudan rekabet doğuran “eski” tehditler arka plana çekilmeye başlamış ve onun yerine uluslararası terör, kitle imha silahların yayılması ve iç silahlı çatışmalar gibi tehditler yer almıştır. Buna ek olarak, uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı silah kaçakçılığı, uluslararası organize suç, dinsel aşırılık, etnik ayrımcılıktan da söz edilebilir.

Bahsedilen bu tehditler doğaları ve hedefleri doğrultusunda çeşitli gruplara ayrılmaktadır. İlk olarak, hem devlet hem de devlet dışı aktörlerin nükleer silah ve kitle imha silahlarına sahip olması ya da yeni silahlar yapmak isteyen devletlerin sayısının artması. İkincisi, din, ırk, ideolojik çatışmaların temelinde bölgesel çatışmaların artması, farklı devletlerin çıkarlarının çatışması sonucunda dünya pazarının yeniden bölünmesi ve enerji ve hammadde kaynaklarına hâkimiyeti üzerine mücadele. Üçüncü olarak, uluslararası terörizmin ve aşırıcılığın bölgesel ve küresel konumunu güçlendirme süreci, yasadışı uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, uluslararası organize suç, şiddet uygulama fikirlerinin yayılması, siyasi amaçlar için dini kullanmak ve medyanın kötüye kullanılması. Dördüncüsü, askeri sırlara, nükleer silah ve uzun menzilli füze çalışmaları engellerinin üstesinden gelen ve onlara ulaşım sağlayan evrensel tehdidin yeni unsuru olarak ortaya çıkan teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler. Son olarak, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki farkın artması sonucunda ortaya çıkan demografik sorunlar.¹⁷⁰

Uluslararası toplumun uluslararası terörizme karşı savaş ilan etmesi ve ulusötesi tehditlerle karşılaşan Orta Asya coğrafyası, uluslararası güvenlik alanında dünya siyasetindeki bölgesel ve küresel oyuncuların dış politika önceliklerinde

¹⁷⁰ Emomali Rahmonov, *Nezavisimost Tadjikistana İ Vozrojdenie Natsii*, İrfon, Duşanbe, 2004, C. 4, s. 208 – 209.

(ABD, Rusya, Çin ve İslam Dünyası) giderek önem kazanmaktadır. Çalışmanın bu noktasında 2014 yılından sonra Orta Asya'daki tehditleri ve zorlukları belirtmekte fayda vardır.

Günümüzde Orta Asya bölgesinde yıllarca istikrarsız durumda olan Afganistan'dan gelen uluslararası terörizm tehdidi öncelikli yer almaktadır. Uluslararası radikal dini grupların dünyadaki etkisi göz ardı edilmeyecek şekilde artmaktadır. Orta Asya'da radikal dini hareketlerin ortaya çıkması sadece yerel faktörler ve nedenlerle izah edilemez. Bölgedeki dini grupların radikalleşmesine büyük ölçüde uluslararası İslamcı örgütler ve diğer uluslararası faktörler neden olmuştur. Müslüman örgütlerin birçoğu aşırı İslami fikirleri savunan ve gerçekleştiren gruplara, mali ve diğer yardımların yanı sıra siyasi ve propaganda desteğinde bulunmaktadır.¹⁷¹

Bugün, birçok Müslüman ülkede yasadışı faaliyet gösteren ve “cihad” uygulayan aşırı dinci örgütlerin onlarcası bulunmaktadır. Bunların sayısı ve gelişmesi, uyguladıkları ve kullandıkları yöntemlerin radikalleşmesi ve dünyanın her yerinde “cihad” yapmaya hazır olan, askeri açıdan iyi eğitim alan militanlarının sayısı gittikçe artmaktadır. Mevcut dönemin özelliği, aşırı dinci örgütlerin faaliyetlerini koordine eden ve finanse eden (mali ve diğer yardımları sağlayan) tek bir yönetim organının ortaya çıkmasıdır. Bu amaçla, dünyanın farklı ülkelerinde silah depoları ve patlayıcı maddelerin gizli geniş ağı düzenlenmiştir.¹⁷²

Orta Asya'nın güvenlik tehditlerinin doğası ve kapsamı Afganistan'daki Taliban'ların devrilmesinden sonra saldırgan aşırı dincilik yanlısı gruplar tarafından değiştirilmiştir. Bu ülkelerin liderlerinin dikkatini eskiden öncelikli mücadele edilen resmi olarak “El – Kaide” terör örgütüyle ilişkisi olan “Özbekistan İslam Hareketi” yerine “Hizb – Ut – Tahrir” partisi çekmiştir.¹⁷³

¹⁷¹ Nozim Hasanov, “Rossiysko – Amerikanskoe Vzaimootnoşeniya i İh Vliyanie na Bezopasnost v Tsentralnoy Azii”, Taşkentskiy Gosudarstvenniy Universitet Vostokovedeniya, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Taşkent, 2012, s. 16

¹⁷² Nozim Hasanov, a.g.e., s. 17.

¹⁷³ Ramakant Triverdi, “Netraditsionnye Ugrozi Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii s Točki Zreniya Sravnitelnoy Regionalnoy Perspektivi”, *Comparative Politics*, (2011), No: 4, s. 109.

Afganistan’da terörle mücadele operasyonunda uluslararası koalisyon güçlerinin görece başarısına rağmen Orta Asya’da istikrarsızlık sebebi olarak terör tehdidi varlığını sürdürmektedir. Afganistan’da uluslararası terörist ve aşırı dinci gruplar hala bulunmaktadır. Taliban’ın devrilmesine rağmen uluslararası koalisyon güçleri tarafından belirlenen hedefler tam olarak gerçekleşmemiştir. Afgan topraklarından gelen tehditler sadece minimize edilmiştir.¹⁷⁴

Öte yandan, aşırı hareketler kısmen gündeminde olan “kötü dünya”ya karşı mücadelesini sürdürmektedirler ve bununla birlikte faaliyetlerinde “küresel cihad” fikrinden uzaklaşma izlenilmektedir. Orta Asya radikal dincileri yerel sorunlara dönmüştür ve Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan’daki genç nüfus ile diyalog içindedir. Bunun yanı sıra, “Hizb – Ut – Tahrir” yoksullara yardım programı kurmuş, işsizlere iş vermiş ve böylece devletin sosyal fonksiyonlarını üstlenmiştir.¹⁷⁵

“Hizb – Ut – Tahrir”, bölgedeki dini güçlerin çıkarlarının rehberi olarak görülmektedir. “Hizb – Ut – Tahrir”in yarattığı tehlikenin sebebi örgütün stratejik hedefinin tek Müslüman ülke ve bölge değil de tüm İslam dünyasında tek bir teokratik devlet inşa etmek istemesidir. Çünkü bu örgütün ideolojisi dünya çapında bir halifelik yaratmak fikrine dayalıdır.

Orta Asya’nın üç ülkesinin (Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan) kesişme noktasında bulunan Fergana Vadisi’nde bu tehdidin varlığı üç ülkeye bölgesel ve ulusal güvenliğin sağlanması için ayrı bir sorumluluk yüklemektedir. Bölge ülkelerinin ortak tutumları sadece kendileri için değil aynı zamanda tüm bölge için tehdidin uygun ve yasal yollarla ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır.¹⁷⁶

Orta Asya’da radikal dini örgütlerin iki stratejisi vardır. İlk strateji; Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan’da herhangi bir radikal dini örgüt üyesi olmayan gençlerle diyalog kurarak aktif veya pasif destekçi sağlamaktır. Program

¹⁷⁴ Aybek Toktomşev, “Tsentrálnaya Aziya: Kollektivnie Usiliya Gosudarst v Protivodeystvii Ugroze Mejdunarodnogo Terrorizma”, *Yaderniy Kontrol*, (2005), C: 76, No: 2, s. 83 – 84.

¹⁷⁵ Sergey Luzyanin, *Vostochnaya Politika Vladimira Putina. Vozvraşenie Rossii na “Bolşoy Vostok”*, Vostok – Zapad, Moskva, 2007, s. 198.

¹⁷⁶ Ali Taye, Tsentrálnaya Aziya Kak Oçag Aktivnosti Ekstremistov, Dünya Haberlerini Rusça Yayınlayan Portal, (Çevrimiçi) http://inosmi.ru/middle_asia/20150325/227105819.html, 22 Nisan 2015.

kapsamında “Hizb – Ut – Tahrir”in fikirlerinin propagandası yapılmaktadır. İkincisi, küçük çaplı olup birkaç yüz insan kapsayan “gizli gündem”dir. Bu strateji, bölgede mevcut laik rejimlerin yok edilmesi ve iktidarın zorla ele geçirilmesi yoluyla İslami Halifelik kurulmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, Andican olaylarından sonra, bu “gündem” daha öfkeli ve uzlaşmasız hale gelmiştir.¹⁷⁷

İŞİD’in Orta Asya’nın kapısında olması, bölgede istikrarsızlık riskini arttırmaktadır. Bu durum bölge ülkelerini endişelendirmektedir. Bölge ülkelerinin bu tehdide karşı güçlerinin yetersizliği Özbekistan hariç tüm ülkelerin dıştan yardım istemesine sebep olmuştur. Örneğin, Türkmenistan ABD’den askeri yardım istemiştir, Tacikistan ve Kırgızistan’a Rusya doğrudan kendisi ve KGAÖ çerçevesinde yardımda bulunmuştur. Özbekistan sınırlarını kendi güçleriyle korumaktadır. Önceden Özbekistan ABD ile uyuşturucu kaçakçılığına karşı ortak mücadele anlaşmasını imzalama karşılığında Amerika’dan sınır güvenliği için donanım almıştır. Bu nedenle Özbekistan savaş kabiliyetine güvenmektedir.¹⁷⁸

Orta Asya’da güvenlik tehditlerin ortaya çıkması ve artması hem geleneksel faktörler (karmaşık klanlar arası ilişkileri sistemiyle sosyo – politik yapının özgünlüğü) tarafından tetiklenmiş hem de Orta Asya ülkelerinin bağımsız gelişim özellikleriyle desteklenmiştir (elitler arasındaki rekabet ve sınırlarla ilgili sorunlar). Durumun bozulmasına, Sovyet Birliği’nin çöküşünden sonra Orta Asya ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz katkıda bulunmuştur, hatta çoğu ülke’de zor ekonomik koşullar devam etmektedir.¹⁷⁹

Orta Asya için en ciddi tehditlerden bir diğeri de uyuşturucu kaçakçılığıdır. Bölgede uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı üretimi, tüketimi ve dağıtımı büyük bir artış göstermektedir. Uyuşturucu kaçakçılığı sadece Orta Asya’nın sorunu olmayıp tüm uluslararası toplumun sorunu olmaya devam etmektedir. Sovyet Birliği’nin çöküşünden beri uyuşturucu ticareti Orta Asya’nın sosyo – ekonomik kalkınması

¹⁷⁷ Sergey Luzyanin, a.g.e., s. 199.

¹⁷⁸ İvan Lizan, “İslamskoe Gosudarstvo” Stalo Blije: Kto i Kak Planiruyet Spasatsya ot İslamistov v Sredney Azii, (Çevrimiçi) <http://www.odnako.org/blogs/islamskoe-gosudarstvo-stalo-blizhe-kto-i-kak-planiruet-spasatsya-ot-islamistov-v-sredney-azii/>, 22 Nisan 2015.

¹⁷⁹ Yuliya Yakuşeva, Problemy Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii i Strategii İh Reşeniya, İnformatsionno – Analitiçeskiy Tsentr, <http://ia-centr.ru/expert/622/>, 22 Nisan 2015.

üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum öncelikle Orta Asya'nın uyuşturucu maddelerinin üretim ve dağıtım merkezlerine coğrafi yakınlığıyla ilgilidir.¹⁸⁰

Uyuşturucu ticareti, Afganistan ve Orta Asya topraklarından geçerek küresel ölçekte gelişmektedir. Uyuşturucu bağımlılığı Orta Asya'nın izlenilmeyen yerlerinde de görülmeye başlamıştır. Buna ek olarak uyuşturucu kaçakçılığından dolayı Orta Asya ülkelerinin ekonomisi zarar görmektedir. Gizli gelir dağıtımı rekabetçi bir ekonomik sistemin kurulmasına ve işletilmesine engel olmaktadır.

Orta Asya uyuşturucu ticaretinde satış için bir pazar olmakla birlikte, uyuşturucu maddelerin Avrupa'ya geçişinde merkezi yol olarak görülmektedir. Bu geçişlerin birincisi, Güney – Doğu Asya'dan (Burma, Laos, Tayland ve bölgenin diğer ülkeleri) Uzak Doğu aracılığıyla, ikincisi ise Afganistan ve Pakistan'dan, Orta Asya ve Kafkasya aracılığıyla yapılmaktadır.

İşin kötü tarafı yasadışı uyuşturucu üretimi ve taşınmasına Orta Asya ülkelerinin katılmasıdır. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinin topraklarında da uyuşturucu maddelerinin üretimi gerçekleştiği de göz ardı edilmemelidir. Bu ülkelerde, özellikle çatışma ve istikrarsızlık olan yerlerde, devlet yetkilileri etkili bir şekilde durumu kontrol edememektedirler. Uyuşturucu kaçakçılığının siyasi amaçlarda kullanılması durumu ağırlaştırmaktadır. Uyuşturucu ticareti, bu devletlere silah satın alma gibi faaliyetler için finansman sağlamaktadır.¹⁸¹ Bölgedeki uyuşturucu kaçakçılığı, bir taraftan ayrılıkçı ve radikal hareketler, öbür taraftan da organize suç grupları ile yakından alakalıdır.

2009 yılında Afganistan'da afyon üretiminde düşüş gözlenilmişse de,¹⁸² BM'nin 2014 yılı verilerine göre Afganistan afyon üretiminde dünyada ilk sırada yer almaktadır.¹⁸³ Son zamanlarda Afganistan'dan Avrupa'ya eroinin Orta Asya

¹⁸⁰ Yuliya Yakuşeva, Problemi Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii i Strategii İh Reşeniya, İnformatsionno – Analitiçeskiy Tsentr, <http://ia-centr.ru/expert/622/>, 22 Nisan 2015.

¹⁸¹ Aleksey Voskresenskiy, *Vostok – Zapad: Regionalnye Podsystemy i Regionalnye Problemy Mejdunarodnih Otnoşeniy*, Moskovskiy Gosudarstvenniy İnstitut Mejdunarodnih Otnoşeniy, Moskva, 2002, s. 433

¹⁸² BBC Türkçe, Afganistan'da Afyon Üretimi Düşüyor, (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/09/090902_afghan_opium.shtml, 23 Nisan 2015.

¹⁸³ Sabah, Afganistan'da Uyuşturucu Artışı, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/11/12/afganistanda-uyusturucu-artisi>, 23 Nisan 2015.

üzerinden taşınması öncelik haline gelmiştir. İstatistiklere göre, 2007 yılında Tacikistan’da güvenlik kurumları tarafından yasadışı yollardan yaklaşık 5,2 ton eroin ele geçirilmiştir.¹⁸⁴ 2014 ile 2015 yılları içinde ise bölgesel uyuşturucu operasyonları sonucunda toplam 1.263 kilo¹⁸⁵ uyuşturucu ele geçirilmiştir. Veriler, uyuşturucu ile mücadelede yapılan işbirliğinin verimli sonuçlar doğurduğunu göstermiştir.

Uyuşturucu kaçakçılığı çok yüksek kar sağlamaktadır. Örneğin, Tacik – Afgan sınırında eroinin kg’ı 7 – 10 bin \$, Moskova’da 150 bin \$ ve Avrupa’da 200 bin \$’dır. Orta Asya uyuşturucu kaçakçılığı ağına birkaç milyon insan iştirak etmektedir ve tüm uyuşturucu endüstrisinin yıllık satışı yaklaşık 14 milyar \$ olduğu tahmin edilmektedir. Afyon üretimi yılda 20 – 25% artmaktayken ele geçirilmesi düşüş göstermektedir.¹⁸⁶

Yabancı uzmanlara göre; uyuşturucu kaçakçılığı daha belirgin bir ideoloji haline gelmiştir. Dini aşırılık ve terörizm liderlerinin mali çıkarlarıyla yerel “uyuşturucu baronların” çıkarlarının uyuşması “kafirlere” karşı mücadele için psikotrop maddelerinin kullanılmasına ve yayılmasına yol açmıştır. Bu eğilim, Rusya, Çin, ABD, AB yanı sıra İran ve Türkiye gibi bölge ülkeleri için bir tehdit oluşturmaktadır.¹⁸⁷ Tecrübeler bu tür ideolojinin yayılmasına karşı mücadelenin sadece güç kullanarak gerçekleştirilemeyeceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, uyuşturucu kaçakçılığı bölgedeki siyasi ve sosyal istikrarsızlığın sürmesi ile alakalıdır ve kelimenin geniş anlamıyla güvenlik için bir gerçek tehdit oluşturmaktadır.

Bölgedeki diğer sorunlardan enerji güvenliği sorunu ise Orta Asya ülkelerinin arzularıyla bağlıdır. Bu ülkeler hidrokarbonların piyasadaki riskini en aza indirmek, enerji alanında kazançlı etkileşim kurmak ve dış saldırılara karşı kendi kaynaklarını korumak istemektedirler. Günümüzde dünyadaki enerji kaynakları üzerindeki

¹⁸⁴ Demoscope Weekly, V Tadjikistane Utverjdene Programma po Usileniyu Borbi s Narkotikami, (Çevrimiçi) <http://demoscope.ru/weekly/2007/0313/panorm01.php#18>, 23 Nisan 2015.

¹⁸⁵ Tacikistan Başkanlığı Uyuşturucu Kontrolü Ajansı Raporu, 2014, s. 12, (Çevrimiçi) <http://polis.osce.org/library/f/4158/4121/OSCE-KAZ-EVT-4158-RU-4121.pdf>, 23 Nisan 2015.

¹⁸⁶ Martha B. Olcott, Nataliya Udalova – Zvart, *Narkotrafik na Velikom Şelkovom Puti: Bezopasnost v Tsentralnoy Azii*, Moskovskiy Tsentr Karnegi, Moskva, 2000, s. 12.

¹⁸⁷ Anton Çernov, “Vızovı i Ugrozı v Tsentralnoy Azii Posle 2014 Goda”, *Arsenal Oteçestva*, 2012, (Çevrimiçi) <http://arsenal-otechestva.ru/analytic/140-vizovi-i-ugrozi>, 23 Nisan 2015.

mücadelelere baktığımızda bu sorunun ne kadar güncel olduğunu anlayabiliriz. Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan bölgedeki diğer ülkeler gibi herhangi bir engelle karşılaşmadan enerji projelerini gerçekleştirebilecek ve bölge istikrarını koruyabilecek bir güvenlik sisteminin oluşumundan yanadırlar.

Orta Asya, büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir. Örneğin, Western Geco Amerikan şirketi tarafından yapılan araştırma sonucunda, Hazar denizindeki Türkmen sektörünün hidrokarbon rezervlerinin 11 milyar ton petrol (80,63 milyar varil) ve 5,5 trilyon metreküp doğal gaz olduğu tahmin edilmektedir.¹⁸⁸ Hazar denizindeki Kazakistan sektörünün hidrokarbon potansiyeli yaklaşık 8 milyar ton – 60 milyar varil yakıtı sahiptir.¹⁸⁹ Tacikistan’da “Tethys Energy” Kanada şirketi tarafından büyük petrol rezervi bulunmuştur, bu ise Orta Asya ülkelerinin ekonomik kalkınması için yeni perspektifler açmaktadır.¹⁹⁰ Büyük hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi sadece Orta Asya ülkelerinin dikkatini çekmekle kalmamaktadır. Radikal hareketlerin petrol ve doğal gaz altyapısına yönelik tehditleri bölgedeki hükümetlere karşı baskı unsuru olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda Orta Asya su kaynakları mücadelesinin yoğun yaşandığı bir alandır. Bu sorunun nedeni bölgede su kaynakların eşit dağıtılmamış olmasıdır. Bölge su zengini olan ülkeler (Tacikistan ve Kırgızistan) ile suya muhtaç olan ülkeler (Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan) arasında bölünmüştür. Kırgızistan Sırderya nehrinin havzasını Tacikistan ise Amu – Derya nehrinin havzasını kontrol etmektedir. Orta Asya su kaynaklarının bu şekilde paylaşımı suyu olan ülkelerle suyu yetmeyen ülkeler arasında bir çıkar çatışmasına neden olmaktadır.¹⁹¹ Örneğin, 2000 yılında Özbekistan’ın Kırgızistan’a doğal gaz arzını durdurması iki ülke arasında anlaşmazlık doğurmuştur ve bu anlaşmazlık

¹⁸⁸ Diana Ayvazyan, Uglevodородnıy Potentsial Kaspiyskogo Regiona, s. 139, (Çevrimiçi) <http://www.intertrends.ru/thirty-third/Biznes.pdf>, 23 Nisan 2015.

¹⁸⁹ Madina Sabirova, “Razvitiye Neftegazovogo Kompleksa Kazahstana”, *Wirtnictwo Nafta Gaz*, (2007), C: 24, No:1, s. 451.

¹⁹⁰ *Yejenedelnyy Obzor Neftegazovogo Rınka za 15 – 22 Dekabrya 2011*, İnformatsionno – Analitičeskiy Departament “Samruk – Kazına”, Astana, 2011, s. 22.

¹⁹¹ Marianna Arunova, “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva (2001 – 2011gg): Zadaçi, İtogi, Perspektivy”, *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*, (2011), C: 14, No: 4, s. 26.

neredeyse güç kullanma noktasına gelmiştir. Karşılıklı fayda sağlayan anlaşmalar yapmak sorunun tek çözümü olmaktadır.¹⁹²

Burada askeri gelişmelerden de söz etmek gerekmektedir. Yaşanan gelişmeler Orta Asya bölgesindeki durumların karışacağını göstermektedir. Bildiğimiz gibi, 2014 yılında Amerikan askerlerinin Afganistan'dan çekilmesi öngörülmekteydi ve Obama, Afganistan'ın bazı noktalarında El – Kaide'ye karşı operasyonları desteklemek için yaklaşık 9.800 Amerikan askerlerinin bulunacağını açıklamıştı.¹⁹³ Rusya, Amerika'nın Orta Asya ülkeleriyle yakınlaşmaması için askerlerini tamamen çekmesini istemiştir. Diğer taraftan, Rusya terör örgütleriyle bölgede girdiği mücadelede Orta Asya ülkelerinin silahlı kuvvetlerinin yetersiz olduğunun farkındadır ve bu durumda tüm yük Rusya'ya düşecektir. Yukarıda belirtildiği gibi, Orta Asya ülkelerinin bazıları Rusya'dan destek beklemektedirler. Bu sebeple, Rusya KGAÖ çerçevesinde hareket etmektedir. Rusya bugünkü haliyle Orta Asya devletlerinin güvenliğini tek başına sağlayamayacağının farkındadır. Rusya'nın mevcut sorunları ve Orta Asya ülkeleri arasındaki işbirliği eksikliği güvenlik sorunun çözümüne engel olmaktadır.

Yukarıda bahsedildiği üzere, Orta Asya güvenlik tehditleri iç nedenlerden kaynaklanmakta ve faktörlerin her biri bugün bölge için olumsuz senaryoların gerçekleşmesine neden olabilmektedir.

3.1.1. Hazar Bölgesi – Anlaşmazlıkların Gelecekteki Sıcak Noktası

Günümüzde petrol ve doğal gaz enerji güvenliği kategorisine dahil edilmektedir. Enerji güvenliği her devletin ulusal güvenliğinin en önemli bileşenlerinden biridir. Her bir devletin ve vatandaşların, enerji ve enerji kaynaklarının her türünün eksikliği tehdidinden korunması olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁴ Geniş anlamıyla, dış tehditlere karşı devletin ulusal

¹⁹² Vyacheslav Terehonov, Interfax International Services – International Information Group, Rossiya v Kirgizii – Za i Protiv, (Çevrimiçi) <http://www.interfax.ru/russia/93622>, 24 Nisan 2015.

¹⁹³ Hürriyet Gazetesi, ABD Askerleri Yıl Sonunda Afganistan'dan Çekiliyor, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26501273.asp>, 24 Nisan 2015.

¹⁹⁴ Vyacheslav İşkin, Energetičeskaya Bezopasnost - Odnaz Osnov Bezopasnosti Stranı, *Connect!*,

ekonomisinin korunmasıdır. Her bir devlet enerji güvenliğini, kendi ekonomisinin dinamiklerine ve enerji güvenliğini sağlama yöntemine göre farklı şekillerde tanımlamaktadır. Bu bağlamda, enerji ithal eden devletler, enerji güvenliğini hidrokarbonların güvenilir şekilde temini olarak tanımlamaktadırlar. Enerji ihraç eden devletler ise hammaddelerin istikrarlı pazarlara (fiyatları değişmeyen, güvenilir) satışı konusunda endişelenmektedirler. Enerji güvenliğinde ithal ve ihraç eden devletler karşılıklı bağımlıdırlar. Her iki devlet de öncelikle ekonomik araçların etkili bir şekilde kullanılmasını istemektedirler. Bu çıkarlar dengesi istikrarı ve enerji güvenliğini sağlamaktadır. Siyasi çıkarların girdiği süreçte istikrar ve enerji güvenliği tehdit altında olmaktadır. Aynı durum Hazar bölgesinde gözlenilmektedir.¹⁹⁵

Hazar bölgesi küresel öneme sahip olan stratejik bir bölge olduğu için uluslararası gerilimin sıcak noktalarından birisi olmuştur. Bölge rezervlerinin Sibirya ve Orta Doğu maden yataklarından sonra en büyük rezervlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de çok sayıda devlet ve çok uluslu şirketler için yeni enerji kaynaklarına erişmek Hazar bölgesinin önemini arttırmaktadır. Kimileri ekonomik zorunluluktan, kimileri ise Orta Doğu ve Rusya kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmak için Hazar bölgesinin rezervlerini önemsemektedir. Aynı zamanda bazı devletler için Hazar bölgesinin önemi sadece ekonomik faktörlerle sınırlı kalmayıp siyasi ve askeri – stratejik çıkarlarda izlemektedirler.¹⁹⁶

Dünya siyasetinde Hazar bölgesinin özgüllüğünü belirleyen bir takım özellikler vardır. Bunların arasında en önemli olanlar aşağıda gösterilmektedir. Bölge dört taraftan (Kuzey ve Güney, Batı ve Doğu) artan ilgi alanı haline gelmektedir. Coğrafi isimler devletleri veya bir grup ülkeleri belirtmektedir. Burada: Kuzey – Rusya, Güney – Pakistan ve Afganistan dahil olmak üzere Orta Doğu ülkeleri, Doğu – Çin ve Japonya ve bunun yanı sıra ASEAN'ın bazı ülkeleri (Endonezya ve Malezya dahil), Batı – neredeyse tüm Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada. Aynı anda

2007, (Çevrimiçi) <http://www.connect.ru/article.asp?id=7411>, 25 Nisan 2015.

¹⁹⁵ Mustafa Aydın, *Küresel Politikada Orta Asya*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2005, s. 273 – 274.

¹⁹⁶ Notum Bilgi Ofisi, Kaspıy Vızıvayet o Pomoşi Pered Bitvoy Geopoliticheskikh Titanov, (Çevrimiçi) <http://www.notum.info/news/politika/kaspij-vzyivaet-o-pomoshhi-pered-bitvoj-geopoliticheskix-titanov>, 26 Nisan 2015.

aynı bölgede dört eksenin kesişmesi dünya siyasetinde nadir bir durumdur. Otuzdan fazla devletin ve onlarca çok uluslu şirketin bölgede çeşitli işbirliklerine katılmasına rağmen bölgedeki durumu sadece bazı devletler, daha doğrusu en azından beş devlet belirlemektedir.¹⁹⁷

ABD – Rusya – Çin – Japonya ilişkilerini dikkate alırsak Çin ve Japonya’nın bölgeye katılımı son derecede karmaşık analiz ve tahminleri ortaya çıkaracaktır.¹⁹⁸

Hazar bölgesinde tüm Batı ülkeleri bulunsa bile ABD önemli bir oyuncu olarak görülmektedir. Burada ABD’yi sadece petrol ve gaz ilgilendirmemektedir, daha önemli olan ABD’nin bölgeyi kendi ulusal çıkarlarına katmak ve böylece kendisinin tek hegemon (süper güç) olduğunu onaylatmaktır.¹⁹⁹

Rusya için Hazar bölgesi sadece kaynak açısından değil, jeostratejik olarak güney sınırlarının ulusal güvenliğinin korunması için önemlidir. Uzak Doğu’da Rusya’nın stratejik hassasiyeti göz önüne alındığında bu yönün önemi açıkça belli olmaktadır, çünkü ABD – Japonya bağının ekonomik, askeri ve siyasi potansiyelleri daha üstündür. Buna ek olarak, Baltık ülkelerinin NATO’ya üye olmasından sonra Rusya öncelikle kendi ulusal güvenliğini korumaya çalışmaktadır ve çalışacaktır. Açık kalan tek bölge güney sınırlarıdır (Orta Asya ve Kafkasya).

Yukarıdaki nedenlere ek olarak Orta Asya’nın, özellikle de Hazar bölgesinin Çin için önemini belirtmek gerekmektedir. Çin’in “kara altın” ithalinde dünyada ikinci sırada yer alması ve yüksek enerji tüketiminin bulunması Çin’in enerji güvenliğinde hassasiyetinin olduğunu göstermektedir. Orta Doğu’daki istikrarsız durumun devam etmesi, Orta Asya ve Hazar Havzası’nın güvenliği Çin dış politikasının en önemli yönü haline gelmiştir. Böylece Çin’in enerji güvenliği,

¹⁹⁷ Madina Djantaleyeva, Rossiysko – Kazahstanskije Otnoşeniya Kak Odin iz Faktorov Stabilnosti v Prikaspiyskom Regione, s. 336, (Çevrimiçi) [http://kaspy.asu.edu.ru/files/4\(37\)/333-339.pdf](http://kaspy.asu.edu.ru/files/4(37)/333-339.pdf), 26 Nisan 2015.

¹⁹⁸ Uyama Tomohiko, “Politika Yaponii v Otnoşenii Kazahstana: Yest li Strategiya?”, Derleyen: Robert Legvold, Strategiçeskie Perspektivi: Veduşie Derjavı, Kazahstan i Tsentralnoaziatskiy Uzel, Amerikanskaya Akademiya Toçnih Nauk, Cambridge, 2003, s. 205.

¹⁹⁹ Sabina Garaşova, “O Nekotorih Geopolitiçeskih Aspektah Strategii SŞA v Kaspiyskom Regione”, *Kavkaz i Globalizatsiya*, (2010), C: 4, No: 3 – 4, s. 39 – 40.

ülkenin dış politikasında güncel sorunlar arasında yer almış ve ülkeyi Orta Asya bölgesine olabildiğince yakın olmaya itmiştir.²⁰⁰

Hazar Havzası üzerinde bölge dışı ülkelerin mücadelesinden ziyade Hazar’a kıyıdaş olan ülkeler arasındaki mücadele daha kritiktir. Sovyet Birliği dağılana kadar Hazar Havzası üzerinde alınan kararlar Sovyet Birliği ile İran arasında yapılan ikili antlaşmalarla gerçekleşmiştir. Sovyet Birliği’nin dağılması ve yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla Hazar Havzası’nın paylaşımına Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan da dâhil olmuştur.²⁰¹ Bu havzanın paylaşımı Hazar’a kıyısı bulunan ülkelerin aralarında alacağı kararlar ile belirlenmektedir. Günümüzde Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan bir tarafta, İran ve Türkmenistan diğer tarafta Hazar Denizi ile ilgili farklı görüşlere sahiptir.²⁰² Bölgedeki sorun havzanın deniz mi ya da göl mü olarak kabul edileceği, paylaşımın neye göre yapılacağı ve ülkelerin Hazar Havzası’ndan ne kadar pay alacağı noktasında ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar ülkeler bu sorun hakkında kesin bir anlaşmaya varamamış olsalar da zengin rezervleri bulunan bölgede çıkarlarını korumak amacıyla aralarında ikili anlaşmalara giderek bölge kaynaklarından faydalanmaktadırlar.²⁰³

Hazar bölgesinde kritik bir gelişme 2001 yılında yaşanmıştır. İran Sovyet Birliği’nin dağılmasından sonra ilk defa 2001 yılı Temmuz ayının sonunda Azerbaycan’ın maden yatakları iddiasından hoşlanmayıp Hazar Denizi’nin güney kesiminde askeri gücünü göstermeye başlamıştır. O zaman, Azerbaycan’ın denizde petrol arama çalışmasını yapan ve “British Petroleum”e ait gemilerinin çalışmasını silah kullanma tehdidiyle durdurmuşlardır. “Osman” (Çırac), “Hazar” (Azeri), “Altın Asır” (Şark), “Serdar” (Kapaz) adlı petrol sahaları üzerinde Azerbaycan ile Türkmenistan arasında da bir anlaşmazlık vardır. Gelecekte, Azerbaycan’ın

²⁰⁰ Şoislam Akmalov, *Shanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva i Problemy Regionalnoy Bezopasnosti, Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*, (2005), No:2, s.148.

²⁰¹ Süleyman Sırrı Terzioğlu, “Hazar’ın Statüsü Hakkında Kıyıdaş Devletlerin Hukuksal Görüşleri”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, (2008), C: 3, No:5, s. 27 – 28.

²⁰² Yasin Poyraz, “Hazarın Hukuki Rejimine İlişkin Sorunlar ve Kıyıdaş Devletlerin Çözüm Çabaları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (2011), C:7, No: 28, s. 38 – 41.

²⁰³ Shamkhal Abilov, “Hazar’ın Hukuki Statüsü”, *Hazar Raporu*, (2013), No: 4, s. 51 – 54.

tartışmalı bölgelerde hidrokarbon sahaları üzerindeki çalışmaları Hazar bölgesindeki durumu daha da gerginleştirecektir.²⁰⁴

Bölgenin ekonomik ve stratejik potansiyeli nedeniyle gerek bölgede bulunan ülkelerin gerekse bölge dışı ülkelerin çıkarlarını ve hedeflerini korumak ve gerçekleştirebilmek için yapacakları mücadeleler ve bulunacakları girişimler ilerleyen dönemlerde bölgenin güvenliği ile ilgili sorunlar doğurabilecektir.

3. 2. KAZAKİSTAN'IN ŞANHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÇERÇEVESİNDEKİ FAALİYETLERİ

Bölgedeki siyasi tablo, günümüzdeki uluslararası ilişkiler sisteminde yaşanan değişiklikler ile bağlantılıdır. Bölge güvenliği radikal dini hareketler, terörizm ve aşırıcılık tehdidi altında olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, bölgede çözümü zor olan ve bölge içi sorunlara dayanan büyük bir istikrarsızlık söz konusudur.

Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık, Orta Asya dahil tüm dünya istikrarı ve güvenliği için ciddi bir tehdittir. Uluslararası terör, dini aşırılık ve ulusal ayrıkçılık ile mücadelede ŞİÖ ülkeleri arasında işbirliği genişlemektedir. ŞİÖ açısından bakıldığında bölgesel güvenlik yolunda birçok zorluklar bulunmaktadır. Bu nedenle üye devletler bu alandaki işbirliğini giderek güçlendirme çabasındadır. Siyasi, ekonomik ve insani alanlardaki işbirliğiyle birlikte üye ülkelerin güvenlik alanındaki işbirliğini de güçlendirmesi ve birbirini teşvik ederek derinleştirmesi gerekmektedir.

Bilindiği üzere, ŞİÖ sınır bölgelerinde güvenin oluşturulması ve askeri güçlerin azaltılması amacıyla kurulan Şanhay Beşlisi'nden ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, ŞİÖ'nün güvenlik alanında işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla kurulduğunu söyleyebiliriz. Ancak, ŞİÖ askeri – siyasi bir ittifak değildir ve üye devletlerin güvenlik alanında aldığı tüm önlemler, geleneksel olmayan tehditlerin ve zorlukların yok edilmesine yöneliktir.

²⁰⁴ *Tsentralnaya Aziya i Kaspiyskiy Region: Vızovy i Ugrozy*, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan, Almatı, 2012, s.174.

15 Haziran 2001 tarihinde ŞİÖ ülkeleri “Terörizm, Aşırıçılık ve Ayrılıkçılık ile Mücadele Sözleşmesi”ni²⁰⁵ imzalamıştır. Ayrıca, mevcut tehditler ile mücadele yolunda 2004 yılında Taşkent’te “Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığı ve Bunların Öncüleri ile Mücadele İşbirliği Anlaşması”²⁰⁶ ve 2009 yılında Ekaterinburg’da “Terörizme Karşı ŞİÖ Sözleşmesi” imzalanmıştır.²⁰⁷

7 Haziran 2002 tarihinde terör ile mücadele mekanizmasını geliştirmek için ŞİÖ çerçevesinde Bölgesel Terörle Mücadele Birimi oluşturulmuştur.²⁰⁸ ŞİÖ; terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıçılık anlamına gelen “üç şere” karşı düzenli olarak her yıl anti – terör tatbikatları gerçekleştirmiştir. Bölgesel istikrarın korunması ve dış güçler tarafından yapılan istikrarsızlık girişimlerinin önlenmesi konusunda tüm üyeler benzer yaklaşım ve karşılıklı destek içerisindeyler. Bunun yanı sıra, ŞİÖ uyuşturucu ve silah kaçakçılığına, yasadışı göç ile sınır ötesi suçlar karşı bir takım önlemler almıştır. Bunların tümü, güvenlik alanındaki işbirliğinin derinleştirilmesinde üye devletlere büyük tecrübe kazandırmış ve karşılıklı anlayışın güçlendirilmesini sağlamıştır.

Bölgesel güvenlik alanındaki işbirliği ŞİÖ üye ülkeleri için her zaman güncel konulardan biri olmuştur. Bu açıdan, Afganistan sorunu da ŞİÖ’ye doğrudan bağlıdır. 2014 yılında ABD askerlerinin terörizm ile mücadelesi sona ermiş ve ABD askerleri Afganistan topraklarından çekilmiştir. Bununla birlikte, ciddi bir ilerleme elde edilememiş ve günümüzde Afganistan istikrarsızlaşmıştır. Ayrıca, Afganistan topraklarının yarısının terör örgütlerinin kontrolü altında olması nedeniyle Afganistan hükümeti kendi topraklarını tümüyle kontrol edememekte ve uyuşturucu kaçakçılığı nedeniyle Afganistan’daki olumsuz durum sürüp gitmektedir. BM’nin Uyuşturucu ve Suç Ofisi verilerine göre, 2012’de Afganistan topraklarının 154 bin

²⁰⁵ Mariya Daniloviç v.d., “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva i Problemy Bezopasnosti Yevrazii”, Obşestvennoe Obyedinenie “Tsentr İzuçeniya Vneşney Politiki i Bezopasnosti”, Minsk/Almatı/Jeneva, 2012, s. 62.

²⁰⁶ Rusya Federasyonu Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://archive.kremlin.ru/interdocs/2004/06/17/0000_type72066_75285.shtml?type=72066, 10 Ocak 2016.

²⁰⁷ Andrey Haçaturov, “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva: Perspektivı Razvitiya”, *İzvestiya Uralskogo Fedralnogo Universiteta. Obşestvennie Nauki* (2010), C: 80, No: 3, s. 73.

²⁰⁸ Pyotr Topıçkanov, “ŞOS – Eto Po – Naşemu”, *Voенno – Promışlennıy Kuryer Gazetesi*, 22 Temmuz 2015, s.5.

hektarı afyon ekimi için ayrılmış ve bu alan 2013 yılında 209 bin hektara kadar yükselmiştir.²⁰⁹ Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin verilerini incelediğinde, 2007 yılında Afganistan'da afyon üretimi en yüksek seviyesine ulaşarak 7 bin tondan fazla iken, 2010 ile 2013 yılında 3.800 tona düştüğü izlenmektedir. Ancak, 2014 yılında afyon üretimi yaklaşık 7.554 tona kadar yükselmiştir.²¹⁰

Afganistan kuzeyinde bulunan Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan ile komşudur. Afganistan'dan gelen uyuşturucu ve terörizm tehdidi bu ülkeler üzerinden Kazakistan, Kırgızistan, Çin ve Rusya'ya yayılmaktadır. Bunun yanında, ŞİÖ ülkeleri Afganistan'da iş projelerini gerçekleştirmektedir. Örneğin, Tacikistan ve Kırgızistan, Afganistan ve Pakistan'da CASA – 1000²¹¹ enerji projesini gerçekleştirmeyi amaçlamakta, Türkmenistan ise Afganistan üzerinden geçen TAPI (The Türkmenistan – Afghanistan – Pakistan – İndia Pipeline) Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ni gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.²¹² Çin de Afganistan'da bulunan dünyadaki en büyük Mes Aynak bakır madenini devralmıştır.²¹³ Netice itibarıyla, bu projelerin ve çalışmaların başarıyla gerçekleşmesi ve devam etmesi Afganistan'ın istikrarına bağlıdır.

ŞİÖ için Afganistan dost bir ülkedir, aynı zamanda güvenlik tehditlerini doğuran bir kaynaktır. 2009 yılında Moskova'da ŞİÖ çerçevesinde düzenlenen Konferans'ta Afganistan ve ŞİÖ arasında terörizm, organize suç ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele etmek için ortak program hazırlanmıştır.²¹⁴ Buna ek olarak, 2005 yılında “ŞİÖ – Afganistan” iletişim grubunun oluşturulmasına dair bir protokol

²⁰⁹ United Nations Office on Drug and Crime, *Word Drug Report 2014*, Viyana, 2014, (Çevrimiçi) https://www.unodc.org/documents/wdr2014/World_Drug_Report_2014_web.pdf, s. 10, 10 Ocak 2016.

²¹⁰ United Nations Office on Drug and Crime, *Word Drug Report 2015*, Viyana, 2015, (Çevrimiçi) http://www.unodc.org/documents/wdr2015/WDR15_ExSum_R.pdf, s. 9, 10 Ocak 2016.

²¹¹ Stanradar – Novosti Tsentralnoy Azii, CASA – 1000: Noviy Vitok Energeticheskikh Perepleteniy v Tsentralnoy Azii, (Çevrimiçi) <http://www.stanradar.com/news/full/19342-casa-1000-novyj-vitok-energeticheskikh-perepletenij-v-tsentralnoj-azii.html>, 12 Ocak 2016.

²¹² International Centre for Trade and Sustainable Development, Planiruyetsya Stroitelstvo Gazoprovoda Turkmenistan – Afganistan – Pakistan – İndiya, (Çevrimiçi) <http://www.ictsd.org/bridges-news>, 12 Ocak 2016.

²¹³ Hürriyet Gazetesi, Bir Trilyon Dolarlık Afganistan, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/1-trilyon-dolarlik-afganistan-25985240>, 12 Ocak 2016 .

²¹⁴ Kuralay Bayzakova, “ Protsess Vovleçeniya ŞOS v Afganskoe Uregulirovanie”, *Sbornik MaterialovMejdunarodnoy Nauçno – Praktičeskoj Konferencii*, (Nisan 2013), No: 1, s. 3.

imzalanmıştır.²¹⁵ ŞİÖ üye ülkeleri Afganistan sorununun çözümünde BM'nin merkezi koordinasyon rolünün çabalarını desteklemektedir. Ayrıca, ŞİÖ Afganistan'da yapılan operasyonlara doğrudan dahil olmamasına rağmen, Afganistan'daki koalisyon güçlerine lojistik, askeri ve teknik destek sağlamaktadır. Aynı zamanda, ŞİÖ ülkeleri uzun zamandır acı çeken Afganistan'ın yeniden yapılanması için gerekli olan bir dizi sosyal ve insani projeleri hayata geçirmektedir.²¹⁶ ŞİÖ kendi sorumluluk alanı çerçevesinde uyuşturucu kaçakçılığı, aşırıcılık unsurları ve terör tehditlerine karşı koyma çabasıdadır. Bu ise günümüzde, Afganistan sorununun çözümünde ŞİÖ'nün yapabileceği büyük bir katkıdır.

Günümüzde, Afganistan sorunuyla beraber Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) sorunu da dünyayı meşgul etmekte ve İŞİD ile tüm dünya mücadele etmektedir. Bu terör örgütü kısa zamanda devasa güce sahip olmanın yanı sıra aşırı görüş ve vahşi hareketleriyle tüm dünyayı tehdit etmektedir. İŞİD gerçekleştirdiği cinayetleri ve 5 yıl sonra dünyada işgal edeceği bölgelerin haritasını internet aracılığıyla tüm dünya ile paylaşmıştır.²¹⁷ Bu haritada bir bayrağın altında farklı halkların birleştirilmesi ve Orta Doğu'nun tüm petrol bölgelerinin ele geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu haritada Orta Asya ülkelerinin de yer alması bölgeyi tehdit altında bırakmaktadır.

İŞİD'in Suriye hükümeti ve Batı ile savaşı Orta Asya ülkelerinin bu tehditten kurtulduğu anlamına gelmemektedir. İŞİD'in Afganistan topraklarında bulunması ve Afganistan'ın genel durumu Orta Asya ülkeleri için bir tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca, Fergana Vadisi, Batı Kazakistan, Karakalpakistan, Badahşan, Afgan – Türkmen, Kırgız – Tacik ve Kırgız Özbek sınır bölgeleri gibi Orta Asya'nın “Ağrı Noktaları” bölgenin ilk istikrarsızlık kaynaklarıdır. Bu bölgelerde sosyo – ekonomik durum, etnik sorunlar ve ülkeler arasındaki sınırların kırılganlığı gibi çeşitli nedenlerden dolayı aşırı hareketlerin gelişmesi için verimli bir zemin bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, Özbekistan başta olmak üzere

²¹⁵ Janar Medeubayeva, Elmira Adil, “Borba s Terrorizmom Kak Prioritetnoe Napravlenie Deyatelnosti ŞOS”, *Kazakhstan Spektr*, (2015), Cilt: 71, No:1, s. 40.

²¹⁶ Kuralay Bayzakova, “Voprosı Obespeçeniya Regionalnoy Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii i Deyatelnost ŞOS”, *10th International Conference on the Crossroad of Civilization: Aspects of Language, Culture and Society*, (2013), No: 1, s. 2.

²¹⁷ Janar Medeubayeva, Elmira Adil, “Borba s Terrorizmom Kak Prioritetnoe Napravlenie Deyatelnosti ŞOS”, *Kazakhstan Spektr*, (2015), Cilt: 71, No:1, s. 34 – 35.

Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Kazakistan’da bulunan radikal hareketlerin IŞİD ideolojisine katılma olasılığı yüksektir.

Örneğin, 1996 yılında Özbekistan’da yasaklanan siyasi partilerin aktivistleri tarafından oluşturulan “Özbekistan İslam Hareketi”, “El – Kaide” ve “Taliban” ile bağlı olmaktadır. Bu hareket bölgenin en büyük ve meşhur terör grubu olarak tanınmakta ve ABD, Rusya ve Orta Asya ülkeleri tarafından yasaklanmaktadır. 2014 yılında Özbekistan İslam Hareketi Başkanı Osman Gazi, IŞİD’in hedeflerini ve değerlerini desteklediğini söyleyerek, Pakistan ile Afganistan sınır bölgelerinde militanların eğitiminin yapıldığı açıklamasında bulunmuştur.²¹⁸ Aşırıcilık başta olmak üzere IŞİD’in petrol yataklarını ele geçirerek ekonomik imkânlarla sahip olması diğer aşırıcilı grupların IŞİD tarafında yer almasına neden olmaktadır. Aynı zamanda, aşırıcilı grupların IŞİD taraftarı olması onların dünya çapında etkinliğini artırmaktadır.

Bunlarla birlikte, Orta Asya ülke vatandaşlarından IŞİD’e katılanların ülkelerine geri dönmeleri ve bu kişilerin örgütte edindikleri tecrübeler ile kendi topraklarında terör faaliyetleri yürütebilme riski bulunmaktadır. Dolayısıyla, IŞİD’e katılan her bir insan tüm dünya dahil olmak üzere Orta Asya ülkelerinin de istikrarına yönelik bir tehdit unsuru oluşturabilmektedir.²¹⁹

Büyük güçler arasındaki jeopolitik rekabetin derinleşmesinin yanı sıra IŞİD tehdidi, devam eden Ukrayna krizi ve Rusya ile Türkiye arasındaki gerginlik Orta Asya’nın siyasi istikrarını etkilemektedir. Bu bağlamda, Kazakistan’ın bir Orta Asya ülkesi olarak hem kendi ulusal güvenliğini hem de bölgesel güvenliğinin sağlanması yolunda ŞİÖ ile yaptığı işbirliğinin incelenmesinde fayda vardır.

Kazakistan’ın dış politikası pragmatizm, dengeleyicilik ve çok taraflılık ile ayırt edilmektedir. Tarihsel, jeopolitik ve ekonomik faktörlerinden dolayı Kazakistan diğer ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı gösteren, iyi komşuluk ilişkileri ve uluslararası işbirliği ilkelerine dayanan dengeli ve çok taraflı dış politika

²¹⁸ Rianovosti, İslamskoe Dvijenie Uzbekistana Zayavilo o Prisoedinenii k İGİL, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/world/20141006/1027067431.html#ixzz3FLfUTr7c> , 14 Ocak 2016.

²¹⁹ Janar Medeubayeva, Elmira Adil, “Borba s Terrorizmom Kak Prioritetnoe Napravlenie Deyatelnosti ŞOS”, *Kazahstan Spekr*, (2015), Cilt: 71, No:1, s. 34 – 35.

izlemektedir. Kazakistan bağımsız gelişim döneminde ulusal çıkarlarını belirlemiş ve dış politika konsepti geliştirmiştir. Aynı zamanda yakın komşularıyla birlikte Doğu ve Batı ülkelerinin çoğuyla dostluk ve ortaklık ilişkileri kurarak uluslararası sistemde önemli bir yer almıştır. Buna ek olarak, ülkenin ekonomik alanda gelişmesi, yabancı sermayeye açıklığı ve dünyanın önde gelen ülkelerinin Orta Asya ülkelerine karşı giderek artan ilgisi, bölgesel örgütlerde Kazakistan'ın otoritesinin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Nazarbayev 2008 yılında Kazak Halkı'na yaptığı seslenişinde, Kazakistan'ın sınır ötesi sorunlarının komşu ülkeler ile çözülebilmesi ve bölgesel istikrarın sağlanması amacıyla Kazakistan'ın uluslararası işbirliğinin aktif bir katılımcısı olduğunu belirtmiştir.²²⁰ Kazakistan'ın Orta Asya ile bütünleşme sürecindeki aktif katılımı, ülkenin ekonomik ve siyasi istikrarının güçlenmesi, ulusal güvenliğin sağlanması ve rekabet gücünün artması için ön koşullardandır. Kazakistan, Orta Asya ve Avrasya bütünleşme sürecinin girişimcisi olarak bölge ekonomisinin süper güçlerin etkisi altında kalmaması için diğer Orta Asya ülkelerinden fazla çaba harcamaktadır. Bu bağlamda, Kazakistan çok taraflı dış politika stratejisi uygulayarak ŞİÖ'ye büyük önem vermektedir. Kazakistan'ın, ŞİÖ'yü dış politika önceliklerinden biri olarak görmesinin yanında ŞİÖ faaliyetlerini ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda bölgesel işbirliğinin aracı olarak görmektedir. Ayrıca örgüt, Kazakistan'ın siyasi istikrarı ve güvenliğinin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. ŞİÖ çerçevesindeki etkileşim bir takım toprak anlaşmazlıklarının çözülmesinde Kazakistan'a yardımcı olurken sınır bölgelerindeki silahlı güçlerin azaltılması ise askeri ve siyasi gerilim unsurlarının etkisiz hale gelmesine yardımcı olmuştur.

11 Haziran 2010 tarihinde ŞİÖ'nün kuruluşunun 10. yıl dönümünde Kazakistan ŞİÖ Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Kazakistan Başkanı Nazarbayev ŞİÖ zirvesinde konuşarak 2010 yılında Kırgızistan topraklarında yaşanan Oş Olayları'ndan sonra Kırgızistan'a yardımda bulunmanın başkanlığın öncelikli görevi

²²⁰ Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-6-fevralya-2008-g_1343986980, 14 Ocak 2016.

olduğunu belirterek, mevcut zorlukların üstesinden gelmek ve barış ile istikrarı korumak için ŞİÖ devletlerine Kırgızistan' a yardım çağırısında bulunmuştur.²²¹ Bu bağlamda, ŞİÖ ülkeleri Kırgızistan'a insani ve finansal yardım sağlamıştır. 23 – 27 Haziran 2010 tarihinde ŞİÖ, Kırgızistan'ın yeni anayasasının kabul edilmesi ile ilgili referandumun hazırlanması ve yürütülmesi sürecinde gözlemcilik görevini üstlenerek yapılan tüm prosedürlerde aktif katılım sağlamıştır.²²²

Kazakistan ŞİÖ faaliyetlerinin tüm alanlarda dengeli gelişmesi için çabalamaktadır. 2010 – 2011 yılları arasında ŞİÖ faaliyetleri çerçevesinde 100'den fazla ortak çalışma ve etkinlik gerçekleştirilmiştir. ŞİÖ'nün "üç şere" karşı faaliyetleri kapsamında, Kazakistan Başkanlığı döneminde Kazakistan'ın Matıbulak test sahasında "Barış Misyonu – 2010" ve "Tyan – Şan – 2 -2011"²²³ başlıkları altında askeri anti – terör tatbikatları yapılmıştır. 2013 yılında ŞİÖ'nün Bölgesel Terörle Mücadele Birimi çerçevesinde Kazakistan'ın Aktas test sahasında "Kızılgurt – Anti –Terör – 2013"²²⁴, 6 Mayıs 2011 tarihinde "Kaşagar"²²⁵ ortak askeri tatbikatı gerçekleştirilmiştir.

Yine Kazakistan'ın Başkanlık döneminde ŞİÖ çerçevesinde uyuşturucu tehditleriyle mücadele sorunları etkileşiminde üç boyutlu mekanizmanın oluşumu tamamlanmıştır. ²²⁶ Ayrıca, ŞİÖ'nün Bölgesel Terörle Mücadele Birimi ile uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kaçakçılığı ile mücadelede Orta Asya Bölgesel Bilgi ve Koordinasyon Merkezi (CARICC/ Central Asean Regional Information and Coordination Centre) arasında karşılıklı anlaşma imzalanmıştır.²²⁷

²²¹ Mariya Daniloviç v.d., "Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva i Problemy Bezopasnosti Yevrazii", Obşestvennoe Obyedinenie "Tsentr İzuçeniya Vneşney Politiki i Bezopasnosti", Minsk/Almatı/Jeneva, 2012, s. 159.

²²² The Shanghai Cooperation Organisation, (Çevrimiçi) <http://www.sectesco.org/RU123/show.asp?id=432>, 14 Ocak 2016.

²²³ Nurlan Abdulov, "İnitsiativı Kazahstana po Razvitiyu ŞOS", *Vlast Dergisi*, (2013), No: 1, s. 168.

²²⁴ Pyotr Topıçkanov, "ŞOS – Eto Po – Naşemu", *Voenna – Promışlenniy Kuryer Gazetesi*, 22 Temmuz 2015, s.5.

²²⁵ The Shanghai Cooperation Organisation, (Çevrimiçi) <http://www.sectesco.org/RU123/show.asp?id=473>, 14 Ocak 2016.

²²⁶ Kazakistan'ın Bilgi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/4456865-v-period-predsdatelstva-kazahstana-v.html>, 14 Ocak 2016.

²²⁷ Rusya Federasyonu'nun Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://kazembassy.ru/ru/posol/oficialnayaastana/vistupleniaprezidentark/68-visprrk23>, 14 Ocak 2016.

Afganistan'ın istikrarı konusunda da Kazakistan gayret göstermektedir. 2006 yılında Londra Konferansı'nda Kazakistan, Afganistan ekonomisinin yeniden kalkınmasını, sosyo – ekonomik projeleri ve Afganistan Hükümeti ile uluslararası toplum arasında yapılan anlaşmayı desteklemiştir. 2008 yılında düzenlenen Paris Konferansı'nda da Kazakistan, Afganistan'ın 2013 yılına kadar Ulusal Kalkınma Stratejisi'ni desteklemiştir. Bölgesel güvenliğin güçlenmesi amacıyla Kazakistan Afganistan'a her alanda yardımda bulunarak uluslararası eğitim desteği çerçevesinde Afgan öğrencilerin Kazakistan'da eğitim alabilmesi için 50 milyon \$ ayırmıştır. Ayrıca, 2009 -2011 yılları Afganistan'a Yardım Planı kapsamında Kazakistan 1,5 milyon \$ tahsis etmiştir.²²⁸ Genel olarak Kazakistan Afganistan'daki sorunların çözümü ile ilgili tüm girişimleri desteklemektedir.

Ayrıca, Kazakistan uluslararası ve bölgesel örgütlerin toplantılarında her zaman güvenlik konularına değinerek terör, aşırılık ve ayrıcılık ile mücadelede ortak stratejilerin yapılması ve ortak kararların alınması gerekliliğinin altını çizmektedir. Bunun yanı sıra, İran nükleer sorununun diplomatik yollarla çözülmesini, Afganistan'da istikrarın sağlanmasını, Afgan halkının refah içinde yaşamaya hakkının olduğunu ve kendi kaderlerini özgürce tayin etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, uluslararası ve bölgesel örgütlere ülkelerin sorunlarının çözümünde destek ve yardımda bulunmaları çağırısını yapmaktadır.

Terörle mücadelede başarılı olunabilmesi için teröre karşı önlemler alınmasının yanı sıra terörün ortaya çıkma ve gelişme nedenlerinin de ortadan kaldırılması için girişimlerde bulunmak gerekmektedir. Uluslararası terörizm ve dini aşırılık ile mücadele eden devletlerin deneyimleri, aşırılık görüşlerinin yayılmasında etkili olan sosyo – ekonomik sorunların çözülmesine yönelik çabaların gerçekleştirilmeden bu tür tehditler ile mücadelede başarıya ulaşamayacağını göstermektedir. Bu bağlamda, terörizm ve aşırılığı doğuran nedenlerin üstesinden gelinebilmesi için devletlerin iç politikasında önemli tedbirlerin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, terör ve aşırılık ile mücadelede başarıya ulaşabilmek için devletlerin kolluk güçlerinin ve bu alanda faaliyet gösteren

²²⁸ Kuralay Bayzakova, “ Protsess Vovleçeniya ŞOS v Afganskoe Uregulirovanie”, *Sbornik MaterialovMejdunarodnoy Nauçno – Praktičeskoj Konferencii*, (Nisan 2013), No: 1, s. 6.

birimlerinin geliştirilmesi ve birbirleriyle devamlı iletişimde olması gerekmektedir. Dolayısıyla, ŞİÖ'nün son yıllardaki yeni tehditler ile mücadeledeki tecrübesi, ortak işbirliğinin ve koordinasyonun daha etkin ve verimli bir hale geldiğini sergilemektedir. Aynı zamanda, mevcut tehditler göz önüne alınarak ŞİÖ üye ülkeleri etkili bir bölgesel güvenlik mekanizmasının oluşturulması için ikili ve çok taraflı boyutta çalışılması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Bu sebepten dolayı, etkin bir bölgesel sistemin oluşumu güncel bir sorun olmaktadır.

ŞİÖ gelecekte Orta Asya'nın bütünleşme sürecinin gerçekleştirilmesine ve konumunun güçlenmesine yardımcı olabilecektir. Bu ise, ŞİÖ ülke halklarının güvenliğini sağlayabilecek ve Orta Asya ülkelerine gelişmiş ülkelerin yanında yer alma yolunda yeni perspektifler açacaktır. Kazakistan bölgesel bütünleşme taraftarı olarak Orta Asya'nın barış, istikrar ve refah içinde olması için çaba göstermektedir.

3.3. KAZAKİSTAN'IN KOLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ ÇERÇEVESİNDEKİ FAALİYETLERİ

Bilindiği üzere Kazakistan bölgesel güvenlik sisteminin geliştirilmesi amacıyla bölgedeki ŞİÖ, AİGK, EurAsEC ve KGAÖ gibi örgütlerde yer almanın yanı sıra tüm örgütlerin faaliyetlerinde aktif bir tutum sergilemektedir. Bu bağlamda, Kazakistan'ın KGAÖ kapsamındaki faaliyetlerinin incelenmesinde fayda vardır.

Kazakistan'ın dış politika önceliklerinden biri, Orta Asya güvenliğini sağlamaktır. Kazakistan, kendi konumunu güçlendirilmeyi ve bölgede güvenliğin ve barışın korunmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Kazakistan'ın farklı bütünleşme yapılarına katılım sağlaması, ülkeye büyük güçler arasında manevra yapabilmesine imkân vermektedir. Güvenliğin sağlanması için uluslararası ve bölgesel örgütlere katılmak Kazakistan'ın dış politika stratejileri arasında yer almaktadır. Kazakistan'ın güvenliği, bölgesel güvenlik ile ilişkilidir. Bu nedenle Kazakistan bölgedeki diğer ülkeler ile birlikte siyasi ve dini aşırılık, uluslararası terör, yasadışı silah ve insan

kaçakçılığı ve uyuşturucu mafyası ile mücadele etmektedir. Bu alanlarda yapılan mücadele bölge güvenliğinin sağlanması için önem taşımaktadır.²²⁹

Kazakistan'ın güneyinde bulunan Afganistan'daki uyuşturucu, terör ve aşırıçılık tehdidiyle birlikte ülkenin güney – doğusunda bulunan Çin'in Sincan – Uygur Özerk Bölgesi'nden gelebilecek bir bağımsızlık hareketinin meydana getireceği istikrarsızlığın Kazakistan'a sıçrama riski,²³⁰ Kazakistan'ın ulusal güvenliğine tehdit olarak görülmektedir. Bölge ülkelerinin arasında doğal kaynaklar, aşırı görüşler ve etnik çatışmalardan doğabilecek sorunların ortaya çıkması da bölgesel güvenlik açısından Kazakistan'ı etkilemektedir. Bu nedenlerle Kazakistan çok taraflı politika izleyerek hem ulusal hem de bölgesel güvenliğin sağlanması amacıyla KGAÖ dahil olmak üzere bölgesel ve uluslararası kuruluşlara üye olmaktadır.

KGAÖ'nün önceliklerini dikkate alarak Kazakistan uluslararası terörizm, aşırıçılık, ayrılıkçılık, yasadışı göç, insan kaçakçılığı ve silah kaçakçılığı ile mücadele; doğal ve insan kaynaklı afetlerin önlenmesi ve sonuçlarının ortadan kaldırılması; askeri – teknik alanlarda varılan anlaşmaların uygulanması ve geliştirilmesi ve askeri personelin eğitimi alanlarında örgüt faaliyetlerine katkı sağlamaktadır.

Kazakistan bölge güvenliğinin sağlanmasında komşu ülkelere göre daha geniş imkânlara sahiptir. Ülkenin ekonomik gücünün yanı sıra silahlı kuvvetleri de bölgedeki en yüksek potansiyele sahiptir. Sovyet Birliği'nden kalan mirasın yanı sıra Kazakistan Silahlı Kuvvetleri'nin başarılı gelişimi de yüksek vasıflı ordunun, poligonların ve modern, stratejik ve konvansiyonel silahların oluşturulmasına imkan sağlamıştır. Kazakistan Silahlı Kuvvetleri'nde yaklaşık 77 bin asker bulunmaktadır. Buna ek olarak, Kazakistan 1.000 tank,²³¹ 1.600 zırhlı araç, 393 füze sistemi ve 233

²²⁹ Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası (Çevrimiçi), http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-oktyabr-1997-g_1343986436, 21 Mart 2016.

²³⁰ Sabir Askarov, “Orta Asya Güvenliğinde Bölge Dışı Güçler ve Rusya”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014, s. 87.

²³¹ Kazakistan'ın Rusya Federasyonu Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.rfembassy.kz/lm/dvustoronnie_otnosheniya_rossiya-kazakhstan/respublika_kazakhstan/, 5 Ocak 2016.

uçuğa sahiptir.²³² Rakamlar, bölgedeki silahlı kuvvetler sayısı ve kalitesi açısından Kazakistan'ın Özbekistan'dan sonra ikinci sırada olduğunu göstermektedir.²³³

Kazakistan askeri gücü ölçüsünde, terör ve aşırılık tehdidinin ortadan kaldırılması için düzenli olarak KGAÖ'nün askeri tatbikatlarına katılmaktadır.²³⁴ Ayrıca KGAÖ'nün OHİG, Kazakistan'ın iki hava taarruz taburunu içermektedir. Afganistan sınırlarının güçlendirilmesi amacıyla Kazakistan, Airmobile Güçleri'nin 37. hava taarruz taburunu ve deniz taburunu örgütün Ortak Acil Müdahale Gücü'ne tahsis etmiştir.²³⁵

Dünyanın uyuşturucu merkezi olarak sayılan Afganistan ile sınırı olan herhangi bir ülkede olduğu gibi Kazakistan için de uyuşturucu ile mücadele ülkenin ve bölgenin güvenliği için çok önemlidir. Kazakistan, ŞİÖ çerçevesinde yaptığı Afganistan'dan gelen uyuşturucu ve aşırıcılık tehdidi ile mücadeleyi KGAÖ kapsamında da gerçekleştirmektedir. Kazakistan BM kapsamında yapılan barış operasyonlarına katılarak tecrübe kazanmıştır.²³⁶ Böyle bir tecrübenin varlığı, KGAÖ'nün barış operasyonlarında Kazakistan' a avantaj kazandırmaktadır.

Netice itibarıyla, Kazakistan, KGAÖ üyeleri arasında Rusya'dan sonra ikinci büyük güç olarak örgüt içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Kazakistan her zaman uluslararası hukuka göre yeni tehditler ve zorluklara karşı mücadele etmenin yanı sıra ülkede ve bölgede güvenliğin ve istikrarın korunmasını sağlayan koşulların oluşturulmasını savunmaktadır.

KGAÖ'de Kazakistan başta olmak üzere tüm üye ülkeler yasadışı göç ve insan ticareti ile mücadelede faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadır. 2007 yılından itibaren KGAÖ Koordinasyon Yöneticiler Kurulu tarafından "Nelegal" başlığı

²³² Janar Kusanova, Voennaya Doktrina Kazahstana: Mojet, Nado Vrode NATO (2 – ya çast), InformByuro, (Çevrimiçi) <http://informburo.kz/stati/voennaya-doktrina-2-6111.html>, 5 Ocak 2016.

²³³ Global Fire Power, Countries Ranked by Military Strength 2016, (Çevrimiçi) <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, 5 Ocak 2016.

²³⁴ İzvestiya, V Cem Sila, Sosed?, <http://izvestia.ru/news/345252>, 5 Ocak 2016.

²³⁵ Stanradar – Novosti Tsentralnoy Azii, ODKB Naraşıvayet Silı, (Çevrimiçi) <http://www.stanradar.com/news/full/14065-odkb-naraschivaet-sily.html>, 5 Ocak 2016.

²³⁶ Kazakistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://mod.gov.kz/rus/press-centr/obzor_pressy/?cid=0&rid=2068, 5 Ocak 2016.

altında yasadışı göç ve insan ticareti ile mücadelede özel operasyonlar yürütülmekte ve önleyici tedbirler alınmaktadır. 2011 yılında yapılan “Nelegal” operasyonu sonucunda KGAÖ üye ülkelerinin göç görevlileri ve kolluk güçleri tarafından 76 bin giriş çıkış ihlali, yaklaşık 21 bin izinsiz çalışma ve 96 binden fazla göç mevzuatının ihlali tespit edilmiş ve 3 milyon dolar tutarında ceza kesilmiştir. Buna ek olarak 7 binden fazla kişi KGAÖ ülkelerinden sınır dışı edilmiştir.²³⁷

Bu bağlamda, 2016 yılının Şubat ayında Minsk’te yasadışı göçle mücadele konusunda KGAÖ Koordinasyon Yöneticiler Kurulu Toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda, yıllardır düzenli olarak gerçekleştirilen “Nelegal” operasyonunun etkinliği değerlendirilmiştir. KGAÖ Genel Sekreteri Borduja, göç mevzuatlarının geliştirilmesi ve önleyici tedbirlerin iyileştirilmesi gerektiğini ve göç görevlileri ve kolluk güçlerinin Orta Asya ülkelerinin göç durumunun kontrol edilmesine olumlu katkı yaptıklarını belirtmiştir.

Günümüzde yaşanan Suriye krizi ve Suriye halkının yaşadığı maddi ve manevi kayıplar, halkı Avrupa’ya göç etme durumunda bırakmıştır. Bunun yanı sıra, terör gruplarının (İŞİD’in) yaptığı faaliyetler ve Avrupa’nın Orta Doğu halklarına karşı olan önyargılı davranışlarının daha da olumsuzlaşması nedeniyle Suriye halkının KGAÖ ülkelere yönelik göç etme ihtimalini düşünerek Borduja örgüt üyelerinin göç durumuyla ilgili düzenli olarak bilgi alışverişinde bulunabilmeleri için bir sistemin oluşturulmasını gündeme getirmiştir.²³⁸ Dolayısıyla, KGAÖ ülkelerinde yasadışı göç ve insan kaçakçılığı ile mücadelede bilgi alışveriş sisteminin oluşturulması konusu değerlendirilmeye alınmıştır.

Silah kullanımına ilişkin suçlar her zaman toplumun güvenliğini ve huzurunu bozar, bireylerin toplum içerisinde rahat yaşamasını engeller, aynı zamanda halk arasında ruhsatsız silahın bulunması silahın suç işleme amacıyla kullanılma olasılığını artırır. Bu bağlamda, KGAÖ kapsamında silah kaçakçılığına karşı yürütülen operasyonların arasında “Arsenal” operasyonu da sayılmaktadır. “Arsenal”

²³⁷ ODKB – CSTO. *Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti 20 let*, 2012, (Çevrimiçi) <http://www.odkb-csto.org/media/buklet.pdf>, 6 Ocak 2016.

²³⁸ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=5933&SECTION_ID=91, 7 Şubat 2016.

operasyonun yanında uyuşturucu kaçakçılığına karşı yürütülen “Kanal” operasyonu bulunmaktadır. 2003 – 2014 yılları arasında uyuşturucu kaçakçılığına karşı yapılan “Kanal” operasyonu kapsamında 280 tondan fazla uyuşturucu ve psikotrop madde, 11 binden fazla silah ve yaklaşık 330 bin mühimmat ele geçirilmiştir. Türkmenistan, Azerbaycan, Türkiye, Afganistan, Bulgaristan, İran, İspanya, Bolivya, Venezuela, İtalya, Çin, Kolombiya, Moğolistan, Nikaragua, Pakistan, Polonya, Peru, Romanya, Letonya, Litvanya, Estonya, Finlandiya, ABD, AGİT’in ilgili birimleri ve İnterpol’ün “Kanal” operasyonuna gözlemci olarak katılması bu operasyon kapsamında KGAÖ üyelerinin yaptığı çabaların verimli olduğunun göstergesi olmuştur.²³⁹

2008 yılının Eylül ayında, bilgi güvenliği alanındaki işbirliği ile ilgili onaylanan hüküm²⁴⁰ kapsamında, bilgi güvenliği alanında suç ile mücadele etmek için “Proksi” operasyonu yürütülmektedir. “Proksi” operasyonu çerçevesinde bilgi güvenliğinin sağlanması amacıyla çalışanların etkileşimi geliştirilmektedir. Bunun yanında, bilgi ve teknoloji güvenliğinin sağlanması ve korunması için kadro hazırlanmakta ve personele eğitim verilmektedir.²⁴¹

2009 yılı içerisinde kısa zamanda suç faaliyetlerini içeren 1.700’den fazla site tespit edilmiştir. Bunların 30’dan fazlası ülkelerin ulusal çıkarlarını içeren bilgilerin çalınması için kullanılmıştır. 16’sı milli ve dini çatışmalara neden olabilecek bilgileri, 100’ü terörist ve aşırı grupların oluşumuna yönelik bilgileri ve 500’den fazlası çocukları içeren pornografik bilgileri içeren sitelerdir. KGAÖ ülkelerinin yetkilileri tarafından tanımlanmış suç eylemlerinin bir sonucu olarak 537 ceza davası başlatılmıştır.²⁴²

2015 yılının Eylül ayında Duşanbe’de düzenlenen KGAÖ toplantısında sunulan raporlara göre “Proksi” operasyonu kapsamında Orta Asya ülkeleri

²³⁹ Nikolay Borduja, *ODKB Kak Mnogofunktsionalnaya Organizatsiya Novogo Tipa*, FederalBook, (Çevrimiçi) http://federalbook.ru/files/FS_DIGEST/NB1-2014-Bordyuzha.pdf, 7 Şubat 2016.

²⁴⁰ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=133, 7 Şubat 2016.

²⁴¹ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.dkb.gov.ru/session_twelve/a.htm, 6 Şubat 2016.

²⁴² Kirill Troitskiy, “Operatsiya “Proksi””, *Voenno – Promyshlennyy Kuryer Gazetesi*, 16 Aralık 2009, s.7.

vatandaşlarının IŞİD ve diğer terör gruplarına katılımına yönelik bilgi kaynaklarının ortaya çıkarılması ve katılımın engellenmesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalar sonucunda kolektif güvenliği tehdit eden 57 binden fazla internet sitesi tespit edilmiştir. 50 bin sitenin faaliyetleri engellenirken 7 bin site üzerinde inceleme yapılmaktadır.²⁴³ Operasyon, KGAÖ üyelerinin ortak hedeflerinin gerçekleştirilmesinin yanı sıra, üye ülkelerin güvenlik görevlileri ile içişleri görevlilerinin ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği için oluşturulan mekanizmaların uygulanmasındaki yeteneklerini göstermiştir. Bu bağlamda, KGAÖ'nün bilgi güvenliği alanındaki faaliyeti giderek önem kazanmaktadır.

“Proksi” operasyonu dışında Duşanbe Toplantısı'nda, Rusya Federasyonu Başkanı Putin, IŞİD ile mücadele etmek için BM Güvenlik Konseyi'nin himayesi altındaki uluslararası koalisyonu Suriye hükümetiyle işbirliği yapma çağırısında bulunmuş ve örgüt kapsamında terör ile mücadele etmek için Suriye'ye yardım teklifini sunmuştur.²⁴⁴ Bu teklif Orta Asya ülkelerini terör tehdidinden korumak amacıyla üye ülkeler tarafından onaylanmıştır. 2015 yılı Ekim ayından itibaren KGAÖ, Irak ve Suriye topraklarında BM tarafından “terörist” listesine dahil edilen El – Kaide, IŞİD ve bu örgütler ile bağlı olan birimlere karşı mücadeleye katılmıştır.²⁴⁵ KGAÖ'nün sorumluluk bölgesi dışında kalan bir ülkeye girmesi, BM Güvenlik Konseyi'nin terör ile mücadele kararına uygun olmasından dolayı uluslararası hukuk açısından meşrudur.²⁴⁶ Dolayısıyla, KGAÖ belirlediği yeni tehdit ve zorluklara karşı mücadeleyi hayata geçirmektedir.

Rusya Başkanı Suriye konusunda girişimlerde bulunurken, Kazakistan Başkanı Nazarbayev Putin'in teklifini destekleyerek, dini aşırılığın yayılmasına karşı mücadele etmek ve bu konuda ortak çabaların arttırılması için KGAÖ dahil olmak üzere uluslararası kuruluşlar çerçevesinde Afganistan ile temasların hızlandırılması

²⁴³ Vladimir Grigoryev, Sammit ODKB v Duşanbe: Ukreplenie Sotrudničestva i Povişenie Boesposobnosti”, Tsentr Analiza Terrorističeskikh Ugroz, (Çevrimiçi) <http://catu.su/analytics/1209-sammit-odkb-v-dushanbe-ukreplenie-sotrudnichestva-i-povyshenie-boesposobnosti>, 7 Şubat 2016.

²⁴⁴ Rusya Federasyonu Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/50291>, 18 Mart 2016.

²⁴⁵ Tyeri Meysan, ODKB Prihodit v İrak i Siriyu, Réseau Voltaire International, (Çevrimiçi) <http://www.voltairenet.org/article188753.html>, 18 Mart 2016.

²⁴⁶ United Nations, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/ru/terrorism/securitycouncil.shtml>, 8 Şubat 2016.

gerekliliğini belirtmiştir. Bölgedeki durumu göz önünde bulundurarak Kazakistan, KGAÖ OAMG'nin savaş kabiliyetini ve etkinliğinin artırılması taraftarıdır. Ayrıca Kazakistan, OAMG'nin düzenli eğitim ve tatbikatlarının yapılmasının yanı sıra ani kontrollerin yapılması gerekliliğini de belirtmektedir.²⁴⁷

1994 yılında Kazakistan'ın girişimi ile gündeme getirilen ve 1995 yılında imzalanan Ortak Savunma Sistemi BDT kapsamında oluşturulmuştur. Daha sonra, 2013 yılında Kazakistan, Rusya ile Ortak Savunma Sistemi'ni oluşturmuş ve her sene Kazakistan topraklarında bulunan Aşuluk test sahasında tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. 2014 yılından itibaren ise KGAÖ Balistik Füze Savunma Sistemi'nin oluşturulması süreci başlatılmıştır. Bu bağlamda, Kazakistan ile Rusya arasında oluşturulan bu sistemin temelinde tüm Orta Asya bölgesi için bir Ortak Savunma Sistemi'nin oluşturulması öngörülmüş ve ileride diğer KGAÖ ülkelerinin bu sisteme katılması hedeflenmiştir. Günümüzde Ortak Savunma Sistemi kapsamında, hava sınırlarının ihlali durumunda hızlı etkileşimi sağlayan sistem faaliyet göstermektedir.²⁴⁸

2012 yılında KGAÖ'nün Barış Gücü'nün oluşumundan sonra, 8 – 17 Ekim tarihleri arasında Kazakistan topraklarında yaklaşık 1000 katılımcı sağlayan “Neruşimoe Bratstvo – 2012” başlıklı ortak barış gücü tatbikatı yapılmıştır.²⁴⁹

KGAÖ, uyuşturucunun kesintisiz akışı, Afganistan ile Pakistan kampları ve eğitim merkezlerinde eğitim alan silahlı güçlerin işgal tehdidi, aşırı dini fikirlerin yayılması, silah kaçakçılığının kontrolündeki zorluklar gibi çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadır. Her geçen gün terörizm ve aşırıcilık tehdidinin artmasından dolayı KGAÖ üye ülke gençlerinin ortak tarihe, geleneksel değerlere ve ulusal kültürlerle saygı duyması ile örgütün diğer üye ülkeleriyle dostluk ve işbirliği ruhuna uygun

²⁴⁷ Vladimir Grigoryev, Sammit ODKB v Duşanbe: Ukreplenie Sotrudničestva i Povişenie Boesposobnosti”, Tsentralnaya Analiza Terrorističeskikh Ugroz, (Çevrimiçi) <http://catu.su/analytics/1209-sammit-odkb-v-dushanbe-ukreplenie-sotrudnichestva-i-povyshenie-boesposobnosti>, 7 Şubat 2016.

²⁴⁸ Nomad, Rossiya Dogovorilas o Peredače Kazahstanskoy Storone 1,6 mln ga Neispolzuyemyh Zemel, (Çevrimiçi) <http://www.nomad.su/?a=3-201504200027>, 8 Şubat 2016.

²⁴⁹ Aleksey Nikiforov, “ODKB: Eyo Rol, Potensial i Vozmojnie Meri Pri Negativnom Razvitii Obstanovki v Afganistane Posle 2014 Goda”, Derleyen: A. Dinkin, V. Baranovskiy, İ. Kobrinskaya, *Vizovı Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii*, İnstitut Mirovoy Ekonomiki i Mejdunarodnih Otnoşeniy Rossiyskoy Akademii Nauk, Moskova, 2013, s. 136.

şekilde yetiştirilmeleri önem kazanmaktadır. Bu sorunun güncelliği, aşırı dini grupların, çeşitli aşırı örgütlerin ve terör örgütlerinin, bazı batılı devletler tarafından KGAÖ üye ülke gençlerinin üzerindeki artan olumsuz etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu etkilerin sonucunda, Batılı düşünceleri benimseyen gençlerin sayısı artmaktadır. Yakın gelecekte, kendi ülke projelerinin yapımı ve uygulanmasında önemli rol oynayacak Orta Asya ülke gençlerinin yetiştirilme sorunu, Batılı ülkelerin yürüttükleri propagandalar ve ücretsiz eğitimlerden dolayı ağırlaşmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelmek için KGAÖ, gençlerin doğru yönde yetiştirilmesi yolunda farklı metotlar içeren eğitim projelerini uygulamaktadır.²⁵⁰

Günümüzde, KGAÖ üye ülke topraklarına yönelik üçüncü ülkeler tarafından bir saldırı veya büyük bir askeri işgal olasılığı düşüktür. Ancak, KGAÖ bölge güvenliğinin koruyucusu olarak kendi yapıları kapsamında terörizm ve aşırılık, organize suç örgütlerinin yasadışı göç ve uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetleri, bilginin kötüye kullanımı, insan ticareti ve silah kaçakçılığı gibi tehditlere karşı önlemler almaya devam etmektedir.²⁵¹

Birçok siyasetçi ve teorisyen, KGAÖ'nün bölgesel güvenlik alanında faaliyet gösteren bir kuruluş olarak etkin olup olmadığını eleştirmektedir. Ancak, Orta Asya ülkeleri, genç ülkeler olup siyasi sistemlerini daha yeni yeni oluşturdukları ve güçlendirmeye çalıştıkları için örgütleri de henüz gelişim aşamasındadır. Bu bağlamda, KGAÖ'ye yapılan eleştirilere rağmen, KGAÖ'nün uluslararası düzeyde etkin bir örgüt olabilme ihtimali doğrultusunda Kazakistan, kendi güvenliğinin korunması dahil olmak üzere bölgesel güvenliğin güçlendirilmesi yolunda çaba göstermekte ve katkı sağlamaktadır.

²⁵⁰ Nikolay Borduja, *ODKB Kak Mnogofunktsionalnaya Organizatsiya Novogo Tipa*, FederalBook, (Çevrimiçi) http://federalbook.ru/files/FS_DIGEST/NB1-2014-Bordyuzha.pdf, 8 Şubat 2016.

²⁵¹ Nikolay Borduja, *ODKB Kak Mnogofunktsionalnaya Organizatsiya Novogo Tipa*, FederalBook, (Çevrimiçi) http://federalbook.ru/files/FS_DIGEST/NB1-2014-Bordyuzha.pdf, 8 Şubat 2016.

3.4. KAZAKİSTAN'IN AVRUPA'DA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NDAKİ MİSYONU

Yüzyıllar boyunca Avrupa'daki durum dünyanın diğer bölgelerinin güvenliği için belirleyici olmuştur. 20. yüzyılda Avrupa iki kez insanlık tarihinde şiddetli Dünya Savaşlarına sahne olmuş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan Avrupa'daki ideolojik bölünme dünyanın diğer "sıcak noktalarının" mücadele alanını belirlemiştir. Avrupa'nın merkezinde oluşturulan Soğuk Savaş duvarı tüm insanlığı yok edebilecek nükleer tehlike merkezi haline gelmiştir.

Bu koşullar altında 1970'li yılların başında Helsinki sürecinde oluşturulan Avrupa'da güvenlik ve işbirliği sistemi tüm dünyada barışın ve istikrarın sağlanmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Batı ile Doğu arasındaki gerginliği aşmak için Sovyet Birliği'nin girişimiyle yapılmıştır. Bu sistem, Soğuk Savaş'ın son aşamalarında uluslararası uzlaşa sağlanmasında bir mekanizma olmuş ve daha sonra olumsuz etkilerin üstesinden gelmek için faaliyetini sürdürmüştür.

1994 yılında Budapeşte'de toplanan AGİT ülkeleri zirvesinde AGİK'in bir örgüt haline dönüştürülmesi kararı alınmıştır ve AGİK resmi olarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na dönüşmüştür.²⁵² AGİT güvenlik üzerine odaklanan hükümetler arası bir örgüttür. AGİT ekonomik ve çevresel güvenliğin yanı sıra demokratik kurumların gelişimi, insan ticareti, silah kontrolü, terörle mücadele, hukuk üstünlüğü, insan haklarının korunması, basın özgürlüğü ve adil seçimler gibi konular içeren görevleri üstlenmektedir.²⁵³

AGİT'in ana sözleşmesi 1 Ağustos 1975 tarihinde Sovyet Birliği, ABD, Kanada ve 33 Avrupa ülkesi tarafından imzalanan Helsinki Nihai Senedi'dir. Bu belge, Avrupa kıtasında oluşturulan statükoyu korumayı ve Doğu ile Batı arasında uzlaşmaya giden yolu devam ettirmeyi hedef almıştır. Bunun yanı sıra, üye devletler arasındaki işbirliğinin kurallarını belirleyen temel ilkelerini içermektedir. Örgüt

²⁵² Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turkey-and-the-organization-for-security-and-cooperation-in-europe-osce.en.mfa>, 23 Kasım 2015.

²⁵³ United States Missions to the Organization for Security and Cooperation in Europe, (Çevrimiçi) <http://osce.usmission.gov/infoosce.html>, 23 Kasım 2015.

temel hedeflerini üç başlıkta düzenlemiştir. İlk bölüm, Avrupa güvenlik sorunlarına ilişkin genel konular hakkındadır. İkinci bölüm ekonomik, bilgi, teknik, ekoloji ve çevre koruma alanlarındaki işbirliği ile ilgili konuları içermektedir. Son bölüm de insan haklarıyla ilgili konulardan oluşmaktadır. Sovyet sisteminin “zayıf halkası” olan vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması meselesi sebebinden dolayı üçüncü bölüm Sovyet Birliği tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır.²⁵⁴ Helsinki Nihai Senedi’nin kabul edilmesi “yumuşama” dönemini sembolize etmesinin yanı sıra insan haklarında iyileşme sağlamıştır. Aynı zamanda, Helsinki Nihai Senedi sonraki belgelerin kabulü için temel oluşturmuştur.

Sovyet Birliği’nin dağılması ve Batı ile Doğu arasındaki ideolojik çatışmanın sona ermesiyle eski düşmanlar arasında yeni bir Avrupa için Paris Şartı, Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması, Açık Semalar Antlaşması ve buna benzer önemli antlaşmalar imzalanmıştır.²⁵⁵

20. yüzyılın sonunda AGİT katılımcılarının sayısı artarak tüm eski Sovyet Birliği ülkelerinin yanı sıra eski Yugoslavya topraklarında oluşan yeni devletler de örgütte yer almışlardır. Sonuç olarak örgüt Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika’da bulunan 57 ülkeyi kapsamaktadır.

AGİT’teki 57 ülkenin arasında Kazakistan da yer almaktadır. Kazakistan, Orta Asya ülkeleri arasında en istikrarlı, dengeli ve çok taraflı dış politika izleyen ve bölge lideri statüsüne sahip olan bir ülkedir. Çok taraflı politika, çatışma sırasında herhangi bir taraf ile ülkenin yakın teması girmesini engellemekte ve Kazakistan’a bir avantaj daha kazandırmaktadır. Ülke topraklarına çektiği yabancı sermaye ile de Orta Asya ülkeleri arasında lider konumdadır. Bağımsızlıktan bu yana ülkenin çektiği yabancı yatırımların toplam hacmi 160 milyar dolardan fazladır²⁵⁶ ve günümüzde de Kazakistan bu alandaki liderliğini korumaya devam etmektedir.

²⁵⁴ Saule Şaymuhanova, “Kazahstan i Organizatsiya po Bezopasnosti i Sotrudničestvu v Yevrope”, Derleyen: G. Bayjabagınova, A. Salambekova, A. Jetpisbayev v.d., *Kazahstan v Sisteme Mirovoy Politiki*, Karagandinskiy Gosudarstvenniy Tehniçeskiy Universitet, Karaganda, 2011, s. 24.

²⁵⁵ Dmitriy Zerkalov, “*Politiçeskaya Bezopasnost*”, Osnova Yayınları, Kiev, 2012, s 19 – 21.

²⁵⁶ Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses/zaklyuchitelnoe-slovo-prezidenta-respubliki-kazakhstan-nazarbaeva-n-a-na-25-m-zasedanii-soveta-inostrannykh-in, 18 Mart 2016.

Kazakistan için ekonomik pragmatizm 21. yüzyılda güvenliğin temel taşı olarak görülmektedir.

Kazakistan, etnik grupların ve dinlerin bir arada yaşamasını, aralarındaki ilişkilerin geliştirilmesini istemektedir. Ülkenin en önemli başarılarından birisi etnik gruplar ve dinler arası ilişkilerin siyasallaştırılmasına izin vermemesi olmuştur. Kazakistan Cumhuriyeti başarılı ulusal politikası nedeniyle BM ve AGİT dâhil olmak üzere birçok uluslararası kuruluş tarafından takdir edilmiştir.

Kazakistan birçok bölgesel ve uluslararası örgütte yer alarak bölge güvenliğinin sağlanması için çabalamaktadır. Sovyet Birliği'nin yıkılmasından sonrası BDT ülkelerinin karşılaştığı güvenlik sorunlarının çözülmesi arzusunda olan Kazakistan AGİT ile ilişki kurmaya yönelmiştir ve örgüte katıldığı Ocak 1992'den bu yana AGİT ile ilişkileri hızla gelişmektedir.

Kazakistan, 1975 Helsinki Nihai Senedi'ndeki ana ilkelerin uygulanmasını ve geliştirilmesine katkıda bulunan Avrupa süreçlerine aktif olarak katılmaktadır. Kazakistan ve AGİT ilişkilerinin ilk etabındaki ortak işbirliği, bölgesel güvenliğin güçlenmesi, sivil toplumun gelişmesi, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde gerekli reformların gerçekleşmesinde ihtiyaç duyulan bilgi ve pratik alışverişi alanlarında yapılmıştır. İşbirliğinin somutlaştırılması aşamasında 1998 yılında Almatı'da, Kazakistan Hükümeti ile AGİT ve AGİT Demokrasi Kurumları ve İnsan Hakları Bürosu (DKİHB) arasında Mutabakat Muhtırası imzalanmasının yanı sıra AGİT Merkezi açılmıştır. 2003 yılı Şubat ayında Mutabakat Muhtırası'na ek olarak bir protokol daha eklenmiştir. Kazakistan'da, AGİT/ DKİHB ile yapılan Mutabakat Muhtırası'na uygun olarak seçim mevzuatı, yargı sistemi reformu ve İnsan Hakları Enstitüleri'nin geliştirilmesi konusunda projeler gerçekleştirilmektedir.²⁵⁷

Kazakistan ilk kez 2003 yılında, 2009 yılı için AGİT başkanlığı girişimini dile getirmiştir.²⁵⁸ Kazakistan, BDT ülkeleri zirvesinde AGİT başkanlığı görevine

²⁵⁷ Beyaz Rusya'nın Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.kazembassy.by/politic/megdunar.html>, 25 Kasım 2015.

²⁵⁸ *Kazahstan v Sovremennom Mire: Realii i Perspektivy*, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan, Almatı, 2008, s. 230.

BDT ülkeleri tarafından aday olarak belirlenmiştir.²⁵⁹ Kasım 2007 tarihinde Madrid’de AGİT Dışışleri Bakanları Konseyi’nin 15.toplantısında Kazakistan’ın 2010 yılında başkanlık yapacağı kararı alınmıştır.²⁶⁰ Çoğunluğu Müslüman nüfusa sahip olan Asyalı bir devletin başkanlık dönemine seçilmesi AGİT başkanlığı tarihinde ilk kez yaşanmıştır. Kazakistan’ın başkanlık yapmasına karşı çıkanlar ve destekleyenler olmuştur.

AGİT başkanlığı adayları arasında her zaman Batı Avrupa ülkeleri olmuştur, ancak BDT ülkeleri arasında hiçbir ülke daha önce böyle bir girişimde bulunmamıştır. Bu karar, örgüte katılan tüm ülkelerin eşitliğini kanıtlamıştır. Kazakistan’ın başkanlık girişimi Almanya dâhil olmak üzere Güney Avrupa ve BDT ülkeleri tarafından desteklenmiştir. Kazakistan’ı destekleyen taraflar, Kazakistan başkanlığının eski Sovyet ülkelerinin Batıyla yakınlaşmasına, insan hakları seviyesinin iyileştirilmesine, iç reformların güçlendirilmesine ve Kazakistan’ın Rusya’dan daha bağımsız politika izlemesine katkı sağlayacağı fikrini savunmuşlardır.²⁶¹ Bunun yanı sıra, Kazakistan’ın AGİT başkanlığı AB’nin enerji politikasında verimli sonuçlara ulaşabilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, Afganistan’daki herhangi bir gelişmeye rağmen, Kazakistan’ın Batı stratejisinin önemli bir unsuru olarak kalması, Kazakistan’ın başkanlık seçiminde belirleyici rol oynamıştır.

Buna karşılık, ABD, İngiltere, İsveç ve Çek Cumhuriyeti Kazakistan başkanlığının insan haklarının korunmasıyla ilgili alanlarda faaliyet gösteren AGİT kurumlarına zarar vereceğini savunmuştur. Üstelik Kazakistan’ın çalışma programının Rusya tarafından yönlendirileceği belirtilmiştir.²⁶² Bu ülkelerin, Kazakistan’ın misyonunu yerine getirebileceğine dair olumsuz görüşleri AGİT içinde

²⁵⁹ Haluk Alkan, *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar*, USAK Yayınları, Ankara, 2011, s. 73.

²⁶⁰ Utku Yapıcı, “Kazakistan’ın Dış ve Güvenlik Politikasında Çok – Vektörlülük”, Derleyen: M. Turgut Demirtepe, G. Özkan, *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013, s. 214.

²⁶¹ Vladimir Şkolnikov, “Predsedatelstvo Kazahstana v OBSE v 2010 Godu: “Pryannik” Syeden, a Effekta Net”, *EU – Central Asia Monitoring*, (2011), No:15, s.2.

²⁶² Şkolnikov, a.g.e., s. 2.

büyük bir sorun çıkarmış olmakla birlikte Kazakistan'ın AGİT başkanlığı örgüt için yeni fırsatlar doğurmuştur.

AGİT'in ortaya çıkma nedeni savaşan tarafların (NATO ve Varşova Pakti ülkeleri) Avrupa güvenliğiyle ilgili sorunlarda birbirleriyle uzlaşabileceği tarafsız bir sahanın kurulması ihtiyacındandır. AGİT'in kurulması kararı tarafsız statüde olan Finlandiya topraklarında alınmıştır. Ayrıca, Avrupa'da savaş sonrası "Sınırların Dokunulmazlığı" ilkesinin tanınması uzlaşmanın temelini oluşturmuştur. AGİT'in ilk dönemi yaklaşık 1990'lara kadar sürmüştür ve Paris Şartı'nın kabulü Soğuk Savaş'ın sona erdiğinin işareti olmuştur. Sosyalist sisteminin çöküşü Batılı ülkeleri galip çıkarmıştır ve kendi ideolojik değerlerinin yanı sıra ekonominin reform ilkelerinin öne sürülmesi Batı dünyasının temel önceliklerinden biri olmuştur. 1999 yılında İstanbul'da düzenlenen AGİT zirvesi Soğuk Savaş'ın sonucu ile ilgili olarak AGİT tarihinde yeni bir döneme geçişin işareti olmuştur.²⁶³

Soğuk Savaş'ın bitmesinden ve Sovyet Birliği'nin dağılmasından önce AGİT üye ülkelerinin toplantıları her sene düzenli olarak yapılmıştır. Ancak, Soğuk Savaş sonrası toplantıların sayısı azalmış ve düzensizleşmiştir. Buna, büyük ölçüde gündemde olan eski konuların tamamlanması ve 1999 yılında Batı ile Rusya arasında gelişen yeni çelişkiler neden olmuştur. Bu ilişkilerin bozulması, Rusya'nın Çeçenistan'a karşı olan politikasından ve NATO'nun Yugoslavya'ya karşı olan savaşından kaynaklanmaktadır. Yugoslavya savaşı sırasında Rusya Batı politikasına karşı çıkmış ve AGİT'in temel ilkesi olan Avrupa sınırlarının dokunulmazlığı ilkesinin ihlal edildiği eleştirisinde bulunmuştur.²⁶⁴ Bombalama sonucunda Belgrad ve NATO himayesinde olan ve daha sonra bağımsızlığını kazanan Kosova'dan askerlerini geri çekmiştir. İstanbul Zirvesi de Batı ile Rusya arasındaki ilişkilerde yeni etabın aşama noktası olmuştur.

2000 yılı Haziran ayında Rusya'da Putin iktidara gelmiş ve iktidar gücünü yeniden inşa etme çabalarının peşinde olmuştur. Rusya, yeni formatında Batı

²⁶³ Sultan Akimbekov, "Problemı ı Perspektivı OBSE v Kontekste Predstavitelstva Kazahstana", Derleyen: L. Muzaparova, R. Serik, N. Seydin, *İtogi Predstavitelstva Kazahstana v OBSE, KİSİ Pri Prezidente Respubliki Kazahstan*, Almatı, 2011, s. 42.

²⁶⁴ Sultan Akimbekov, "Problemı ı Perspektivı OBSE v Kontekste Predstavitelstva Kazahstana", *Kazahstan v Globalnıh Protsessah*, (2010), C: 25, No:3, s. 9.

yardımına ihtiyaç duymamanın yanı sıra, yakın çevre politikası dahil olmak üzere, kendi dış politikasını inşa etmeye başlamıştır. Kosova, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını ilan etmesi ile AGİT'in "Avrupa Sınırlarının Dokunulmazlığı" temel ilkesi güncelliğini kaybetmiştir.

Kazakistan'ın istikrarlı olarak yürüttüğü çok taraflı politika ve Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Konferansı'nın oluşumunda üstendiği görev, Kazakistan'ın örgütteki başkanlığı konusunda önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Carnegie Uluslararası Barış Vakfı'nın (Carnegie Endowment for International Peace) uzman araştırmacısı Martha Brill Olcott Kazakistan'ın, Moskova, Tiflis, Ermenistan ve Azerbaycan ile dostluk ilişkilerinin bulunması nedeniyle Abhazya ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne katkı sağlayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda, Kazakistan'ın AGİT başkanlığı döneminde çözümü bulunmayan ve uzun süre devam eden sorunların yanı sıra Afganistan'daki soruna da odaklanması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶⁵

Uzun bir süreçten sonra Kazakistan 2010 yılında AGİT başkanlığını üstlenmiştir. Kazakistan'ın AGİT başkanlığı girişiminin amaçlarından biri, 1999 yılında İstanbul'da gerçekleşen AGİT Zirvesi'nden itibaren 11 yıl süre ile hiç toplanamamış tüm AGİT üye devletlerinin Astana'da toplanmalarını sağlamaktır.²⁶⁶

Kazakistan AGİT dönem başkanlığı esnasında aşağıdaki hedeflere ulaşmaya çalışmıştır:

- ✓ Orta Asya'nın güvenli ve istikrarlı inşası sürecinde AGİT potansiyelinin kullanılması
- ✓ Uyuşturucu ve insan ticaretiyle mücadelede iç mekanizmaların geliştirilmesi
- ✓ Sınır kapılarındaki yönetim sisteminin ve güvenli kara taşımacılığının geliştirilmesi

²⁶⁵ Novosti – Kazahstan, Kazahstan Stal Predsedatelem OBSE, (Çevrimiçi) <http://newskaz.ru/politics/20100102/404550.html> , 27 Kasım 2015.

²⁶⁶ Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/kazahstan-i-mezhdunarodnye-organizatsii/obse>, 27 Kasım 2015.

- ✓ Göç ve enerji sorununun ele alınması
- ✓ Çevresel tehditlere karşı kapsamlı bir sistemin kurulması
- ✓ Afganistan stratejisinin sağlamlaştırılması
- ✓ Afganistan ile sınır olan AGİT üye devletlerinin sınır bölgelerinin ve Afganistan kolluk kuvvetlerinin güçlendirilmesi²⁶⁷

Kazakistan'ın ülke içerisinde çeşitli etnik köken ve dinlerin birbiriyle uyum içinde yaşadığı tarihsel birikimi bulunmaktadır. Ülke bu tecrübeye güvenerek Batı ve Doğu arasında bir köprü görevini üstlenmeyi ve medeniyetler arası diyalogun geliştirilmesini amaçlamıştır.²⁶⁸

Başkanlığının ilk gününden itibaren Kazakistan, Avrupa güvenliği sorunuyla ilgili Almatı'da Uluslararası Aral'ı Kurtarma Fonu (UAKF) toplantısı gibi çeşitli konularda seminer ve konferanslar düzenlemiştir. 2010 yılının ilk yarısında AGİT kurumları ve katılımcıları arasında yakın işbirliği ve koordinasyon içerisinde, "Korfu Süreci" başlığı altında, AGİT platformundaki Avro – Atlantik ve Avrasya güvenlik topluluğunun geleceğine yönelik büyük bir çalışma yapılmıştır.

Korfu Süreci, Avro – Atlantik ve Avrasya bölgesinde bölünmez güvenlik topluluğunun inşasında AGİT'in rolünü belirtmiştir. Korfu Süreci çerçevesinde, çözülmemiş güvenlik sorunlarının belirlenmesine yardımcı olan bir takım geniş görüşmeler düzenlenmiştir. Vankuver – Vladivastok arasında bulunan ülkeler arasındaki güvenin yeniden kurulmasına ve var olan sorunların çözümüne yönelik çok sayıda öneriler ortaya koyulmuştur. 2010 yılı Temmuz ayında Almatı'da düzenlenen AGİT Dışişleri Bakanları gayri resmi toplantısında Kazakistan başkanlığı tarafından Korfu Süreci ile ilgili hazırlanan rapor ele alınmıştır. Bu rapor, Korfu Süreci'nin geliştirilmesine dair bir temel oluşturmuştur.²⁶⁹

²⁶⁷ Saule Şaymuhanova, "Kazahstan i Organizatsiya po Bezopasnosti i Sotrudničestvu v Yevrope", Derleyen: G. Bayjabagınova, A. Salambekova, A. Jetpisbayev v.d., *Kazahstan v Sisteme Mirovoy Politike*, Karagandinskiy Gosudarstvennyy Tehniçeskiy Universitet, Karaganda, 2011, s. 27.

²⁶⁸ *Kazahstan v Sovremennom Mire: Realii i Perspektivi*, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan, Almatı, 2008, s. 238.

²⁶⁹ Serjan Abdıkariimov, "İtogi Predstavitelstva Kazahastana v OBSE", Derleyen: B. Sultanov, L. Muzaparova, R. Serik, N. Seydin, *İtogi Predstavitelstva Kazahastana v OBSE*, KİSİ Pri Prezidente Respubliki Kazahstan, Almatı, 2011, s. 21.

Bu şekilde, Nazarbayev'in tutarlı ve etkin girişimleri sayesinde, uluslararası toplum içinde halkların karşılaştığı çağdaş sorunlara ve tehditlere yeterli derecede tepkilerin geliştirilmesine dair çalışmalar artmıştır.

Kazakistan AGİT Dönem Başkanı Kanat Saudabaev Dağlık Karabağ, Transdinyester ve Afganistan'daki anlaşmazlıkların çözümü ve barış üzerine yoğun istişareler yürütmüştür. Bu konularda herhangi bir anlaşmaya varılamamasına rağmen, bu tür girişimler güvenlik alanında ilerlemeyi sağlayan diyalogların geliştirilmesine yardımcı olmuştur.²⁷⁰

AGİT çerçevesinde 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasından sonra örgütün bugünün koşullarına uyum sağlaması için tasarlanmış "Helsinki + 40" süreci üzerinde çalışmalar yapılmıştır.²⁷¹ Astana'da başlatılan bu süreç günümüzde devam etmektedir.

Kırgızistan konusuna gelecek olursak, AGİT 1998 yılından beri Kırgızistan'daki çatışmaların önlenmesi için sürekli programlar gerçekleştirmiş ve 2010 yılı Nisan ayı olaylarında Kazakistan AGİT Yönetim Kurulu Başkanı olarak Rusya ve ABD ile birlikte ülkeye yardımda bulunmuştur. Bu önleyici operasyonlar uluslararası toplum tarafından takdir edilmiştir. Ancak, bu operasyonlar çatışmanın geçici olarak durdurulmasını sağlamıştır. Haziran ayında, Oş Bölgesi'nde daha şiddetli çatışmaların yaşanması nedeniyle Temmuz ayında Kazakistan'da AGİT Dışişleri Bakanları'nın toplantısı gerçekleşmiştir. Toplantı sırasında Güney Kırgızistan'da silahsız polis gücünün dağıtılması kararı verilmiştir. Ancak, toplantıda alınan bu karar Kırgızistan'ın güneyinde şüphe ve öfkeyle karşılanmıştır.²⁷²

Dağlık Karabağ, Transdinyester ve Afganistan'daki sorunlar ile Ukrayna'daki durumun çözümüne AGİT çerçevesinde Kazakistan tarafından önem verilmekte ve

²⁷⁰ Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/kazakhstan-i-mezhdunarodnye-organizatsii/obse>, 27 Kasım 2015.

²⁷¹ Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/kazakhstan-i-mezhdunarodnye-organizatsii/obse>, 27 Kasım 2015.

²⁷² Şirin Akiner, "Predstavitelstvo Kazahstana v Organizatsii po Bezopasnosti i Sotrudničestvu v Yevrope: Otsenka i Sujdeniya", *Diplomatiya Jarşıstı*, (2010), C: 27, No: 5, s. 73.

ülke gözlemci misyonunu üstlenmektedir.²⁷³ Bunun yanı sıra, Orta Asya su kaynaklarının yönetimini ve Aral Denizi sorununun çözümünü içeren çevre koruma alanında AGİT potansiyelini kullanmaya devam etmektedir.

Kazakistan insani boyut faaliyetlerinde ayrımcılık, insan hakları, hukukun üstünlüğü, yargı sisteminin bağımsızlığı, insan kaçakçılığıyla mücadele, cinsiyet dengesinin gözetilmesi gibi konuları önemsemektedir ve katkı sağlamaya çabalamaktadır. Kazakistan Başkanı Nazarbayev 1 Aralık 2010 tarihinde Astana’da AGİT zirvesi esnasında yaptığı konuşmada: “140 etnik kökenin ve 46 dinin uyumu, barış ve hoşgörü Kazak toplumunun temelidir. Kazakistan Halk Meclisi gibi benzersiz bir kurum yarattık. Biz, Doğu gelenekleriyle Batı değerlerini birleştirmeyi başardık” diye belirtmiştir.²⁷⁴

Nazarbayev’e göre, modern tehditlerin kaynakları kültür farklılıklarından ziyade sosyo – ekonomik alanlardadır. Terör ve aşırılıkçılığın ana kaynağı yoksulluk ve işsizliktir. Bu koşullar altında, kaçınılmaz bir şekilde toplum ya siyasi radikalizme ya da suç işlemeye başvurmaktadır.²⁷⁵ Bu nedenlerden dolayı Kazakistan AGİT başkanlığı döneminde ekonomik alanlardaki sorunlara değinerek AGİT çerçevesinde bu sorunların ortadan kaldırılması için AGİT’in kıtada bulunan diğer güvenlik yapılarıyla işbirliği yapması önerisinde bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin sorunlarının çözümünde AGİT imkanlarının genişlemesinin önemli rol oynayacağını belirtmiştir. Ekonomik ve çevresel tehditlerin önlenmesi için üye ülkelerin farklı alanlardaki işbirliği mekanizmalarının geliştirilmesi ile yönetim kalitesinin iyileştirmesine yönelik politikaların ve tedbirlerin geliştirilmesini savunmuştur.²⁷⁶ Kazakistan, AGİT yapılarında faaliyet gösterecek temsilcilerini yönlendirerek örgüt

²⁷³ Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/kazakhstan-i-mezhdunarodnye-organizatsii/obse>, 28 Kasım 2015.

²⁷⁴ Kuralay Bayzakova, “Gumanitarnoe İzmerenie Bezopasnosti v Kontekste Predstavitelstva Kazahstana v OBSE”, Derleyen: B. Sultanov, L. Muzaparova, R. Serik, N.Seydin, *İtogi Predstavitelstva Kazahstana v OBSE, KİSİ Pri Prezidente Respubliki Kazahstan*, Almatı, 2011, s. 104.

²⁷⁵ *Vneşnepolitičeskie İnitsiyativı Prezidenta Respubliki Kazahstan N. Nazarbayeva*, Kazak Ensiklopediyası, Almatı, 2010, s.114.

²⁷⁶ Anar Rahimjanova, “Potensial Ekonomiko – Ekologičeskoy “Korzini” OBSE: Vozmojnosti Kazahstana, Derleyen: B. Sultanov, L. Muzaparova, R. Serik, N.Seydin, *İtogi Predstavitelstva Kazahstana v OBSE, KİSİ Pri Prezidente Respubliki Kazahstan*, Almatı, 2011, s. 120.

kararlarının hazırlanmasındaki ve kabulündeki sürece katkı sağlamaya devam etmektedir.

Astana Zirvesi AGİT'i kapsayan topraklarda yıllardır süren savaş, çatışma ve gerginliklerden sonra ilişkilerin yeniden başlatılmasına bir fırsat sağlamıştır. Üye ülkeler Astana Zirvesi'ne katılım sağlayarak Helsinki, Paris ve İstanbul'da belirlenen amaçların gerçekleşmesine yönelik bir adım daha atmışlardır. Astana Zirvesi'nin sonuç belgesi Avrupa ve Avrasya güvenlik topluluğunun oluşturulmasını amaçlayan Astana Deklarasyonu olmuştur.²⁷⁷

Kazakistan, Astana diyalogu platformu ile tüm AGİT üye ülkelerine mevcut gerçekleri yeniden değerlendirmek için fırsat sağlamıştır. Bunun yanı sıra Kazakistan katılımcılar arasındaki sürtüşmeyi en aza indirmeyi başarmıştır. Astana Deklarasyonu'nun kabulü ve Kazakistan'ın AGİT'in temel ilkelerine ve değerlerine bağlı bir üyesi ve Başkanı olarak karşılıklı kabul edilebilir çözümler bulması AGİT'in daha uzun süre faaliyet gösterebileceğini ortaya koymuştur.

Tüm önceliklerinin hayata geçirilememesine rağmen 2010 yılı Kazakistan başkanlığı, uzmanlar ve üye ülkelerin siyasi elitleri tarafından olumlu karşılanmaktadır.

3.5. ASYA'DA İŞBİRLİĞİ VE GÜVEN ARTTIRICI ÖNLEMLER KONFERANSI'NIN (AİGK/ CICA) GELİŞİMİ VE ORTA ASYA'DAKİ FAALİYETLERİ

Uluslararası toplumun önemli hedeflerinden biri barış ile güvenliğin sağlanması ve insan varlığını tehdit eden tüm tehlikelerin önlenmesi ve kaldırılmasıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Ancak, dünyada 200'den fazla devletin olması ve dünya için ilk başta önemsenmeyen tehditlerin küresel bir tehlikeye dönüşmesi uluslararası güvenliğin sağlanmasında sadece BM'nin

²⁷⁷ Organization for Security and Cooperation in Europe, (Çevrimiçi)
<http://www.osce.org/ru/cio/87380>, 28 Kasım 2015.

abalarının yeterli olmadığını göstermektedir. Bu nedenle dünyanın her bölgesinde güvenlikle ilgili AGİT, KGAÖ, Őİ, Arap Ligi gibirgtler kurulmuştur.

Bilindiği zere, Asya kıtasının bir kısmında yer alan Orta Doğu bölgesinde çatışmalar devam etmektedir.rneğin, Suriye’deki muhalifler ile mevcut hkmetin destekçileri arasında devam eden çatışma iç savaşa dönüşerek yüz binlerce insanınlmne ve milyonlarca Suriyeli’nin ülkesini terk etmesine neden olmuştur. Irak’ta terör eylemlerine ilave olarak kanlı çatışmalar da ağır kayıplara yol açmıştır. Yıllardır istikrarın ve düzenin olmadığı, günümüzde uluslararası terörün ve uyuruşucu kaçakçılığının merkezi haline dönüşen Afganistanrneği, uluslararası toplumu gereklinlemler almaya teşvik etmiştir.

Bu bağlamda, Asya’da barış, istikrar ve güvenliğin sağlanması ve işbirliğinin güçlendirilmesi için Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcınlemler Konferansı (AİGK) kurulmuştur. AİGK siyasi diyalog ve istişare forumudur. Asya bölgesinde barışın ve istikrarın sağlanmasına yönelik AİGK’nin faaliyeti KGAÖ ve Őİ gibi blgeselrgtler ile kesişmektedir. Ancak, AİGK bir askeri ve siyasi ittifak veyargt değildir. AİGK yeleri, güvenlik sorunları dahil olmak üzere ekonomik, insani gelişme ve beşeri bilimleri kapsayan geniş bir alanda birbirileriyle temasta bulunmaktadır. AİGK farklı kültürleri ve medeniyetleri barındıran Asya ülkelerini birleştirmektedir. AİGK yeliğininzelliği, aralarında diplomatik ilişki bulunmayan ülkelerin toplantılara ve tartışmalara katılımları sağlanarak güncel konularda ortak görüş oluşturmaadır.²⁷⁸

Kazakistan bağımsızlığını kazanmasından günümüze kadar ısrarla Asya ve Avrupa’da güvenin arttırılması, aynı zamanda Doğu ile Batı arasında bir köprü oluşturulması için çaba harcamaktadır. AİGK’nin oluşum fikri ilk olarak 5 Ekim 1992 tarihinde 47. BM Genel Kurul toplantısında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev tarafından ortaya atılmıştır. AGİT bu girişimin itici gücü olmuş ve bu teşkilatrneke alınarak Asya’da barışın ve güvenliğin sağlanması için etkili bir yapının oluşturulması arzusu doğmuştur. O tarihlere kadar Asya’da böyle bir yapıya

²⁷⁸ Klara Makaşeva, Bahıtjan Akjarov, “ SVMDA: İz Konsultativnogo Forumu v Polnotsennuyu Mejdunarodnuyu Organizatsiyu”, *Aktualnye Problemy Mejdunarodnyh Otnoşeniy, Prava i Ekonomiki*, (2014), No: 1, s.102.

rastlanmamış ve yapılan girişimler ise başarısızlığa uğramıştır. Buna ek olarak, Asya'da gelişen uyuşturucu kaçakçılığı, terör, yasadışı göç ve çevresel sorunlar uluslararası toplumu endişede bırakmıştır. Bu nedenle, Nazarbayev'in AİGK oluşumuyla ilgili girişimi birçok Asya ülkesinin ve uluslararası örgütün desteğini almıştır.²⁷⁹

Günümüzde AİGK, Avrasya kıtasının % 90'ını, dünya nüfusunun % 50'sini ve dünya GSYİH'sının üçte birini²⁸⁰ kapsayan 26 ülkeyi (Azerbaycan, Afganistan, Bahreyn, Bangladeş, Vietnam, Mısır, İsrail, Hindistan, Irak, İran, Ürdün, Kazakistan, Kamboçya, Çin, Kırgızistan, Kore Cumhuriyeti, Katar, Moğolistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, Filistin, Rusya, Tacikistan, Türkiye, Tayland, Özbekistan) içermektedir. BM dahil olmak üzere yedi ülke (ABD, Ukrayna, Malezya, Endonezya, Japonya, Sri Lanka, Filipinler) ve uluslararası kuruluş (AGİT, Arap Ligi ve TÜRKPİA)²⁸¹ AİGK'de gözlemci statüsüne sahiptir. Asya kıtasında bulunan herhangi bir ülke Konferans'a üye olabilmektedir.²⁸²

2007 yılında 62. BM Genel Kurul oturumunda AİGK gözlemci statüsünü almıştır. Gözlemci kuruluşlar ile bağlantılar kurmak amacıyla AİGK, Kazakistan Halk Meclisi (Assembly of People of Kazakhstan),²⁸³ Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, EurAsEC, ŞİÖ ve Uluslararası Göç Örgütü ile Mutabakat Muhtırası'nı imzalamıştır. Gelecekte ise Güney Asya İşbirliği Örgütü (SAARC) ile AİGK arasında Mutabakat

²⁷⁹ Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.akorda.kz/ru/national_projects/soveshchanie-po-vzaimodeistviyu-i-meram-doveriya-v-azii_1340726104, 3 Aralık 2015.

²⁸⁰ Potensialnie Vozmojnosti Razvitiya SVMDA Veliki – Zam Glavı MİD KNR, *Jenbin Jibao Gazetesi*, (Çevrimiçi) <http://russian.people.com.cn/31521/8621772.html>, 3 Aralık 2015.

²⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/asyada-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi.tr.mfa>, 3 Aralık 2015.

²⁸² Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=7&lang=1&article_id=104, 3 Aralık 2015.

²⁸³ Assembly of People of Kazakhstan, (Çevrimiçi) <http://assembly.kz/en/news/nanazarbayevs-model-kazakhstani-social-cohesion-and-national-unity-experience-cica-region-0>, 3 Aralık 2015.

Muhtırası'nın imzalanması öngörülmektedir.²⁸⁴ AİGK, uluslararası çabaların etkinliğini arttırmak ve yaptığı faaliyetlerde tekrarlardan kaçınmak için diğer uluslararası kuruluşlar ile yakın işbirliği içinde çalışmaktadır.

Kazakistan Konferansı'nın fikir babası olarak AİGK gelişiminin ilk aşamasında (1992 – 1994 yılları arasında) AİGK ile ilgilenen Asya devletlerinin Dışişleri Bakanları'nın katıldığı üç toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıların sonucunda devletler arasındaki işbirliği ve güvenlikle ilgili sorunların çözümünde ortak yaklaşımların oluşmasına bölgedeki mevcut anlaşmazlıkların engel olmayacağı görüşü oluşmuştur. İkinci aşamada (1995 – 1999 yılları arasında) AİGK oluşumuyla ilgilenen Asya devletlerinin Dışişleri Bakanları toplantılarının hazırlanması için Özel Çalışma Grubu kurulmuştur. Özel Çalışma Grubu'nun ilk toplantısı 1995 yılında gerçekleşmiş ve katılımcı ülkeler; Dışişleri Bakanlığı uzmanları ve büyükelçiler düzeyinde temsil edilmiştir. Bu tarihlerdeki Özel Çalışma Grubu'nun toplantılarında “AİGK yapısı ve kurumları” ile “AİGK Tüzüğü” gibi temel konular ele alınmıştır.²⁸⁵ Fikirden uygulamaya kadar devam eden süreçte yapılan Dışişleri Bakanlığı toplantıları ile AİGK hazırlık dönemi 7 sene sürmüştür. Ancak, heterojen ve uzlaşmaz bir karaktere sahip bir bölge için 7 senelik süre uzun sayılmamaktadır.

14 Eylül 1999 tarihinde Almatı'da gerçekleşen İlk Bakanlar Toplantısı'nda kabul edilen “AİGK üye devletleri arasındaki ilişkileri düzenleyen deklarasyon” ve 4 Temmuz 2002 tarihinde AİGK'nin ilk zirvesi esnasında kabul edilen “Almatı Senedi”, AİGK'nin ana belgeleridir. Bu iki belge AİGK gelişme sürecinin anahtarı olmuştur. Bu belgeler temelinde AİGK hukuk üstünlüğü ilkesine dayalı olarak kendi politikasını yürütmektedir ve üye ülkelerin iç işlerine karışmamaktadır. AİGK'nin temel amaçlarından biri üye devletler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimi sürdürerek Asya'da barış, güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik çok taraflı yaklaşımların geliştirilmesidir. Tüm kararlar AİGK bünyesinde oybirliği ile

²⁸⁴ Andrey Vermeşev, “SVMDA – Primer Dialoga, Gde Ne Bıvayet Proıgravshıh”, *LİTER Gazetesi*, (Çevrimiçi) http://liter.kz/ru/articles/show/12839svdma_primer_dialoga_gde_ne_byvaet_proıgravshih, 3 Aralık 2015.

²⁸⁵ Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=395&lang=2&parent_id=139, 4 Aralık 2015.

alınmaktadır.²⁸⁶ Bu belgelere ek olarak, AİGK toplantı tarihleri ile üyelerin görevlerini belirleyen “AİGK Kuralları Prosedürü” düzenlenmiştir.²⁸⁷

“AİGK üye devletleri arasındaki ilişkileri düzenleyen deklarasyon” birçok ülke diplomatinin yoğun çalışmalarının sonucu daha güvenli bir dünya düzeninin inşa edilmesi konusunda Asya ülkeleri arasındaki uzlaşmayı yansıtan bir belgedir. Uzmanlar, Avrupa dahil olmak üzere, tüm dünyada yaşanan olaylardan edinilen tecrübeleri dikkate alarak Asya bölgesindeki ülkelere özgü olarak bu belgeyi hazırlamıştır. Ayrıca, belge uluslararası güvenliğin sağlanması konusunda temel hükümleri içermektedir.²⁸⁸

“Almatı Senedi” kapsamlı bir belge olmanın yanında AİGK faaliyetlerini dört bölüme (sepete) ayırmıştır. İlk bölüm, güvenlik ve işbirliğini barındırmaktadır. Üye devletler, AİGK’nin karar alma, istişare ve diyalog içinde bir forum olarak gelişiminde ve güvenlikle ilgili sorunlarda oybirliği esasında gerekli adımları atmaya karar vermiştir.

İkinci bölüm, güvenlik sorunlarını içermektedir. Üye ülkeler, nükleer silahsızlanmanın politika önceliklerinden biri olacağını, kitle imha silahlarının yok edilmesi için çaba göstereceklerini, silahların kontrolünü ve silahsızlanmayı destekleyeceklerini vaat etmişlerdir. Bunun yanı sıra, aşırıcılığa, uyuşturucu kaçakçılığına, kara para aklanmasına ve sınır ötesi suça karşı adımlar atmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir.

Üçüncü bölümde güven artırıcı önlemler ele alınmıştır. Burada, işbirliğinin güçlendirilmesine ve barış, güven ve dostluk ortamının oluşturulmasına yönelik güven artırıcı önlemlerin geliştirilmesi ile uygulanması amaçlanmıştır. Son bölüm ise AİGK’nin yapılarını ve kurumlarının ayrıntılarını kapsamaktadır.²⁸⁹ 2004 yılında Dışişleri Bakanları Toplantısı’nda kabul edilen “sepetler” esasında Asya

²⁸⁶ Marlene Laruelle, Sebastien Peyrouse, “Regional Organisations in Central Asia: Patterns of Interaction, Dilemmas of Efficiency”, *Working Paper*, (2012), No: 10, s.18.

²⁸⁷ *Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CİCA /AİGK) Raporu*, USAK Yayınları, Ankara, 2010, s. 9.

²⁸⁸ *Vneşnepolitičeskie İnitsiyativı Prezidenta Respubliki Kazahstan N. Nazarbayeva*, Kazak Ensiklopediyası, Almatı, 2010, s.136.

²⁸⁹ Kazahstanskaya Pravda, Svmda 23 Goda Spustya, (Çevrimiçi) <http://www.kazpravda.kz/articles/view/svmda-23-goda-spustya/>, 4 Aralık 2015.

güvenliğinin sağlanmasına yönelik tedbirleri içeren beş boyutlu (siyasi – askeri, ekonomik, çevresel ve insani, yeni tehditler) “AİGK Güven Arttırıcı Önlemler Katalogu” hazırlanmıştır. Bu belge, üye devletlerin istekleri üzerine ve çıkarları doğrultusunda, üye devletlerin öncelikli işbirliği alanlarının belirlenmesi nedeniyle önemlidir. Her üye devlet kendisi için uygun olan güven arttırıcı önlemlerden birini seçebilmektedir.²⁹⁰

Buna göre 2007 yılında yapılan Bangkok Toplantısı’nda İran yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı ve ulusal acil durum yönetimini, Azerbaycan güvenli ve etkin bir ulaştırma koridorunun oluşumunu, Tacikistan turizmi, Türkiye yeni zorluklar ve tehditlere karşı mücadeleyi, Kazakistan insani alanda koordineyi ve Rusya Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) yardım etmeyi üstlenmiştir. Aynı zamanda, Rusya’nın yanında Kazakistan ile Tayland da KOBİ’lere yardımda bulunmaktadır. Kore Cumhuriyeti, Azerbaycan ve Hindistan enerji güvenliğinin sağlanmasını koordine etmektedir. Ayrıca, Kore Cumhuriyeti bilgi ve teknoloji, Moğolistan ise çevre alanında güvenliği ve güven arttırıcı önlemlerin uygulanmasını sağlamaktadır.²⁹¹

Askeri ve siyasi alanlardan önce ekonomi alanında önlemlerin alınması gerekliliğinden dolayı Bangkok görüşmesinde askeri ve siyasi alanda önlem ele alınmamıştır. Ancak, Kazakistan askeri – siyasi alandaki işbirliğinin AİGK’nin çekirdek felsefesi olduğu fikrini öne sürmüştür ve Ağustos 2008’de Almatı’da gerçekleşen Dışişleri Bakanları Toplantısı’nda askeri – siyasi alanlardaki güvenlik sorunlarının ele alınmasını sağlamıştır.²⁹²

Yine, 2007 yılının Mart ayında Bangkok’da AİGK Kıdemli Memurlar Komitesi tarafından “Güven Arttırıcı Önlemler Katalogu” esasında “Güven Arttırıcı Önlemlerin Gerçekleştirilmesinde İşbirlikçi Yaklaşım” belgesi onaylanmıştır. Bu

²⁹⁰ Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Russian Federation, (Çevrimiçi) <http://www.kazembassy.ru/ru/bannerynacprojehty/bannerynacprojehty6>, 4 Aralık 2015.

²⁹¹ Dulat Bakişev, Dialog Vo İmya Bezopasbnosti i Protsvetaniya v Azii i Mira, *International Affairs*, (Çevrimiçi) <https://interaffairs.ru/jauthor/material/205>, 5 Aralık 2015.

²⁹² Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=395&lang=2&parent_id=139, 5 Aralık 2015.

belge, bir taraftan silahsızlanma, güvenlik, insani ve ekonomik işbirliği alanında Avrupa tecrübesini sergilemektedir. Diğer taraftan Asya kıtasına özgü sorunları ve bu sorunların çözümünü gerektiren AİGK üyelerinin özel yaklaşımlarını sunmaktadır.²⁹³

Bu bağlamda, bir diyalog platformu olarak AİGK, güvenliği sağlamayı hedef alan her alanda işbirliğini genişletmeye çalışmaktadır. Üye devletlerin beş alandaki gönüllü işbirliği, AİGK çerçevesinde alınan kararların hayata geçirilmesi arzusunu kanıtlamaktadır. Devletlerin fikir birliği, bölgesel çatışmaların barışçıl çözülmesi dâhil olmak üzere en acil sorunların çözümünü mümkün kılacaktır.

Kazakistan için, büyük ölçekteki bir uluslararası forumun gerçekleşmesi ülkenin konumunu güçlendirmiş ve uluslararası arenada itibarını yükseltmeye yardımcı olmuştur. 17 Haziran 2006 tarihinde Almatı’da AİGK ikinci zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirve sonucunda “AİGK Sekreteryası Anlaşması” kabul edilmiştir. Bu belgeler, Asya ve dünyanın diğer bölgelerindeki güvenlik ve işbirliği gibi konularda üye devletlerin genel görüşlerini yansıtmaktadır.²⁹⁴

AİGK üçüncü zirvesi 8 Haziran 2010 tarihinde İstanbul’da düzenlenerek ilk defa Kazakistan dışında gerçekleşmiştir. Bu zirvede iki yıllık Dönem Başkanlığı’nı Türkiye Cumhuriyeti yapmıştır ve Dönem Başkanlığı 2012 yılından 2014 yılına kadar üye ülkeleri tarafından iki yıl süreyle uzatılmıştır.²⁹⁵ Zirvede, Asya’da güvenlik ve etkileşim amaçlı ortak bir yaklaşımın oluşturması ile ilgili bir deklarasyon kabul edilmiştir. Ayrıca, AİGK Sekreteryası’nın Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlığı hakkındaki antlaşma, zirvenin önemli belgesi olmuştur.²⁹⁶

²⁹³ Kanat Tumiş, “Soveşanie o Vzaimodeystviyu i Meram Doveriya v Azii: ot Zarodeniya İdeii k Novim Gorizontam Bezopasnosti i Razvitiya Kontinenta”, *Kukuk jane Memeleket*, (2014), C: 63, No: 2, s. 71 – 72.

²⁹⁴ Janar Medeubayeva, *İstoriya Formirovaniya Vneşnepoliticheskoy Doktrini Respubliki Kazahstan (1991 – 2010)*, Yevraziyskiy Natsionalniy Universitet im. L. Gumileva, Astana, 2012, s. 191.

²⁹⁵ Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, (Çevrimci) http://www.mfa.gov.tr/bn_1_-_asya_da-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi-aigk-hk-_-_-conference-on-interaction-and-confidence-building-me.tr.mfa, 5 Aralık 2015.

²⁹⁶ Kazahstanskaya Pravda, SVMDA – Yarkiy Primer Vneşnepoliticheskogo Uspeha Rukovodstva RK, (Çevrimci) <http://www.kazpravda.kz/interviews/view/svmda--yarkii-primer-vnesnepoliticheskogo-uspeha-rukovodstva-rk/>, 5 Aralık 2015.

2014 Mayıs ayında AİGK'nin 4. Zirvesi düzenlenmiş ve Dönem Başkanlığı'nı Çin Cumhuriyeti üstlenmiştir. Bu zirvenin önemli belgesi "AİGK ile ŞİÖ arasındaki Mutabakat Muhtırası" olmuştur.²⁹⁷ Katar ile Bangladeş AİGK üyeleri arasında yer almış ve AİGK'nin sürekli genişlemesi, Asya ülkelerinin AİGK'nin gelecekteki başarılarına inandıklarını göstermektedir. Yeni üyeler AİGK faaliyetlerine katılmakta ve yeni çalışmalara yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Edinilen tecrübeler temelinde üyeliğin genişlemesiyle birlikte konferansın faaliyet alanlarının da genişlemesi söz konusudur.

Günümüzde, birçok ülke ekonomik kriz yaşamasına rağmen Asya ülkeleri güçlü ekonomik potansiyellerini korumaktadır. Bu bağlamda, AİGK üyeleri için İş Konseyi'nin oluşturulması, KOBİ alanında işbirliğinin sağlanmasında önemlidir. Üye devletler, iş ortamının iyileştirilmesine ve zor zamanlarda girişimcilere yardımcı olmak niyetindedirler.²⁹⁸

AİGK'nin amaçları ile faaliyetlerinin uluslararası toplum tarafından tanınması dahil olmak üzere Konferansın kurumsallaşması başarıyla tamamlanmıştır. Bu şekilde 23 yıl önce BM'nin tribününden uluslararası topluma tanıtılan genç bir ülke başkanın ileri görüşlülüğü ve girişiminin popülerliği kanıtlanmıştır.

İlk baştan itibaren Kazakistan Başkanı Nazarbayev, AİGK'yi üye ülkeleri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve bölgenin temel sorunlarının çözülmesi için oluşan bir pan – Asya diyalog forumu olarak görmektedir. Ayrıca, Nazarbayev AİGK'nin oluşum sürecinin ve gelişiminin zor olacağı gerçeğini de göz önüne almıştır. Nazarbayev'in "kıta yapısında olan bir forumun oluşumu, ikili ilişkilerle başlayarak bölgesel işbirliğine, daha sonra geniş konuları kapsayacak genel kıtasal işbirliğine kadar kademeli bir süreci kapsayacaktır"²⁹⁹ şeklindeki konuşması bunu kanıtlamaktadır.

²⁹⁷ Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.akorda.kz/ru/national_projects/soveshchanie-po-vzaimodeistviyu-i-meram-doveriya-v-azii_1340726104, 8 Aralık 2015.

²⁹⁸ Yan Guan, Sozdan Delovoy Sovet SVMDA Dlya Podderjki Malogo i Srednego Biznesa, Central China Television, (Çevrimiçi) <http://www.cntv.ru/2015/11/24/VIDE1448375403445214.shtml>, 8 Aralık 2015.

²⁹⁹ Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia,

Kazakistan, dış politikası ve uluslararası girişimleriyle diğer eski Sovyet ülkelerinden farklılaşmaktadır. Ancak, Kazakistan'ın bazı girişimlerinin ağır ilerlemesi ve bu girişimlerin etkinliği kim çevrelerce desteklenirken, kimi çevrelerce de eleştirilmiştir.

Bölümün başında AİGK'nin kurumsal yapısından, işleyişinden ve Kazakistan'ın Konferans çerçevesinde gösterdiği gayretlerden bahsedilmiştir. Dünyada her bir canlının olumlu ve olumsuz tarafları olduğu gibi her insanın, her devletin ve her örgütün de olumlu ve olumsuz tarafları bulunmaktadır. Bu bağlamda, AİGK'nin güvenliğin sağlanmasında yaptığı faaliyetlerin ve sarf ettiği çabaların yanında engel olamadığı ve ortadan kaldıramadığı hususlar da bulunmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın bu noktasında bölgesel güvenliğin sağlanması ışığında AİGK'nin imajını etkileyen olumsuz unsurlardan bahsetmekte fayda vardır.

Bilindiği üzere, Nazarbayev'in girişimini destekleyen AİGK üye devletleri arasında geçmişten gelen çok sayıda çözülememiş anlaşmazlıklar olmuştur. Bunların arasında Filistin ile İsrail, Hindistan ile Pakistan, Hindistan ile Çin, Özbekistan ile Tacikistan bulunmaktadır.

“AİGK üye devletleri arasındaki ilişkileri düzenleyen deklarasyon” işbirliği, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı, içişlerine karışmama ve silahsızlanma gibi barışçıl esaslara dayandırılmıştır.³⁰⁰ Ancak, deklarasyon kabul edilirken Afganistan kendi topraklarının tümünü kontrol edememekte, Pakistan ise “Taliban”lara (askeri ve lojistik üsler) askeri destek sağlayarak Afganistan'ın iç işlerine karışma ve savaşın çıkmasına neden olmakla meşgul olmuştur.³⁰¹ Aynı zamanda Hindistan ve Pakistan, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na katılmayarak ve nükleer denemeler gerçekleştirerek nükleer silah sahibi ülkeler arasına katılmışlardır.

(Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=364&lang=2&year=2012&month=7&day=0&parent_id=82, 18 Şubat 2016.

³⁰⁰ İsrail'in Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.kazakhemb.org.il/?CategoryID=230&ArticleID=236>, 18 Şubat 2016.

³⁰¹ Dmitriy Verhoturov, Politizatsiya Voprosa Afganskikh Bejentsev v Regione, Vsyo ob Afganistane, (Çevrimiçi) <http://afghanistan.ru/doc/23511.html>, 18 Şubat 2016.

Bu ülkelerin bölgesel güvenliğin zayıflamasına neden olan etmenlerinden kurtulana kadar güven artırıcı önlemler sürecinin dışında olmaları gerekirken, bu devletler sorunsuz olarak AİGK üyeleri arasında rahatça yer alabilmişlerdir. Bu ise, bölgedeki durumun gerçekçi değerlendirilmesine imkân vermemiştir.

“AİGK üye devletleri arasındaki ilişkileri düzenleyen deklarasyon”un sekizinci maddesinde, taraflar, kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması çabalarının tümünü desteklemiş ve uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabilecek nükleer silahlar başta olmak üzere tüm silahların yayılmasının önlenmesi için aralarındaki işbirliğinin güçlendirilmesini taahhüt etmişlerdir.³⁰² Bununla birlikte, yukarıda bahsedildiği gibi Pakistan ve Hindistan nükleer silah sahibi ülkeler olarak nükleer denemeler gerçekleştirmiş ve nükleer silahları kullanılabilecek hale getirmişlerdir. İsrail’in de nükleer cephanesinin olduğu malumdur, ancak kendisi nükleer silah sahibi bir ülke olmadığı iddiasındadır.

Asya’nın gerçek durumuna göre güven artırıcı önlemlerin belirlenmesi gerekirse, öncelikle tarafsız bir bölgede çatışan taraflar arasında müzakere sürecinin başlatılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, AİGK üye devletleri arasındaki çatışmaların çözümünde karşılıklı kabul edilebilir yolların geliştirilmesi ve müzakere sürecinde aktif desteğin sağlanması gerekir.

Çatışmaların temelinde güvensizlik bulunmakta olup, güvene dayalı ilişkiler anlaşmazlıkların çözümüne ve gerginliğin azalmasına olanak sağlar. AİGK’nin müzakere, ortak komisyon, arbitraj ve rasyonel tutuma sahip olmayan taraflara baskı yapabilecek araçlara sahip olması gerekmektedir. Örgütün en önemli vazifelerinden biri de karşılıklı kabul edilebilir çözümlerin geliştirmesinde çözüm üretme merkezi konumunda olmasıdır. Ayrıca, AİGK kapsamında ele alınan konularda uzmanlaşmış kaliteli ve tecrübeli personellerin bulunması gerekmektedir.

Güven Arttırıcı Önlemler Katalogu’nun incelenmesi için öncelikle güven artırıcı önlemlerin tanımının yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda, güven artırıcı önlemler geleneksel olarak, aralarındaki mevcut tehdit ve güvensizliği

³⁰² İsrail’in Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
<http://www.kazakhemb.org.il/?CategoryID=230&ArticleID=236>, 18 Şubat 2016.

azaltmak için devletler tarafından alınan önlemleri ifade etmektedir. Güven artırıcı önlemler kavramı Soğuk Savaş sırasında nükleer savaştan kaçınmak için yapılan girişimler ile ortaya çıkmıştır. Aslında, güven artırıcı önlemler devletler arasında gerginliği azaltmak amacıyla askeri – siyasi alanlarda işbirliği olarak algılanmaktadır.³⁰³

Ekim 2004'te Almatı'da AİGK Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda kabul edilen AİGK Güven Arttırıcı Önlemler Katalogu'nda, Konferans'ın güven artırıcı önlemlerinin kademeli olarak gönüllülük esasında uygulandığı, Katalog'un ve onun içerdiği önlemlerin tavsiye niteliğinde kullanıldığı ve herhangi üye ülkenin Katalog'da belirlenen önlemlerden birini seçebileceği belirtilmiştir.³⁰⁴

Uzun yıllardır Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkileri gerginleştiren hidroelektrik santrallerinin inşasıyla ilgili Özbekistan ile Tacikistan arasında su sorunu vardır. Tacikistan hidroelektrik santrallerin inşası ve su enerjisinin geliştirilmesini savunurken, Özbekistan hidroelektrik santrallerin inşası sonucunda su akışların kontrolsüz hale geleceğini savunmaktadır. Bu şekilde her iki taraf da kendi çıkarlarını öne sürmektedir. Çıkar ve düşünce farklılığı iki komşu ülkenin ilişkilerine zarar vermekte ve büyük ölçüde bu ülkelerin vatandaşlarının hayatını etkilemektedir. Örneğin, Tacikistan'a giden tüm demir yolları Özbekistan topraklarından geçmekte ve Özbekistan 2011 yılında bu durumu kullanarak komşusuna ulaştırma ablukası uygulamıştır. 2012 yılında da Tacikistan'a verdiği gazı kesmiştir.³⁰⁵ 1999 yılında ise Özbekistan, teröristlerin Tacikistan toprakları üzerinden Özbekistan'a girdiği gerekçesiyle Tacikistan ile olan sınırını mayınlamıştır. Ancak, Tacikistan'ın mayınlanmış bölgelerin haritası ile ilgili talebini Özbek tarafı reddetmiş ve yıllar boyunca sınır bölgesinde yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir.³⁰⁶ Diğer bir deyişle, her iki ülkenin de AİGK üyeleri arasında yer almasına rağmen, aralarında güven

³⁰³ Lev Lazutin, “K Voros O Ponyatii “Meri Ukrepneniya Doveriya i Bezopasnosti””, *Yevraziyskiy Yuridiçeskiy Jurnal*, (2014), C: 77, No:10, s. 52.

³⁰⁴ Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=179&lang=2, 19 Şubat 2016.

³⁰⁵ Şaribek Curayev, “Holodnaya Voyna v Tsentralnoy Azii? Voda i Politika v Uzbeksko – Tacikskih Otnoşeniyah”, *Analitiçeskaya Zapiska*, (2012), No: 217, s. 2.

³⁰⁶ Andrey Degtev, Tacikistan i Uzbekistan: Nadejda na Primirenje, *Yevraziyskoe Razvitie*, (Çevrimiçi) <http://eurazvitiye.org/publication/20150310>, 19 Şubat 2016.

eksikliğinin bulunması ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. AİGK'nin ise üyeleri arasında güvenin oluşturulması için etkili bir girişimi görülmemektedir.

AİGK'nin diğer üyeleri Pakistan ve Afganistan arasındaki ilişkiler de gerginlik içindedir. Örneğin Pakistan askerleri, Afganistan topraklarında bulunan teröristlerin Pakistan askerlerine saldırması bahanesiyle Afganistan'ın Kunar, Kandagar ve Nuristan illerine saldırmıştır.³⁰⁷ Afganistan Hükümeti'nin sorunun çözümünde başarısızlığa uğramasından sonra, 2012 yılında Afganistan Dışişleri Bakanı Zalmay Rasul (Zalmay Rasool) bu sorunun diplomatik yollarla çözilemeyeceğini açıklamıştır. Buna karşılık Pakistan 2012 yılının sonuna kadar ülkede bulunan yaklaşık 3 milyon Afgan mültecinin, Pakistan halkı için bir tehdit oluşturdukları iddiası ile mültecilerin Afganistan'dan sınır dışı edilecekleri açıklamasında bulunmuştur.³⁰⁸ Afganistan'ın o kadar mülteciyi kabul edebilecek imkânının olmaması, mültecilerin çoğunun Pakistan'da 20 yıldan fazla süredir yaşıyor olması ve Pakistan'ın insan hakları ile ilgili maddeyi içeren AİGK Deklarasyonu'nu kabul etmesi, bu kararın uygulanmasını engellemiştir.

AİGK üyesi olan İsrail ile Filistin arasındaki anlaşmazlık ve çatışmalar da yıllardır devam etmekte ve dünyayı etkilemektedir. İsrail'in, Filistin ile olan çatışması haricinde İran ile de ilişkileri iyi yönde gelişmemektedir. İsrail, nükleer tesislerine saldırma tehdidinde bulunması nedeniyle İran ile bir psikolojik savaş içindedir.³⁰⁹ AİGK Deklarasyonu'nun beşinci maddesinde, üye devletler birbirlerinin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlıklarına karşı tehdit oluşturmaktan ve güç kullanımından kaçınacakları vaadinde bulunmuşlardır.³¹⁰ Ancak, ne Pakistan ne de İsrail AİGK tarafından kınanmışlardır.

³⁰⁷ VsyobAfganistane, V Rezultate Rakenogo Obstrelya Pakisan v Provintsii Kunar Ranen Mirniy Jitel, (Çevrimiçi) <http://afghanistan.ru/doc/77440.html>, 19 Şubat 2016.

³⁰⁸ Dmitriy Verhoturov, Politizatsiya Voprosa Afganskikh Bejentsev v Regione, VsyobAfganistane, (Çevrimiçi) <http://afghanistan.ru/doc/23511.html>, 18 Şubat 2016.

³⁰⁹ Michael R. Gordon, Eric Schmitt, U.S. Says Israeli Exercise Seemed Directed at Iran, *New York Times*, (Çevrimiçi) http://www.nytimes.com/2008/06/20/washington/20iran.html?_r=0, 18 Şubat 2016.

³¹⁰ İsrail'in Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.kazakhemb.org.il/?CategoryID=230&ArticleID=236>, 18 Şubat 2016.

2010 yılında İstanbul’da düzenlenen AİGK Zirvesi’nde Türkiye, başkanlığı döneminde Gazze filosuna yapılan saldırı nedeniyle İsrail’in kınanması girişiminde bulunmuştur. Ancak, AİGK üyeleri İsrail’i sözlü olarak kınamış olsalar da, “Mavi Marmara” katliamı sorunu, zirve sonunda kabul edilen deklarasyona dahil edilememiştir.³¹¹

Netice itibarıyla anlaşmazlıkların sayısının azalmaması, Asya ülkeleri arasındaki güven ve işbirliği mekanizmasının yeterince etkili hale gelmediğini kanıtlamıştır. Son zamanlarda birçok çatışmanın daha da gerginleşmesinin yanında Asya’daki durum üç – dört yıl öncesine göre daha da zorlaşmıştır. Suriye iç savaşı dahil olmak üzere, Güney Doğu Asya ve Orta Doğu’da silahlı çatışmaların sayısı artmıştır. Bu durumda, AİGK’nin bilgi alışveriş forumu olması nedeniyle müzakerelerin gerçekleştirilmesi dahil çatışan taraflara uygun olacak çatışma çözümlerinin geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi için gece gündüz çalışılması gerekmektedir.

Asya, Avrupa’daki gelişmiş güvenlik kurumlarına ve kıta ölçeğinde bir sisteme sahip değildir. Bu bağlamda, AİGK güvenliğin ve işbirliğinin korunması için kurumsal bir araç olarak önem taşımaktadır. AİGK’nin Almatı Senedi ve Güven Arttırıcı Önlemler Katalogu’nda Asya güvenlik sisteminin siyasi ve hukuki temelleri atılmıştır. Üye ülkelerin dünyadaki ve bölgedeki güvenliğin temel konuları ile ilgili görüşleri belirlenmiştir. Ancak, yukarıda bahsedilen sorunlardan dolayı AİGK’nin daha fazla çaba harcaması gerekmektedir. Bu nedenle AİGK 4. Zirvesi’nde Nazarbayev, AİGK esasında AGİT’e karşı rekabet oluşturacak Asya’da etkin ve verimli bir güvenlik ve kalkınma örgütünün kurulması zamanının geldiğinin altını çizmiştir.³¹² Kazakistan Hükümeti, tüm AİGK ülkelerinin bu girişimin hayata geçirilmesi için yoğun ilgi göstereceklerine inanmakta ve güven içinde çalışılacağı umudundadır.³¹³

³¹¹ Internatioal Expert Center for Electoral Sitems, Sammit SVMDA v Stambule ne Smog Osudit İzrail, (Çevrimiçi) <http://e-ices.org/english/news/textid:5241/>, 18 Şubat 2016.

³¹² Madina Anafinova, Jandos Jaksıgeldinov, “Kazahstan v Aziatskoy Sisteme Mejdunarodnoy i Regionalnoy İntegratsii i Bezopasnosti”, *Memleket Tarihi*, (2014), No: 2, s. 9 – 10.

³¹³ Kanat Tumiş, “Soveşanie po Vzaimodeystviyu i Meram Doveriya v Azii: ot Zarojdeniya İdeii k Novım Gorizontam Bezopasnosti i Razvitiya Kontinenta”, *Kukuk jane Memeleket*, (2014), C: 63,

AİGK'nin Şanhay'da düzenlenen zirvesi sonucunda AİGK ile ŞİÖ arasında Mutabakat Muhtırası'nın imzalanmasıyla birlikte Konferans'ın geliştirilmesi ve üye devletlerin etkin işbirliğini hedefleyen AİGK'nin Şanhay Deklarasyonu kabul edilmiştir. Aynı zamanda, AİGK Şanhay Zirvesi Konferansı Kazakistan ile Çin'in önceden gelen dostluk ilişkilerini de olumlu etkilemiştir.³¹⁴ Çin'in güçlü ülkelerin yanında yer alması ve yüksek ekonomik potansiyeli, hem AİGK'nin başarılı işlemesi hem de Asya'da bir güvenlik ve kalkınma örgütünün oluşumu için önem kazanmaktadır. Bu nedenle, Kazakistan Çin'in AİGK Dönem Başkanlığı'na özel bir umut bağlamaktadır.

Asya'nın kalabalık, ekonomik olarak aktif ve jeopolitik açıdan istikrarsız bir bölge olması, bölgede yaşayan halkların din, kültür ve ideolojik değerlerinin farklılığı, Soğuk Savaş döneminden kalan devletler arasındaki çelişki, bir takım tarihsel çatışmaların çözümsüzlüğü, terörizm, aşırıcılık, yasadışı uyuşturucu ve silah kaçakçılığı dahil olmak üzere geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinin gittikçe artması, aynı zamanda tüm bu etmenlerin yanında Sincan – Uygur Özerk Bölgesi'nin bulunması Çin'i etkilemekte ve Orta Asya'da aşırıcı İslam'ın yayılmasını önlemek amacıyla bölge ülkeleriyle yakın ilişkide olmasını teşvik etmektedir. Çin AİGK kapsamında ekonomik imkânlarını, tüm üye ülkelere uygun bir güvenlik mekanizmasının oluşumu için kullanmaya çalışmakta ve Nazarbayev'in güvenlik girişimlerini destekleyerek Kazakistan ile ilişkilerini güçlendirmektedir.

Netice itibarıyla Asya'da farklı tarihsel ve kültürel gelenekleri olan büyük, küçük, zayıf ve güçlü birçok ülkenin bulunmasına rağmen, ülkelerin hepsi Asya Ailesi olarak ulusal çıkarlar, güvenlik ve barış yolunda amaç birliğiyle birbirlerine bağlıdırlar. Bu nedenle ülkeler, AİGK başta olmak üzere bölgesel örgütler kapsamında ortak görüşleri benimseyerek yapacakları çalışmalar ile bölgede ve dünyada istikrarın sağlanmasına etkiye bulunabileceklerdir. AİGK oluşumundan bu yana güven arttırıcı önlemlerin uygulanmasında başarılarla ulaşmıştır. Günümüzde AİGK Asya ülkelerinin etkin bir küresel platformuna dönüşmüştür.

No: 2, s. 71 – 72.

³¹⁴ Vladimir Kuryatov, "SVMDA: V Konetkste Nedelimoy Bezopasnosti", *Kazahstanskaya Pravda*, 22 May 2014, s. 1.

3.6. SİLAHSIZLANMA VE NÜKLEER SİLAHLARIN YAYILMASININ ÖNLENMESİNDE KAZAKİSTAN'IN ROLÜ

Bilindiği üzere, Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyet Birliği arasında silahlanma yarışı başlamıştır. ABD ve Sovyet Birliği nükleer silah ve önemli miktarda stoklar edinerek diğer ülkelerin nükleer silaha sahip olmamasına yönelik politikalar izlemişler ve her iki ülke de nükleer silaha sahip olma hakkının sadece kendilerinde olmasını korumaya çalışmıştır. Dolayısıyla, ABD ile Rusya'nın tek işbirliği alanı diğer ülkelerde nükleer silahların yayılmasını önlemek olmuştur. Bu durum, nükleer silahlanma yarışı ile çatışmaları karakterize eden Soğuk Savaş'ın durumunu daha da zorlaştırmıştır. Bu nedenle, iki süper gücün çabalarıyla 1968 yılında imzalanan ve 1970'te yürürlüğe giren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT) yapılmıştır.³¹⁵

NPT 11 maddeden oluşan ve uluslararası güvenliğin sağlanmasında önemli rolü olan bir antlaşmadır. İsrail, Pakistan, Hindistan ve Çin haricinde yaklaşık 190 ülke antlaşmayı imzalamıştır. Antlaşma, nükleer silahların yayılmasını önlemek için devletlerin yükümlülüklerini içermektedir. Bunun yanı sıra antlaşma, nükleer silah geliştirmeyi reddeden ve nükleer silahı olmayan devletlerin, barışsal amaçla yaptıkları nükleer enerji araştırmalarında nükleer silah sahibi devletlerce yasal yardım sağlanmasını konu almaktadır.³¹⁶

Nükleer silahı bulunmayan devletler, nükleer silah üretmeyeceklerini ve satın almayacaklarını, nükleer silahların ve diğer nükleer patlayıcı cihazların üretiminde herhangi bir yardım kabul etmeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Antlaşma, disiplinli ve etkili bir uluslararası denetim mekanizması altında nükleer silahlanma yarışının durdurulması ve silahsızlanma için önlemlerin aranması ile ilgili katılımcılar üzerinde bir yükümlülük getirmektedir. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi üzerindeki kontrol, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) vasıtasıyla

³¹⁵ United Nations Office for Disarmament Affairs, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml>, 19 Şubat 2016.

³¹⁶ United Nations Documents, *Dogovor o Nerasprostraneniі Yadernogo Oružiya*, (Çevrimiçi) http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/npt.shtml, 19 Şubat 2016.

gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, nükleer silaha sahip olmayan ve NPT’de yer alan her devletin UAEA ile bir sözleşme imzalaması gerekmektedir.³¹⁷

Günümüzdeki siyasi gerçeklik, tüm dünya ülkelerini etkileyen nükleer güvenlik sorununun göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir. Kazakistan, Orta Asya bölgesinin en büyük ülkesi olarak hem ulusal hem de bölgesel güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Uluslararası güvenliğin sağlanmasına, devletler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesine, küresel sorunlar ve anlaşmazlıkların çözümünde uluslararası örgütlerin rolünün artırılmasına dayanan Kazakistan’ın dış politikası, Kazakistan’ın silahsızlanma ve kitle imha silahlarının yayılması alanında izlediği politikayı belirlemektedir. Kazakistan, silahsızlanma rejimini güçlendirmek için bir dizi somut adım atmıştır.

Sovyet Birliği’nin dağılmasından sonra, Kazakistan önemli bir nükleer silah potansiyelini miras almış ve dünya nükleer güçler sıralamasında dördüncülüğe yükselmiştir. O dönemlerde Kazakistan topraklarında 1.040 adet kıtalar arası balistik füze ve 370 adet hava füzesini içeren kitle imha silahları stoğu bulunmaktadır.³¹⁸ Kazakistan’ın silahsızlanma politikasının geliştirilmesi yolundaki ilk adım 1990 yılında Semipalatinsk test sahasının kapatılması olmuştur. 29 Ağustos 1991 tarihinde Semipalatinsk test sahasının kapatılması hakkında bir kararname imzalayarak kendi iradesiyle nükleer silaha sahip olma statüsünden vazgeçmiştir. Rusya ve ABD’nin yardımıyla kendi topraklarından nükleer tesisleri temizlemiştir.³¹⁹

Ancak, günümüzde Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan çatışma ve Rusya’nın komşu ülkenin toprak güvenliğini ihlal etmesi gibi uluslararası güvenliği tehdit eden olayların yaşanması, pek çok ülkenin nükleer silaha sahip olma isteğinin oluşmasına veya ondan vazgeçmek istememesine yol açmaktadır.

³¹⁷ United Nations Documents, *Dogovor o Nerasprostranении Yadernogo Oruzhiya*, (Çevrimiçi) http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/npt.shtml, 19 Şubat 2016.

³¹⁸ Yerjan Kazıhanov, “Puti Realizatsii Statusa Tsentralnoy Azii Kak Regiona, Svobodnogo ot Yadernogo Oruzhiya”, *Kazakhstan Spekr*, (2008), No:2, s 9.

³¹⁹ Kazakistan Başkanı’nın Semipalatinsk Test Sahasının Kapatılması Hakkındaki Kararı, (Çevrimiçi) <http://old.nnc.kz/fileadmin/nnc/downloads/closure.pdf>, 19 Mart 2016.

Kazakistan'ın 1991 yılında bu tarz bir adım atmasının birçok nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, 1991 yılında Kazakistan zayıf ekonomisi ile siyasi istikrarı sağlayamamış genç bir ülke konumundaydı. Bunun yanı sıra, Kazakistan'ın nükleer kapasitesi dünyadaki ekonomik bütünleşme sürecine katılmasını zorlaştıracaktı. Çağdaş dünya, İran örneğinde görüldüğü gibi nükleer silahların yayılmasını önlemek istemekte ve bu amaçla çeşitli siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulamaktadır.

İkinci neden olarak, nükleer silah sahibi Kazakistan dünyanın hemen hemen tüm ülkeleri için potansiyel bir tehdit olacaktı ve tüm ülkelerin stratejik planlamalarında hedef haline gelecekti. Bu ise yeni kurulan genç bir ülke için yıkıcı olacaktı.

Üçüncü neden, ülkenin nükleer kapasitesi komşu ülkeleri ile gergin ve düşmanca ilişkilerin yaşanmasına neden olacaktı ve bu durum Orta Asya'da istikrarsızlık doğuracaktı. Örneğin günümüzde, Hindistan ile Pakistan ve Kuzey Kore ile Güney Kore arasında bu tarz olaylar izlenmektedir.

Son olarak, nükleer silaha sahip olma statüsü BM şartlarına aykırı olmanın yanında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması ilkelerinin ihlali anlamına gelecekti ve bu durum uluslararası izolasyona ve uluslararası toplumun olumsuz tutumuna yol açacaktı. Neticede, Kazakistan'ın neredeyse devleti yeniden inşa etmesi gerekecekti ve dünyada dışlanan bir ülke konumunda olmasına neden olacaktı. Bu ise günümüzde Kazakistan gibi güçlü bir devletin ortaya çıkmasını engelleyecekti.³²⁰

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in öngörülü adımı, Kazakistan'ı nükleer silahlardan kurtarmıştır ve dünya kamuoyuna entegre olmasına yardımcı olmuştur. Bu bağlamda, 1992'de Kazakistan nükleer silahlarından arınma vaadinde bulunarak nükleer silahların yayılmasının önlenmesi hakkındaki Lizbon Protokolü'nü imzalamıştır ve kendi topraklarını nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge olarak ilan etmiştir.³²¹

³²⁰ Maydan Abişev, Goşagag İskakova, *Kazahstan Bez Yadernogo Potensiyala*, III Kongress Globalnogo Antiyadernogo Alyansa, Astana, 2000, s.20.

³²¹ Kazahstan 2050, Terminologičeskiy Slovar: Razorujeniye i Yadernoe Nerasprostraneniye,

1993 yılı Aralık ayında Kazakistan NPT'yi onaylamıştır. 1994 yılında ise AGİT'in Budapeşte Zirvesi'nde Kazakistan dahil olmak üzere Ukrayna ve Beyaz Rusya güvenlik garantileri altında Rusya, ABD ve İngiltere ile bir Mutabakat Anlaşması imzalamıştır. Daha sonra Kazakistan bu tür güvenlik garantileri altında Çin ve Fransa ile de imzalamıştır. Bu tür belgelerin imzalanması, Kazakistan'ın kendi topraklarından nükleer silahları temizleme yükümlülüğünü tamamıyla yerine getirdiği gerçeğinin uluslararası toplum tarafından tanınması anlamına gelmektedir.³²²

Kazakistan'ın NPT katılımcısı olması ülkenin dış politikasında önemli bir adım olmuştur. NPT üyesi olarak Kazakistan, nükleer sahibi olmayan ülke statüsünde anlaşmanın tüm yükümlülüklerini yerine getirmektedir. NPT, üye ülkelere nükleer silahsızlanma yolunda devamlı adımlar atma yükümlülüğü getiren nükleer silahların kontrolü alanında çok taraflı bir anlaşmadır. Kazakistan nükleer sahibi olan veya olmayan NPT üye ülkelerinin tüm yükümlülüklerini yerine getirmeleri ve kademeli silahsızlanmanın gerçekleşmesi taraftarıdır.

14 Şubat 1994 tarihinde Kazakistan UAEA üyesi olmuştur ve bu tarihten itibaren Kazakistan'ın tüm nükleer tesisleri UAEA güvencesi altına girmiş ve nükleer faaliyetleri UAEA standartlarına uygun olarak yürütülmüştür.³²³ Buna ek olarak, 2004 yılında Avusturya'da Kazakistan elçisi ve UAEA Genel Başkanı arasında NPT'ye bağlı olan korunma önlemlerinin uygulanması için bir protokol imzalanmıştır.³²⁴ 1996 yılında ise Kazakistan, Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması'na (CTBT) katılmıştır³²⁵ ve 2001 yılında antlaşmayı onaylamıştır.

(Çevirimci) <https://strategy2050.kz/ru/news/11128>, 20 Şubat 2016.

³²² Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/kazakhstan-i-voprosy-globalnoj-i-regionalnoj-bezopasnosti/razoruzhenie-i-yadernoe-nerasprostranenie>, 20 Şubat 2016.

³²³ Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/kazakhstan-i-voprosy-globalnoj-i-regionalnoj-bezopasnosti/razoruzhenie-i-yadernoe-nerasprostranenie>, 20 Şubat 2016.

³²⁴ Dana Şaymerden, Kazahstan Yejegodno Platit MAGATE 300 tıs. Yevro, (Çevrimiçi) <https://kapital.kz/finance/33939/kazahstan-ezhogodno-platit-v-magate-300-tys-evro.html>, 19 Mart 2016.

³²⁵ Kürşad Zorlu, Nükleer Güvenlik Zirvesi ve Nazarbayev'in Önerisi, (Çevrimiçi)

Kazakistan, kimyasal ve biyolojik silah sahibi bir ülke olmamasına rağmen Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme ile Biyolojik ve Zehirli Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme'nin katılımcısı olmaktadır.³²⁶

Kazakistan'ın nükleer güvenliğin sağlanması ve silahsızlanma rejiminin güçlendirilmesi alanındaki çalışmaları hem ikili hem de çok taraflı ortaklık esasında yapılmaktadır. 1992 yılında Nunn – Lugar programına uygun olarak ABD'nin mali yardımı ile Kazakistan'daki kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması için onlarca proje gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra askeri amaçla kullanılan tesisler sivil sanayi tesislerine dönüştürülmüştür. Ayrıca, Kazakistan hükümeti yaşadığı ekonomik zorluklara rağmen, bağımsızlığının ilk gününden itibaren nükleer güvenliğin güçlendirilmesi için ülke bütçesinin önemli bir bölümünü bu alanda tahsis etmiştir ve günümüzde de halen tahsis etmektedir.³²⁷

Kazakistan nükleer güvenliğin sağlanmasında bir lider olarak kabul edilmektedir ve katıldığı uluslararası zirvelerde neredeyse amaçladığı tüm hedefleri gerçekleştirmiştir. 2011 yılında Kazakistan, Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Sözleşmesi'ndeki değişikliği onaylaması dahil olmak üzere nükleer güvenlik alanındaki tüm uluslararası antlaşmalara katılmıştır. Buna ek olarak, Kazakistan zenginleştirilmiş nükleer malzemelerin miktarının azaltılması, zenginleştirilmiş uranyumun daha düşük seviyelere indirilmesi, nükleer güvenlik seviyesinin yükseltilmesi ve radyoaktif kaynaklar üzerindeki denetimin güçlendirilmesi için tedbirler almıştır. Barışçıl nükleer teknoloji alanında araştırmalar yapmış ve nükleer güvenlik eğitim merkezi oluşturmuştur.³²⁸

<http://www.sabah.com.tr/dunya/2012/03/31/2-nukleer-guvenlik-zirvesi-ve-nazarbayevin-onerisi>, 20 Şubat 2016.

³²⁶ İsrail'in Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)

<http://kazakhemb.org.il/?CategoryID=209&ArticleID=862>, 20 Şubat 2016.

³²⁷ Kazahstan 2050, Terminologičeskiy Slovar: Razorujeniye i Yadernoe Nerasprostraneniye, (Çevirimci) <https://strategy2050.kz/ru/book/post/id/90/>, 21 Şubat 2016.

³²⁸ Embassy of Republic of Kazakhstan of the Republic of Lithuania (Çevrimiçi)

<http://kazakhstan.embassy.lt/Default.aspx?Element=ViewArticle&TopicID=249&ArticleID=1411&Lang=RU>, 21 Şubat 2016.

Kazakistan nükleer güvenlik alanında uluslararası işbirliğine büyük önem vermektedir ve 2014 yılının Nisan ayında Lahey Zirvesi'nde ABD Başkanı Obama ile Kazakistan Başkanı Nazarbayev nükleer güvenliğin güçlendirilmesi konusunda ortak işbirliği bildirisini kabul etmişlerdir.³²⁹ Dolayısıyla, Kazakistan nükleer güvenliği sağlamak için tüm ülkelerle yakın işbirliğine hazır olduğunu göstermiştir.

Kazakistan, 8 Eylül 2006 tarihinde Semipalatinsk'te imzalanan ve 21 Mart 2009 tarihinde yürürlüğe giren Orta Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Anlaşması'nın kurucularından biridir. Kazakistan başta olmak üzere Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan anlaşmayı imzalayan diğer devletlerdir.³³⁰ Ayrıca, Kazakistan'ın bu anlaşmayı imzalaması ve topraklarını nükleer silahlardan temizlemesiyle birlikte Semipalatinsk Anlaşması'na uygun olarak Orta Asya bölgesi nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge haline gelmiştir.

Orta Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Anlaşması'nın kurumsallaşması üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. 2014 yılının Mayıs ayında New York'ta imzalanan Semipalatinsk Anlaşması Protokolü son yıllarda silahsızlanma rejiminin önemli belgelerinden biri olmuştur. Nükleer silaha sahip olan devletler (İngiltere, ABD, Fransa, Rusya ve Çin) Anlaşma Protokolü'nü imzalayarak, Protokolü imzalayan ülkelere karşı nükleer silah kullanmama ve bu ülkeleri nükleer silahla tehdit etmeme taahhüdünde bulunmuşlardır. Tarihte ilk kez nükleer silah sahibi ülkelerin tümü tarafından Anlaşma Protokolü'nün imzalanması gerçekleşmiştir.³³¹

Kazakistan nükleer güvenlik ile ilgili zirvelerde aktif bir rol üstlenerek nükleer terörizm tehdidi karşısında ortak bir anlayışın oluşturulmasının önemini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra nükleer tesis, malzeme ve teknolojilerin

³²⁹ Darın Aktanov, Vıgodı ot Sozdaniya Banka Nizkoobagaşennogo Urana v Kazahstane, (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/4734460-vygody-ot-sozdaniya-banka.html>, 21 Şubat 2016.

³³⁰ Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/so-y-zha-aly-tar/129-novosti/3717-zona-svobodnaya-ot-yadernogo-oruzhiya-v-tsentralnoj-azii-vnosit-realnyj-vklad-v-realizatsiyu-dnyao>, 21 Şubat 2016.

³³¹ Özbekistan Devle Başkanı İslam Karimov'un Orta Asya'da Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Oluşturulması Yönündeki Girişimi Hayata Geçti, Hazar Strateji Enstitüsü, (Çevrimiçi) http://www.hazar.org/newsdetail/haberler/ozbekistan_devlet_baskani_islam_karimov%E2%80%99un_orta_asya%E2%80%99da_nukleer_silahlardan_arindirilmis_bolge_olusturulmasi_yonundeki_girisi_mi_hayata_getti_839.aspx, 21 Şubat 2016.

teröristlerin eline geçmemesi için önlemler alınması gerekliliğini belirtmektedir. Ayrıca ülke, Balistik Füze Yayılmasına Karşı İlkeler'in (HCOC) tarafı olmuş ve Zangger Komitesi, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi (PSI), Nükleer Terörizmle Mücadele için Küresel Girişim (GICNT), G8 ve Nükleer Tedarikçiler Grubu faaliyetlerine katılmıştır.³³² Bu bağlamda, 6 Haziran 2008 tarihinde Kazakistan'daki Alatau Nükleer Fizik Enstitüsü'nde olası bir terörist saldırısına karşı hızlı tepki verme mekanizmasının geliştirilmesini amaçlayan "Atom – Anti Terör 2008" başlığı altında uluslararası terör ile mücadele tatbikatı yapılmıştır.³³³

Kazakistan nükleer güvenliği; insanlığın nükleer silahlardan korunması, olası nükleer terörizmin önlenmesi ve nükleer enerji güvenliğinin sağlanması gibi üç temel bileşenden oluştuğunu savunmaktadır. Ayrıca Nazarbayev, barışçıl nükleer enerjinin geliştirilmesi için uluslararası hukuk alanındaki tecrübelerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Acil durumlarda hızlı tepki verme mekanizmalarının oluşturulması ve nükleer tesislerdeki tüm gelişmelerin zamanında bildirim vermesi gerektiğinin altını çizmektedir. Son olarak da, tüm devletlere barışçıl nükleer teknolojiye erişebilmeleri için eşit hakların verilmesi ve Düşük Düzeyde Zenginleştirilmiş Uranyum Bankası'nın güvenli rezervlerinin kullanılması için imkânların sağlanması gerektiğini belirtmektedir.³³⁴

Nükleer maddelerin yasadışı trafiği terör nitelikli örgütlerin kullanımına yol açabilmektedir. Bu bağlamda Kazakistan, UAEA ilkelerine uygun olarak nükleer maddelerin güvenli taşımacılığında da yer almaktadır ve UAEA'nın kaçakçılık ile ilgili veritabanına katılmaktadır. ABD Hükümeti desteğiyle sınırlar arasında radyoaktif maddelerin hareketini kontrol etmek için Kazakistan sınırlarında kontrol noktaları ile donatılmış ikinci savunma hattı programı gerçekleştirilmiştir. Ülkenin

³³² Yerlan İdrisov, Vklad Kazahstana v Dostizhenie Tseley Dogovora o Nerasprostranenii Yadernogo Orujiya, (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/4603040-vklad-kazahstana-v-dostizhenie-celejj.html>, 21 Şubat 2016.

³³³ Yadernoe Obşestvo Kazahstana, V Almatinskoy Oblasti Provedeno Operativnio –Taktičeskoe Uçeniye "Atom - Antiterror - 2008", (Çevrimiçi) <http://www.nuclear.kz/news/256.html?lang=ru>, 21 Şubat 2016.

³³⁴ Novosti – Kazahstan, Kazahstan Predlagayet Provodit Sammitı po Yadernoy Bezopasnosti Kajdiye Dva Goda, (Çevrimiçi) <http://newskaz.ru/politics/20120327/2879091.html>, 22 Şubat, 2016.

kolluk kuvvetleri, nükleer ve diğer radyoaktif madde kaçakçılığına karşı önlemler alınması ile hızlı tepki verilmesine yönelik İnterpol ve Europol gibi uluslararası kuruluşlar ile birlikte hareket etmektedir. Buna ek olarak, Kazakistan nükleer enerji alanındaki bilgilerin korunmasına önem vermektedir ve fiziksel kültür güvenliğinin güçlenmesi amacıyla uzmanlar yetiştirmektedir.³³⁵

Silahsızlanma sürecinin aktif bir katılımcısı olarak Kazakistan NPT'nin etkisiz olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, Kazakistan nükleer silah sahibi ülkeler üzerinde NPT dışında etkili olabilecek bir mekanizmanın geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. BM Genel Kurulu'nun oturumlarında Nazarbayev BM çerçevesinde silahsızlanma rejiminin güçlendirilmesine yönelik NPT'nin günümüzün gerçeklerine uyarlanması ve tüm nükleer sahibi ülkelerin nükleer silahların yok edilmesinde sorumluluk üstlenmesi çağrısında bulunmaktadır.³³⁶

Kazakistan, 2017 – 2018 yıllarında BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde nükleer silahsızlanma ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda sorumluluk almaya hazır olduğunu belirtmiştir.³³⁷

3.6.1. Kazakistan Topraklarındaki Nükleer Poligonlar ve Nevada –

Semipalatinsk Hareketi

Kazakistan için kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi önem taşımaktadır. Kazakistan SSCB döneminde nükleer denemelerin merkezi olarak bu denemelerin olumsuz etkilerini yaşamıştır. 1949 yılında deneme poligonlarının oluşumundan itibaren Kazakistan topraklarında 117 yerüstü deneme³³⁸ dahil olmak üzere Hiroşima'ya atılan bombanın gücünden 2.500 kat daha fazla güce sahip olan

³³⁵ Embassy of Republic of Kazakhstan of the Republic of Lithuania (Çevrimiçi) <http://kazakhstan.embassy.lt/Default.aspx?Element=ViewArticle&TopicID=249&ArticleID=1411&Lang=RU>, 22 Şubat, 2016.

³³⁶ Yerjan Kazıhanov, "Kazahstan s Sojaleniem Otmеçayet Maloeffektivnost i Assimetričnost DNYAO", *İndeks Bezopasnosti*, (2012), C: 100, No: 1, s. 39.

³³⁷ BDT İcra Komitesi Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.cis.minsk.by/news.php?id=2768>, 22 Şubat, 2016.

³³⁸ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Raporu, 2014, s. 9, (Çevrimiçi) <http://www.kazakhstanunsc.com/wp-content/uploads/2014/02/UNSC-Introductory-Paper.pdf>, 22 Şubat, 2016.

yaklaşık 500 nükleer deneme yapılmıştır.³³⁹ Bu bölgedeki denemeler öncelikle o topraklarda yaşayan insanları ve canlı varlıkları etkilemiştir. İnsanların yaşam sürelerinin kısalmasının yanı sıra kanser hastalıklarına ve anomali doğumlara neden olmuştur.

Semipalatinsk test sahasının kapatılmasına kadar tarihi gizli kalmıştır. Sovyet Birliği'nin askeri bünyesinde olan Semipalatinsk test sahası nükleer denemeler sonunda nadiren verilen resmi bilgiler haricinde gizli tutulmuştur ve kamuoyuna açıklanmamıştır. Her şeyin sıkı ve gizli şartlar altında tutulduğu totaliter ideolojinin hakim olduğu dönemde, nükleer tehlike ve nükleer deneme sahalarının varlığı hakkında açık konuşulmamıştır. Bu alanda çalışan araştırmacıların çalışmalarına sert tepki verilmesinin yanı sıra başlatılan araştırmalar da durdurulmuş ve kurulan laboratuvarlar kapatılmıştır. Doktorlara radyasyona maruz kalan hastalara doğru teşhis koymaları yasaklanmıştır. Bu nedenle, radyasyona maruz kalan kişilerin tedavi edilmesine izin verilmemiştir.³⁴⁰

Semipalatinsk'te, o dönemde en modern teknolojiyle donatılmış bir klinik inşa edilmiştir. Ancak, burada ne insanlar ne de hayvanlar tedavi edilmiştir. Burada bilimin geliştirilmesi gerekçesiyle canlı organizmalar üzerinde radyasyon etkileri izlenilmiştir. Radyasyon zehirlenmelerinden kaynaklı ölümlerden sonra doktorlar Semipalatinsk test sahası yetkililerine ve Merkez için raporlar hazırlamışlardır. Günümüzde bu klinik Radyasyon Tıp ve Ekoloji Araştırma Enstitüsü olarak çalışmaktadır. 1990 yılında, insan sağlığı ve poligonun radyoekolojik durumuyla ilgili bazı belgeler Rusya tarafından alınmış olsa da kliniğin arşivi gizlilikten çıkartılmıştır.³⁴¹

Uzun bir süre bu topraklarda yaşayan ve nükleer denemelerden kalıcı zarar gören milyonlarca insana yardım edilmemiştir. Buna karşılık ABD'de bulunan

³³⁹ Tacikistan'ın Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.kazakhembassy.tj/index.php?option=com_content&view=article&id=1109:2013-02-08-06-55-23&catid=36&Itemid=52, 22 Şubat, 2016.

³⁴⁰ Dmitriy Verhoturov, "Yadernaya Voyna Protiv Svoih Grajdan", *Lebed Gazetesi*, 2008, (Çevrimiçi) <http://lebed.com/2008/art5292.htm>, 18 Şubat 2016.

³⁴¹ Altınay Abılkasımova, Grif Sekretnosti Snyat, *Spektr Gazetesi*, (Çevrimiçi) <http://spectr.com.kz/category/intervyu/grif-sekretnosti-snyat.html>, 18 Şubat 2016.

Nevada test sahasında yapılan nükleer denemelerden zarar görenlerin rehabilitasyonu için yaklaşık 1 milyar dolar tahsis edilmiştir. Bu bağlamda, 1989 yılında Semipalatinsk test sahasının kapatılması ve nükleer denemelerin sonlandırılması amacıyla Kazak halkı tarafından “Nevada – Semipalatinsk” hareketi başlatılmıştır. Bu hareket uluslararası destek almıştır ve kamuoyu baskısından dolayı SSCB liderleri nükleer denemelerin durdurulması kararını almak zorunda kalmışlardır.³⁴²

“Nevada – Semipalatinsk” nükleer karşıtı hareketine kamuoyu tarafından verilen destek ve Semipalatinsk poligonunun kapatılması Kazakistan’ın nükleer silahsızlanma alanındaki politikası üzerinde büyük bir etki sağlamıştır. Semipalatinsk test sahasının kapatılmasından sonra Kazakistan örnek alınarak Nevada(ABD), Lop Nor (Çin gölü), Novaya Zemlya (Rusya) gibi diğer test sahaları da kapatılmıştır.³⁴³

2007 yılından itibaren Semipalatinsk Semey olarak adlandırılmıştır. Semipalatinsk test sahası haricinde de farklı yıllarda ve ülkenin farklı bölgelerinde nükleer denemeler olmuştur. Örneğin, Batı Kazakistan ve Atırâu’da “Taysogan”, “Sarı – Şagan”, “ Emba”, “Baykonur”,³⁴⁴ “Kapustin Yar” ile “Azgir” deneme sahaları bulunmaktadır.

Urda ve Djangeldin bölgesinde bulunan “Kapustin Yar” füze ve nükleer deneme sahası 1949 yılında kurulmuştur. Burada 24 bin roketin havaya atılmasının yanı sıra 177 askeri teçhizat denenmiş ve 619 roket yok edilmiştir. Askeri teçhizatın denenmesi ile yok edilmesi sırasında atmosfere yaklaşık 30 bin ton yüksek derecede zehirli madde bırakılmıştır. 1962 yılından itibaren Atırâu Bölgesi’nin Kızılkoginsk İlçesi’nde “Kapustin Yar” test sahasının bir parçası olarak “Taysogan” roket poligonu faaliyet göstermiştir. 40 sene içinde 5.3 ton ağırlığında olan SS – 20 roketlerinden yaklaşık 300 parça düşmüştür.³⁴⁵ Düşen parçalar bu topraklarda su

³⁴² Tacikistan’ın Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.kazakhembassy.tj/index.php?option=com_content&view=article&id=1109:2013-02-08-06-55-23&catid=36&Itemid=52, 18 Şubat 2016.

³⁴³ Mihail Aleynikov, “Onomasticheskie i Toponimicheskie İzmeneniya v Sovremennom Kazahstane Kak Proyavlenie Politiki Kazahizatsii”, *Mir Nauki, Kulturi, Obrazovaniya*, 2014, C: 45, No:2, s. 371.

³⁴⁴ Rustam Amangeldin, “Vklad Kazahstana v Delo Yadernogo Razoruženiya”, *Medunarodny Naučno – İzledovatel’skiy Jurnal*, (2014), C: 20, No: 1 – 4, s.115.

³⁴⁵ İvan Çasnikov, *Eho Yadernih Vzrivov*, Print, Almatı, 1996 – 1998, s. 94 – 95.

kaynaklarını ve bitkileri etkilemiştir. Atırau Bölgesi'ndeki nükleer deneme sahalarından birisi de “Azgır”dır. 1966 – 1979 yılları arasında 12 bölgeye ayrılan bu poligonun 10'unda 165'ten 1.500 metreye kadar derinlikte olan 17 yeraltı denemesi gerçekleştirilmiştir. Radyasyon tehlikesine karşı “Azgır” poligonunun yakınında yaşayan halk haberdar edilmemiştir. Bu sebepten dolayı bölgede insan hastalıkları ve canlı ölümleri görülmüştür.³⁴⁶

Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra tüm nükleer deneme sahaları Kazakistan'ın kontrolü altına geçmiştir ve radyoaktif bölgelerde çalışmalar ve incelemeler yapılmaya imkân sağlanmıştır. Günümüzde radyoaktif bölgelere Kazakistan tarafından insani yardımlar yapılmaktadır.

3.6.2. Nazarbayev'in Girişimleri

Devletler, küresel sorunların çözümüne katkıda bulunmak için çaba göstermektedir. Kazakistan da bunlardan biridir. Nükleer poligonların kapatılmasından sonra Kazakistan nükleer savaş tehdidine karşı çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden birisi de “Atom” projesidir.

“Atom” projesi 29 Ağustos 2012 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da Meclis görüşmeleri esnasında nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya barışı için Kazakistan Başkanı Nazarbayev tarafından başlatılmıştır.³⁴⁷ Proje, BM ve Uluslararası Atom Enerji Ajansı dahil olmak üzere 70'den fazla ülkeden gelen milletvekilleri ile 200'den fazla uluslararası kuruluş ve 75 ülkeden katılımcı sağlamıştır. Ayrıca, “Atom” projesinin yanında Nazarbayev Küresel Nükleer Karşıtı Meclisi'nin oluşturulması önerisinde de bulunmuştur.

“Atom” projesi, nükleer silahların test edilmesini yasaklayan ve nükleer silahların tamamen yok edilmesine yönelik küresel destek oluşturmayı amaçlayan yeni uluslararası bir girişimdir. Bu proje, nükleer denemelerin insan sağlığına verdiği zararların belgelendirilmiş sonuçları (özellikle 1949 ile 1991 yılları arasında

³⁴⁶ Çasnikov, a.g.e., 130 – 131.

³⁴⁷ Kazinform, Po İnitsiative Proyekta Atom 29 Avgusta po Vsem Miru Sostoitsya “Minuta Molçaniya”, (Çevrimiçi) <http://www.inform.kz/rus/article/2811290>, 22 Ocak 2016.

Kazakistan’da gerçekleşen ve yaklaşık iki milyon insanın sağılığını ve yaşamını olumsuz etkileyen 450 nükleer denemenin sonuçları) hakkında dünya kamuoyunu bilgilendirmeyi hedef almıştır. Bunun yanı sıra proje, nükleer denemelerin sona erdirilmesi ve dünyadaki nükleer silahların tamamen ortadan kaldırılması adına tüm dünyayı birleştirme yoluyla gerçek ve kalıcı değışimlere katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.³⁴⁸

29 Ağustos, Semipalatinsk poligonunun kapatılması nedeniyle BM tarafından “Nükleer Denemelere Karşı Uluslararası Gün” olarak ilan edilmiştir. Ayrıca “Atom” projesi çerçevesinde tüm dünyada “Sessizlik Dakikası”nın uygulanması kararı alınmıştır. Her yıl, 29 Ağustos gününde Kazakistan saatiyle 11:05’te “Sessizlik Dakikası” uygulanmaktadır. Bu saatte, saatler “Zafer” simgesi anlamına gelen “V” harfini göstermektedir. Bu an, “korku” ve “nükleer silahlara karşı barış” savaşında zafer anlamına gelmektedir.³⁴⁹ Buna ek olarak proje çerçevesinde nükleer silah sahibi devletlere nükleer silahlardan vazgeçilmesi çağırısında bulunmaktadır. Bu gösteriler, “Atom” projesi temsilcisi Karipbek Kuyukov başta olmak üzere nükleer denemelerden zarar gören insanlar tarafından yapılmaktadır.

Projenin eğitim ve sosyal yardım alanlarındaki çalışmalarına ek olarak, mevcut nükleer silahların oluşturduğu tehditler konusunda artan endişelere odaklanmayı hedefleyen faaliyetleri de bulunmaktadır. Bu faaliyetler, nükleer silahsızlanma konusunda tüm insanlara kendi görüşlerini ifade edebilmek için anayasal haklarını gerçekleştirmeye olanak sağlayan küresel çapta bir referandumun oluşturulması için planların geliştirilmesini içermektedir.³⁵⁰

Günümüzde, 100 farklı ülke vatandaşının oluşturduğu 200 binden fazla kişi dünya liderlerinin Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması’nı imzalaması çağırısı ile ilgili “Atom” projesinin online dilekçesini imzalamışlardır.³⁵¹

³⁴⁸ Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Kyrgyz Republic, (Çevrimiçi) <http://www.kaz-emb.kg/index.php?id=621>, 22 Ocak 2016.

³⁴⁹ *The Atom Project*, Proyekt Atom Prizıvayet k Minute Molçaniya 29 Avgusta, (Çevrimiçi) <http://www.theatomproject.org>, 19Şubat 2016.

³⁵⁰ Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Kyrgyz Republic, (Çevrimiçi) <http://www.kaz-emb.kg/index.php?id=621>, 22 Ocak 2016.

³⁵¹ *The Atom Project*, Proyekt Atom Prizıvayet k Minute Molçaniya 29 Avgusta, (Çevrimiçi)

2010 yılında Astana’da gerçekleşen Nükleer Terörizm ile Mücadelede Küresel Girişim Konferansı’nda nükleer silahların yayılması riskini azaltmak için Kazakistan, kendi topraklarında UAEA himayesi altında Uluslararası Nükleer Yakıt Bankası’nın oluşturulması girişiminde bulunmuştur. Banka, Kazakistan’dan yasal ve güvenilir yollar ile nükleer enerji talep eden ülkelere enerji tedarik etmeyi hedeflemektedir.³⁵²

Uranyumun herhangi bir madde gibi satılabilmesinden dolayı küresel sistemde uranyum üreten ve tüketen ülkeler için Uluslararası Nükleer Yakıt Bankası bir sigorta görevi görecektir. Bu bağlamda, bankanın oluşturulması, Kazakistan’ı nükleer enerji alanında İsviçre finans piyasasıyla eşdeğer kılmaktadır.³⁵³

27 Ağustos 2015 tarihinde Astana’da UAEA ile Kazakistan arasında Düşük Düzeyde Zenginleştirilmiş Uranyum Bankası’nın (Low Enriched Uranium, LEU) kurulması için bir anlaşma imzalanmıştır.³⁵⁴ UAEA üye ülkelerin dünya pazarlarında düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyuma ulaşamadıkları durumda banka, benzersiz bir güvenlik mekanizması görevi görecektir.

Düşük Düzeyde Zenginleştirilmiş Uranyum Bankası tamamen gönüllülük esasına göre finanse edilecek ve UAEA bütçesini etkilemeyecektir. Yaklaşık 150 milyon dolarlık bağış bankanın en az 10 yıl çalışabilmesini sağlamaktadır. Bankaya, Nükleer Tehdidi Azaltmak İçin Girişim Fonu 50 milyon dolar, ABD 49,5 milyon dolar, Birleşik Arap Emirlikleri 10 milyon dolar, Kuveyt 10 milyon dolar, Norveç 5 milyon dolar, AB 25 milyon avro³⁵⁵ ve Kazakistan 400 bin dolar³⁵⁶ katkı sağlamıştır.

<http://www.theatomproject.org>, 19 Şubat 2016.

³⁵² Novosti – Kazahstan, Kazahstan Priglasil na Tseremoniyu Zapuska Banka Yadernogo Topliva Predstaviteley Stran “Şesterki”, (Çevrimiçi) <http://newskaz.ru/politics/20150727/9268473.html>, 19 Şubat 2016.

³⁵³ Tengri News, Mejdunarodniy Bank Yadernogo Topliva v Kazahstane Ekonomičeski Netsesoobrazen, (Çevrimiçi) http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/mejdunarodniy-bank-yadernogo-topliva-kazahstane-216153/, 19 Şubat 2016.

³⁵⁴ Tengri News, Rashodi RK na Soderjanie Banka Yadernogo Topliva Sostavyat 10 – 15 tıs. Dollarov v God – MID, http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/rashodi-rk-soderjanie-banka-yadernogo-topliva-sostavyat-10-278556/, 21 Mart 2016.

³⁵⁵ Tengri News, Rashodi RK na Soderjanie Banka Yadernogo Topliva Sostavyat 10 – 15 tıs. Dollarov v God – MID, http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/rashodi-rk-soderjanie-banka-yadernogo-topliva-sostavyat-10-278556/, 21 Mart 2016.

³⁵⁶ Cihan, Nükleer Yakıt Bankası, Kazakistan’da Kuruluyor, (Çevrimiçi)

Uluslararası nükleer yakıt rezervleri oluşturma fikri, nükleer alanda çalışmalar yapan ülkelerin sayıca artmaya başladığı geçen yüzyıla dayanmaktadır. Askeri kullanıma karşı korunmuş nükleer yakıt üretimi için teknolojilerin geliştirilmesinde önemli çabalar sarf edilmiştir.

Kazakistan Başkanı Nazarbayev'e göre; nükleer silah sahibi bir ülkenin kendi silahından vazgeçmesi kolay değildir. Ancak, bir ülke nükleer silaha sahip olduğu zaman, diğer ülke de kendisini korumak için nükleer silaha sahip olma isteğinde olacaktır.³⁵⁷

Bilindiği üzere, İran'ın nükleer programı tüm dünyayı kaygılandırmaktadır. Kazakistan, 2013 yılında İran nükleer sorununun çözümüne yönelik kendi topraklarında müzakerelerin yapılması için iki kere teklifte bulunarak uluslararası çabalara katkı sağlamıştır.³⁵⁸ Kazakistan Tahran'ı nükleer programından vazgeçmeye ikna edebilmek için İran ile olan yakın diplomatik ilişkilerini kullanmaktadır. Kazakistan, kendi tarihini örnek göstererek, İran'a şüphe ve korku yerine barışçıl ilişkilerin kurulmasına yönelik adımlar atma çağrısında bulunmaktadır.³⁵⁹

Tarih, Kazakistan'ın nükleer silahlardan vazgeçme kararının doğru olduğunu göstermiş ve bu karar uluslararası toplumun desteğini alarak ülkenin güvenliğini güçlendirmiştir. Ülke nükleer silah sahibi statüsünden vazgeçerek ulusal ve uluslararası nükleer güvenliğin güçlendirilmesi yolunda siyasi ve tarihi bir adım atmıştır. O dönemin nükleer sorununun çözümü Kazakistan Başkanı'nın pragmatizmini göstermiş ve siyasi sorunların çözümünde bir örnek olmuştur. Böylece, Sovyet Birliği'nden edindiği nükleer miras sorununun çözümü ülkenin güvenliğinin sağlanmasına önemli katkı yapmıştır.

<https://www.cihan.com.tr/tr/nukleer-yakit-bankasi-kazakistanda-kuruluyor-1863471.htm>,

19 Şubat 2016.

³⁵⁷ Nursultan Nazarbayev, What Iran Can Learn From Kazakhstan, *The New York Times*, (Çevrimiçi) http://www.nytimes.com/2012/03/26/opinion/what-iran-can-learn-from-kazakhstan.html?_r=1,

19 Şubat 2016.

³⁵⁸ Kazahstan 2050, V Almatı Zaverşilis Peregovoy po Yadernoy Programme İrana, (Çevrimiçi) <https://strategy2050.kz/ru/news/45>, 19 Şubat 2016.

³⁵⁹ Nursultan Nazarbayev, What Iran Can Learn From Kazakhstan, *The New York Times*, (Çevrimiçi) http://www.nytimes.com/2012/03/26/opinion/what-iran-can-learn-from-kazakhstan.html?_r=1,

19 Şubat 2016.

SONUÇ

Doğu bloğunun yıkılmasıyla iki büyük güç arasındaki çatışmanın sona ermesi, olası bir nükleer savaş dahil olmak üzere büyük ölçekli bir savaşın başlama riskini azaltmıştır. Ancak bu durum kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, dini aşırıcılık gibi tehditlerin ortadan kaldırılmasına ve dünyada stratejik dengeyi bozabilecek girişimlerin bertaraf edilmesini sağlamamış aksine bu tehditlerin daha da ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Orta Asya bölgesi jeopolitik açıdan stratejik bir önem taşımaktadır. Birçok medeniyetin kavşak noktasında bulunarak Rusya, AB, ABD, Çin, İran ve Türkiye gibi ülkelerden etkilenmektedir. Bölgedeki sorunlar yeterince karmaşıktır. Bu karmaşıklık öncelikle Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık sonrasında karşılaştığı siyasi ve ekonomik zayıflık ile toplumlar arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Bölgesel güvenlik sisteminin gelişimine devam etmesi, bazı bölgesel sorunlarda bölge ülkeleri arasında ortak yaklaşımın oluşturulamaması ve bölgenin ekonomik ve siyasi gelişiminde farklı çıkarların bulunması Orta Asya ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Buna ek olarak, ülkeler benzer sorunları yaşadığından herhangi bir ülkede ortaya çıkan olumsuzluk diğer ülkeye de sıçramaktadır.

Orta Asya bölgesinin güvenliğini analiz edebilmek için bölgesel güvenliğin teorik kısmının ele alınması gerekmektedir. 1940 ve 1950 yılları arasında ortaya çıkan “güvenlik” kavramı günümüze kadar farklı bakış açısına sahip olan teorisyenler tarafından çeşitli tanımlarla izah edilmiş ve “güvenlik” kavramının esnek ve çok boyutlu bir kavram olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca, her devletin güvenlik algısının farklı olması nedeniyle günümüzde güvenliğin tek bir tanımı yapılamamaktadır.

Soğuk Savaş’ın ve iki kutuplu dünyanın sona ermesinden sonra yeni çatışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak, bu çatışmalar iki kutupluluğun yerine bölgesel bir şekil almaya başlamıştır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş’ın bitmesinden günümüze kadar geçen süreçte bölgesel çatışmaların önem kazanmasıyla birlikte

güvenliğin bölgesel boyuttaki yaklaşımları geliştirilmeye başlanmıştır. Güvenliğin bölge çerçevesinde sağlanması amacıyla devletler birbirleriyle işbirliği yapmaya yönelmişlerdir. Çalışmada, bölge güvenliği ele alınmış ve bölgesel güvenlik sisteminin ortaya çıkışı incelenmiştir. Bölgesel güvenlik sorunları iç ve dış faktörleri içermektedir. Bu bağlamda, bölge ülkelerinin hayati sorunlarından biri de bölgesel güvenlik sisteminin oluşturulmasıdır. Bölgesel güvenlik sisteminin incelenmesi ve Buzan'ın bölgesel güvenlik komplekslerini tanımlaması sonucunda Orta Asya, içerdiği güvenlik dinamikleri ile birlikte bir bölgesel güvenlik kompleksi olarak ele alınmıştır.

Orta Asya ülkelerinin yeni bağımsız devletler olarak ortaya çıkmaları sonucunda karşılaştıkları sorunlar bölgesel güvenlik sisteminin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Orta Asya'da 1990'lı yıllarda temeli atılan bölgesel güvenlik sistemi henüz tamamiyle oluşturulamamıştır. Bölgede faaliyet gösteren kuruluşlar ise faaliyetlerinin verimliliği, bölge sorunlarının çözümünde yaptıkları katkılar ve küresel süreçlere nasıl tepki verdikleri konularında eleştirilmektedirler.

Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın bir örgüt haline gelmesi ve ŞİÖ çerçevesinde gerçekleşen süreçler (kabul edilen anlaşmalar, oluşturulan yapılar ve tatbikatlar) Orta Asya güvenlik sisteminin jeopolitik gelişmelere tepki verebildiğini göstermiştir. Tabi, söz konusu güvenlik sisteminin henüz gelişmekte olmasından dolayı tüm sorunlar kökten çözülememekte, ancak mevcut sorunları yavaş yavaş etkilemekte ve çözülmesi için yöntemler geliştirmektedir. ŞİÖ çerçevesindeki askeri – siyasi bileşenlerin güçlendirilmesi, bölge istikrarının sağlanması amacıyla tasarlanmış bölgesel güvenlik sisteminin gelişimini sergilemektedir.

Kazakistan'ın girişimiyle hayata geçirilmiş bölgesel güvenlik sisteminin bir parçası olarak hizmet eden AİGK'nin neredeyse tüm Asya ülkelerini kapsamasının bölgesel güvenliğin sağlanmasında olumlu etkisinin bulunmasına karşılık, bu devletler arasındaki anlaşmazlıklar ve AİGK'nin içerdiği maddelerin gerçeklere uygun olmaması Konferans'ın etkinliğini sınırlamaktadır. Nazarbayev Konferans çerçevesinde bölge güvenliği için yoğun çabalar sarf etmesine rağmen AİGK'de aralarında bir takım tarihsel anlaşmazlıklar bulunan devletlerin bulunması nedeniyle

Konferans'ın bölge sorunlarının çözümüne önemli bir katkı sağlayamadığı görülmüştür. Bu nedenle AİGK ilkelerinin tekrar gözden geçirilmesi ve yapı içindeki mekanizmaların mevcut tehditlere uygun şekilde tasarlanması gerekliliğinin altını çizmek gerekmektedir.

Bir coğrafyada bulunan ve benzer yaşam tarzını benimseyen ülkelerin birbirleriyle yaşadığı anlaşmazlıklar, ilk olarak komşu ülkeleri etkilemekte ve sonra da tüm bölgenin istikrarını bozmaktadır. Bu bağlamda, bölge güvenliğinin sağlanmasını kendisine görev edinen bölge örgütlerinin, öncelikle aralarında anlaşmazlık yaşanan ülkelerin sorunlarının çözülmesine odaklanması ve örgüt içinde bulunan tüm ülkelerin ortak kararıyla sorunun ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bölge ülkeleri arasında etnik çatışmaların, tartışmalı bölge sorunlarının, su ve enerji kaynaklarının dağılımı ve Hazar statüsünün halen çözülememesi gibi birçok sorunun bulunması, bölge içi sorunların dış tehditlerden daha önemli olduğu sonucunu doğurmakta ve bu durum bölgesel güvenlik sisteminin sağlıklı çalışmasına engel olmaktadır.

Kazakistan topraklarında Sovyet döneminden kalan nükleer mirasın ülke için potansiyel riskler oluşturabileceği düşüncesiyle topraklarını nükleer mirasından temizlemiştir. Kazakistan'ın nükleer potansiyelinden gönüllü olarak vazgeçmesi ve nükleer güçler tarafından kendisi için sağlanan güvenlik garantileri, bölgedeki geleneksel askeri tehditlerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmuştur.

Ülkenin silahsızlanma ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi alanındaki politikası; ülkeler arasındaki işbirliğinin gelişmesinde, küresel sorun ve çatışmaların çözümünde uluslararası örgütlerin rolünün artırılmasında ve bölgesel ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesinde etkili olmuştur. Kazakistan ayrıca Afganistan Hükümeti ile işbirliği yaparak, Afganistan sorununun çözümünde uluslararası toplum ve BM ile etkileşim içinde olmuştur.

Bir bölgesel güç olarak Kazakistan, tüm bölgesel örgütlerde yer alarak bölge sorunların çözülmesine katkı sağlamak ve bölgeyi tehdit eden dini aşırıcılık, uluslararası terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi sorunlar ile mücadelede

bölgesel kuruluşlarla yakın temas içerisinde olmaktadır. Ülke, ŞİÖ kapsamında hayata geçirilen tatbikatlara aktif katılım sağlamaktadır. Yine ŞİÖ çerçevesinde Kırgızistan'da yaşanan olaylar sonucunda zarar gören halka maddi destek sağlamış ve Afganistan'a finansal yardımda bulunmuştur.

Aynı zamanda Kazakistan, KGAÖ'nün bölge güvenliğini tehdit eden suçlara karşı yaptığı operasyonlarına katılmaktadır. Buna ek olarak, Kazakistan KGAÖ'ye askeri teçhizat tahsis etmiştir. AİGK'nin fikir babası olarak, Konferans'ın günümüz koşullarına ayak uydurması için çabalamaktadır. Ayrıca, uluslararası örgütler arasında yer alan AGİT'in üyesi olarak hem bölgede hem dünyada barışın korunması için katkılarda bulunmaktadır. Bu bağlamda, 2010 yılında AGİT Dönem Başkanlığı'nı üstlenerek bir sene içerisinde birçok çalışmalar gerçekleştirmiştir. Kazakistan, bir taraftan kıtada yıldır çözüm bulunmayan sorunların tekrar ele alınmasını sağlarken, diğer taraftan AGİT potansiyelini kullanarak Orta Asya istikrarının korunmasını hedeflemiştir.

Bölgesel güvenlik alanında işbirliği yapmak Kazakistan'ın değişmez dış politika önceliğidir ve Kazakistan tamamen pragmatik tutumlar ışığında hareket etmektedir. Mevcut dünya koşullarında bir ülkenin güvenliğinin çevresinde oluşturulacak "güvenlik kuşağı" ile sağlanabileceği düşüncesiyle Kazakistan, Orta Asya'da barış ve istikrarın korunması için ortak tedbirlerin uygulanmasında komşu ülkeler ile işbirliği yapmaktadır.

Sonuç itibarıyla Kazakistan sahip olduğu avantajlarını doğru yönde kullanarak hem kendi ulusal güvenliğini hem de bölgesel güvenliğini korumaya ve güçlendirmeye çalışmaktadır. Bölgedeki diğer ülkelere oranla bölgesel güvenliğin sağlanmasında daha faal ve etkin olduğu bu amaçla yaptığı girişimleri ile kanıtlamış ve Kazakistan'ın Orta Asya güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Abdikarimov, Serjan, *İtogi Predstavitelstva Kazahstana v OBSE*, Derleyen: B. Sultanov, L. Muzaparova, R. Serik, N. Seydin, *İtogi Predstavitelstva Kazahstana v OBSE, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan*, Almatı, 2011.

Abdulov, Nurlan, “İnitsiativı Kazahstana po Razvitiyu ŞOS”, *Vlast Dergisi*, No: 1, s.168, 2013.

Abılkasımova, Altınay, Grif Sekretnosti Snyat, (Çevrimiçi) <http://spectr.com.kz/category/intervyu/grif-sekretnosti-snyat.html>, 18 Şubat 2016.

Abilov, Shamkhal, “Hazar’ın Hukuki Statüsü”, *Hazar Raporu*, No: 4, s. 51 – 54, 2013.

Abişev, Maydan ve İskakova, Goşagag, *Kazahstan Bez Yadernogo Potensiyala*, III Kongress Globalnogo Antiyadernogo Alyansa, Astana, 2000.

Açıkmеше , Sinem Akgül v.d., *Strateji ve Güvenlik*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012.

Agapeyeva, Kseniya, Teoria Sekyuritizatsii Barry Buzana, (Çevrimiçi) <http://www.geopolitica.ru/article/teoriya-sekyuritizacii-barri-buzana#.VvU8J9KLTIV>, 15 Nisan 2015.

AGİT Genel Müdürlüğü Ofis Sekreteri’nin Konuşması, s. 39, (Çevrimiçi) <http://www.analitika.org/images/jurnal1.pdf>, 9 Şubat 2016.

Akimbekov, Sultan, Afganskiy Uzel i Problemy Bezopasnosti Tsentralnoy Azii, (Çevrimiçi) <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1054846140>, 23 Mayıs 2015.

Akimbekov, Sultan, Problemy i Perspektivy OBSE v Kontekste Predstavitelstva Kazahstana, Derleyen: L. Muzaparova, R. Serik, N. Seydin, *İtogi Predstavitelstva Kazahstana v OBSE, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan*, Almatı, 2011.

Akimbekov, Sultan, “Problemy i Perspektivy OBSE v Kontekste Predstavitelstva Kazahstana”, *Kazahstan v Globalnıh Protsessah*, C: 25, No:3, s. 9, 2010.

Akiner, Şirin, “Predstavitelstvo Kazahstana v Organizatsii po Bezopasnosti i Sotrudničestvu v Yevrope: Otsenka i Sujdeniya”, *Diplomatiya Jarşısı*, C: 27, No: 5, s. 73, 2010.

Akmalov, Şoislam, “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva i Problemy Regionalnoy Bezopasnosti”, *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*, C: 38, No: 2, s. 147 – 148, 2005.

Aktanov, Darın, Vıgodı ot Sozdaniya Banka Nizkoobagaşennogo Urana v Kazahstane, (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/4734460-vygody-ot-sozdaniya-banka.html>, 21 Şubat 2016.

Aktaş, Altan, “Güvenlikleştirme Yaklaşımı”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1, No: 2, s.11, 2011.

Aleynikov, Mihail, “Onomastiçeskie i Toponimiçeskie İzmeneniya v Sovremennom Kazahstane Kak Proyavlenie Politiki Kazahizatsii”, *Mir Nauki, Kulturi, Obrazovaniya*, C: 45, No:2, s. 371, 2014.

Alkan, Haluk, *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar*, USAK Yayınları, Ankara, 2011.

Amangeldin, Rustam, “Vklad Kazahstana v Delo Yadernogo Razorujeniya”, *Medunarodnyy Nauçno – İsledovatel'skiy Jurnal*, C: 20, No: 1 – 4, s.115, 2014.

Anafinova, Madina ve Jaksıgeldinov, Jandos, “Kazahstan v Aziatskoy Sisteme Mejdunarodnoy i Regionalnoy İntegratsii i Bezopasnosti”, *Memleket Tarihi*, No: 2, s. 9 – 10, 2014.

Arunova, Marianna, “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva (2001 – 2011gg): Zadaçi, İtogi, Perspektivy”, *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*, C: 14, No: 4, s. 26, 2011.

Askarov, Sabir, “Orta Asya Güvenliğinde Bölge Dışı Güçler ve Rusya”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Asseblı of People of Kazakhstan, (Çevrimiçi) <http://assembly.kz/en/news/nanazarbayevs-model-kazakhstani-social-cohesion-and-national-unity-experience-cica-region-0>, 3 Aralık 2015.

Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CİCA /AİGK) Raporu, USAK Yayınları, Ankara, 2010.

Avrupa’da İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı Rehberi, (Çevrimiçi) http://aarhus.ngo-tm.org/OSCE/handbook_russ.pdf, 9 Şubat 2016.

Aydın, Mustafa, *Küresel Politikada Orta Asya*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2005.

Ayvazyán, Diana, Uglevodorodnyy Potentsial Kaspiyskogo Regiona, (Çevrimiçi) <http://www.intertrends.ru/thirty-third/Biznes.pdf>, 23 Nisan 2015.

Bakan, Zerrin Ayşe, “Soğuk Savaş Sonrasında Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algıları”, *21. Yüzyıl Dergisi*, No: 3, s. 37, 2007.

Bakişev, Dulat, Dialog Vo İmya Bezopasbnosti i Protsvetaniya v Azii i Mira, (Çevrimiçi) <https://interaffairs.ru/jauthor/material/205>, 5 Aralık 2015.

Baranov, Anatoliy, “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva: S Optimizmom v Buduşeye”, *Vestnik Baltiyskogo Federalnogo Universiteta im. İ. Kanta*, No:6, s. 3, 2010.

Bardakçı, Selma, Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde ASEAN Örneği, (Çevrimiçi) <http://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/>, 18 Nisan 2015.

Barskiy, Kirill, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva Nakanune Sammita v Bişkeke: Osnovnie Zadaçi Momenta, (Çevrimiçi) <https://interaffairs.ru/news/show/9544>, 31 Temmuz 2015.

Bayzakova, Kuralay, “Gumanitarnoe İzmerenie Bezopasnosti v Kontekste Predstavitelstva Kazahstana v OBSE”, Derleyen: B. Sultanov, L. Muzaparova, R. Serik, N.Seydin, *İtogi Predstavitelstva Kazahastana v OBSE*, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan, Almatı, 2011.

Bayzakova, Kuralay, “ Protsess Vovleçeniya ŞOS v Afganskoe Uregulirovanie”, *Sbornik Materialov Mejdunarodnoy Nauçno – Praktičeskoj Konferencii*, No: 1, s. 3, 2013.

Bayzakova, Kuralay, “Voprosı Obespeçeniya Regionalnoy Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii i Deyatelnost ŞOS”, *10th International Conference on the Crossroad of Civilization: Aspects of Language, Culture and Society*, No: 1, s. 2, 2013.

BBC Russian, Rossiya i Kitay: Partnerstvo ili Net?, (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/russian/international/2015/09/150203_5floor_russia_china, 14 Ağustos 2015.

BBC Türkçe, Afganistan’da Afyon Üretimi Düşüyor, (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/09/090902_afghan_opium.shtml, 23 Nisan 2015.

BDT İcra Komitesi Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.cis.minsk.by/news.php?id=2768>, 22 Şubat, 2016.

Bellamy, Alex J., *Security Communities and their Neighbours. Regional Fortresses or Global Integrators?*, School of Political Science and International Studies University of Queensland, Australia, 2004.

Beyaz Rusya Cumhuriyeti’nin Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.kazembassy.by/politic/safety.html>, 16 Ekim 2015.

Beyaz Rusya'nın Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.kazembassy.by/politic/megdunar.html>, 25 Kasım 2015.

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü Raporu, (Çevrimiçi) <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 16 Ağustos 2015.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Raporu, 2014 (Çevrimiçi) <http://www.kazakhstanunsc.com/wp-content/uploads/2014/02/UNSC-Introductory-Paper.pdf>, 22 Şubat, 2016.

Bokonbayeva, Janıl, “Kırgızistan – OBSE – Puti Sotrudniçestva”, Kirgizsko – Rossiyskiy Slavyanskiy Universitet, (Monografi), Bişkek, 2010.

Borduja, Nikolay, ODKB Kak Mnogofunktsionalnaya Organizatsiya Novogo Tipa, (Çevrimiçi) http://federalbook.ru/files/FS_DIGEST/NB1-2014-Bordyuzha.pdf, 7 Şubat 2016.

Bulin, Dmitriy, Çto Takoe Yevraziyskiy Soyuz i Zaçem on Nujen, (Çevrimiçi) http://www.bbc.com/russian/international/2014/10/141010_eurasian_economic_union_questions, 30 Ocak 2016.

Burnaşev, Rustam, O Vozmojnosti Sistemı Regionalnoy Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii, (Çevrimiçi) http://www.ca-c.org/journal/2001/journal_rus/cac-01/02.brnashr.shtml, 22 Mayıs 2015.

Buzan, Barry, People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post – Cold War Era, Wheatsheaf Books Ltd, Brighton, 1991.

Buzan, Barry ve Waever, Ole ve de Wilde, Jaap, Security: A New Framework For Analysis, Lynne Reinner Publishers, London, 1998.

Buzan, Barry ve Waever, Ole, Regions And Powers. The Structure of International Security, Cambridge University Press, New York, 2003.

International Crisis Group, Central Asia: The Politics of Police Reform, (Çevrimiçi) <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/042-central-asia-the-politics-of-police-reform.aspx>, 11 Şubat 2016.

Cihan, Nükleer Yakıt Bankası Kazakistan'da Kuruluyor, (Çevrimiçi) <https://www.cihan.com.tr/tr/nukleer-yakit-bankasi-kazakistanda-kuruluyor-1863471.htm>, 19 Şubat 2016.

Curayev, Şaribek, “Holodnaya Voyna v Tsentralnoy Azii? Voda i Politika v Uzbekske – Tacikskih Otnoşeniyah”, Analitiçeskaya Zapiska, No: 217, s. 2, 2012.

Çasnikov, İvan, *Eho Yadernih Vzrivov*, Print, Almatı, 1996 – 1998.

Çernov, Anton, “Vızovı i Ugrozi v Tsentralnoy Azii Posle 2014 Goda”, (Çevrimiçi) <http://arsenal-otechestva.ru/analytic/140-vizovi-i-ugrozi>, 23 Nisan 2015.

Çolakoğlu, Selçuk, “Şanhay İşbirliği Örgütü’nün Geleceği ve Çin”, *Uluslararası İlişkiler*, C: 1, No:1, s. 191, 2004.

Çomak, Hasret ve Sancaktar, Caner, “21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Balkan Kongresi’nde Sunulan Bildiri, Nisan 2011.

Daniloviç, Mariya v.d., Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva i Problemy Bezopasnosti Yevrazii, Obşestvennoe Obyedinenie “Tsentr İzuçeniya Vneşney Politiki i Bezopasnosti”, Minsk/Almatı/Jeneva, 2012.

Degtev, Andrey, Tacikistan i Uzbekistan: Nadejda na Primirenie, (Çevrimiçi) <http://eurazvitiye.org/publication/20150310>, 19 Şubat 2016.

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu Raporu 2005, (Çevrimiçi) http://iskran.ru/cd_data/disk2/r3/023.pdf, 11 Şubat 2016.

Demoscope Weekly, V Tadjikistane Utverjdena Programma po Usileniyu Borby s Narkotikami, (Çevrimiçi) <http://demoscope.ru/weekly/2007/0313/panorm01.php#18>, 23 Nisan 2015.

Deutsch, Karl W., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton University Press, Princeton, 1957.

Deutsch, Karl W., “Political Community and the North Atlantic Area”, Derleyen: Brent F. Nelsen, Alexander Stubb, *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*, Lynne Rienner Publishers, London, 2003.

Djantaleyeva, Madina, Rossiysko – Kazahstanskije Otnoşeniya Kak Odin iz Faktorov Stabilnosti v Prikaspiyskom Regione, (Çevrimiçi) [http://kaspy.asu.edu.ru/files/4\(37\)/333-339.pdf](http://kaspy.asu.edu.ru/files/4(37)/333-339.pdf), 26 Nisan 2015.

Dovgan, Yelena ve Rozanov, Anatoliy, *Organizatsiya Dogovora Kollektivnoy Bezopasnosti (2008 – 2009)*, Jenevskiy Tsentr po Demokratiçeskomu Kontrolıy Nad Voorujennimi Silami, Minsk, 2010, s. 91.

Dubovtsev, Georgiy, “O Soverşenstvovanii Sistemı Kollektivnoy Bezopasnosti v Tsentralnoaziatskom Regione”, Derleyen: B. Sultanov, L. Muzaparova, L. Karatayeva, A. Morozov, *Napravleniya Sistemı Kollektivnoy Bezopasnosti v Svete*

Aktualnih Problem Protivodeystviya Sovremennim Vııovam i Ugrozam v Regione Tsentralnoy Azii, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan, Almatı, 2011, s. 50.

EkoAvrasya, Kazakistan – Türkiye: Kardeşlik İlişkilerinden Stratejik Partnerliğe, (Çevrimiçi) <http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=121&lang=TR>, 23 Şubat 2016.

Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Kyrgyz Republic, (Çevrimiçi) <http://www.kaz-emb.kg/index.php?id=621>, 22 Ocak 2016.

Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Russian Federation, (Çevrimiçi) <http://www.kazembassy.ru/ru/bannerynacproyekty/bannerynacproyekty6>, 4 Aralık 2015.

Embassy of the Republic of Kazakhstan of the Republic of Lithuania (Çevrimiçi) <http://kazakhstan.embassy.lt/Default.aspx?Element=ViewArticle&TopicID=249&ArticleID=1411&Lang=RU>, 21 Şubat 2016.

Eurasian Development Bank, (Çevrimiçi) <http://www.eabr.org/r/about/>, 30 Ocak 2016.

Eurasian Economic Community, (Çevrimiçi) <http://evrazes.com/about/history>, 30 Ocak 2016.

European Commission, Central Asia Invest. Boosting Small Business Competitiveness, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/brochure-cai_ru.pdf, 22 Mayıs 2015.

Fergana – Novosti Tsentralnoy Azii, Vzrıv 1999 Goda v Taşkente: Terrakt İslamistov ili Spetsslujb, (Çevrimiçi) <http://www.fergananews.com/articles/7280>, 22 Mayıs 2015.

Filatova, Yuliya, “Rol Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva v Sovremennih Mejdunarodnih Ekonomičeskih Otnoşeniyah”, *Problemy Sovremenoy Nauki i Obrazovaniya*, C: 32, No: 2, s.1, 2015.

Garaşova, Sabina, “O Nekotorih Geopolitičeskih Aspektah Strategii SŞA v Kaspiyskom Regione”, *Kavkaz i Globalizatsiya*, C: 4, No: 3 – 4, s. 39 – 40, 2010.

Gapparova, Rabiğa, “Orta Asya’da Güvenlik Sorunları ve Dış Müdahalelerin Rolü”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Global Fire Power, Countries Ranked by Military Strength 2016, (Çevrimiçi) <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, 5 Ocak 2016.

Gordon, R. Michael ve Schmitt, Eric, U.S. Says Israeli Exercise Seemed Directed at Iran, (Çevrimiçi) http://www.nytimes.com/2008/06/20/washington/20iran.html?_r=0,

18 Şubat 2016.

Grigoryev, Vladimir, Sammit ODKB v Duşanbe: Ukreplenie Sotrudnichestva i Povyshenie Boespobnosti”, (Çevrimiçi) <http://catu.su/analytics/1209-sammit-odkb-v-dushanbe-ukreplenie-sotrudnichestva-i-povyshenie-boespobnosti>, 7 Şubat 2016.

Guan,Yan, Sozdan Delovoy Sovet SVMMDA Dlya Podderjki Malogo i Srednego Biznesa,(Çevrimiçi) <http://www.cntv.ru/2015/11/24/VIDE1448375403445214.shtml>, 8 Aralık 2015.

Guançen, Sin, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudnichestva v Borbe s Terrorizmom, Ekstremizmom i Separatizmom, (Çevrimiçi) http://www.cac.org/journal/2002/journal_rus/cac-04/02.cinru.shtml, 5 Eylül 2015.

Gusev, Leonid, Sotrudnichestvo Kazahstana i OBSE na Sovremennom Etape, (Çevrimiçi) <http://ia-centr.ru/expert/5345/>, 8 Şubat 2016.

Haçaturov, Andrey, “Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudnichestva: Perspektivi Razvitiya”, *İzvestiya Uralskogo Federalnogo Universiteta. Obşestvennie Nauki*, C: 80, No: 3, s. 73, 2010.

Hasanov, Nozim, “Rossiysko – Amerikanskie Vzaimootnoşeniya i İh Vliyanie na Bezopasnost v Tsentralnoy Azii”, Taşkentskiy Gosudarstvenniy Universitet Vostokovedeniya, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Hürriye Gazetesi, ABD Askerleri Yıl Sonunda Afganistan’dan Çekiliyor, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26501273.asp>, 24 Nisan 2015.

Hürriyet Gazetesi, Bir Trilyon Dolarlık Afganistan, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/1-trilyon-dolarlik-afganistan-25985240>, 12 Ocak 2016.

İdrisov, Yerlan, Vklad Kazahstana v Dostizhenie Tseley Dogovora o Nerasprostraneniı Yadernogo Orujiya, (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/4603040-vklad-kazahstana-v-dostizhenie-celejj.html>, 21 Şubat 2016.

Interfax International Services – International Information Group, Posol KNR v Moskve: Nadeyus na Uluçşeniye İvestisionnogo Klimata v Rossii, (Çevrimiçi) <http://www.interfax.ru/interview/400597>, 14 Ağustos 2015.

International Centre for Trade and Sustainable Development, Planiruyetsya Stroitelstvo Gazoprovoda Turkmenistan – Afganistan – Pakistan – İndiya, (Çevrimiçi) <http://www.ictsd.org/bridges-news>, 12 Ocak 2016.

Internatioal Expert Center for Electoral Sistems, Sammit SVMMDA v Stambule ne Smog Osudit İzrail, (Çevrimiçi) <http://e-ices.org/english/news/textid:5241/>,

18 Şubat 2016.

İskakova, Gulnar, “Vzaimodeystvie i Sotrdniçestvo Gosudarstv – Çlenov ŞOS v Kontekste Regionalnoy Bezopasnosti: Uroki, Vızovı i Perspektivi”, *Ekonomika Regiona*, C: 32, No: 4, s. 241, 2012.

İsrail’in Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.kazakhemb.org.il/?CategoryID=230&ArticleID=236>, 18 Şubat 2016.

İsrail’in Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://kazakhemb.org.il/?CategoryID=209&ArticleID=862>, 20 Şubat 2016.

İşkin, Vyacheslav, Energetičeskaya Bezopasnost - Odnaz iz Osnov Bezopasnosti Stranı, (Çevrimiçi) <http://www.connect.ru/article.asp?id=7411>, 25 Nisan 2015.

İzvestiya, Novıy İntegratsionnıy Proyeht Dlya Yevrazii – Buduşee, Kotoroe Rojdayetsya Segodnya, (Çevrimiçi) <http://izvestia.ru/news/502761>, 30 Ocak 2016.

İzvestiya, V Cem Sila, Sosed?, <http://izvestia.ru/news/345252>, 5 Ocak 2016.

Kazakhstan 2050, Terminologičeskiy Slovar: Razorujeniye i Yadernoe Nerasprostraneniye, (Çevirimci) <https://strategy2050.kz/ru/news/11128>, 20 Şubat 2016.

Kazakhstan 2050, V Almatı Zaverşilis Peregovoreı po Yadernoy Programme İrana, (Çevrimiçi) <https://strategy2050.kz/ru/news/45>, 19 Şubat 2016.

Kazakistan Başkanı’nın Semialatinsk Test Sahasının Kapatılması Hakkındaki Kararı, (Çevrimiçi) <http://old.nnc.kz/fileadmin/nnc/downloads/closure.pdf>, 19 Mart 2016.

Kazakistan’ın Bilgi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/4456865-v-period-predsedatelstva-kazakhstana-v.html>, 14 Ocak 2016.

Kazakistan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/kazakhstan-i-mezhdunarodnye-organizatsii/obse>, 27 Kasım 2015.

Kazakistan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/kazakhstan-i-voprosy-globalnoj-i-regionalnoj-bezopasnosti/razoruzhenie-i-yadernoe-nerasprostranenie>, 20 Şubat 2016.

Kazakistan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/so-y-zha-aly-tar/129-novosti/3717-zona-svobodnaya-ot-yadernogo-oruzhiya-v-tsentralnoj-azii-vnosit-realnyj-vklad-v-realizatsiyu-dnyao>, 21 Şubat 2016.

Kazakistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://mod.gov.kz/rus/press-centr/obzor_pressy/?cid=0&rid=2068, 5 Ocak 2016.

Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.akorda.kz/ru/national_projects/soveshchanie-po-vzaimodeistviyu-i-meram-doveriya-v-azii_1340726104, 8 Aralık 2015.

Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-6-fevralya-2008-g_1343986980, 14 Ocak 2016.

Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.akorda.kz/ru/national_projects/soveshchanie-po-vzaimodeistviyu-i-meram-doveriya-v-azii_1340726104, 3 Aralık 2015.

Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses/zaklyuchitelnoe-slovo-prezidenta-respubliki-kazakhstan-nazarbaeva-n-a-na-25-m-zasedanii-soveta-inostrannykh-in, 18 Mart 2016.

Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Sayfası (Çevrimiçi),
http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-oktyabr-1997-g_1343986436, 21 Mart 2016.

Kazahstanskaya Pravda, SVMDA 23 Goda Spustya, (Çevrimiçi)
<http://www.kazpravda.kz/articles/view/svmda-23-goda-spustya/>, 4 Aralık 2015.

Kazakistan'ın Rusya Federasyonu Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.rfembassy.kz/lm/dvustoronnie_otnosheniya/rossiya-kazakhstan/respublika_kazakhstan/, 5 Ocak 2016.

Kazakhstan v Sovremennom Mire: Realii i Perspektivi, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazakhstan, Almatı, 2008.

Kazinform, Po İnitsiative Proyektu Atom 29 Avgusta po Vsem Miru Sostoitsya "Minuta Molçaniya", (Çevrimiçi) <http://www.inform.kz/rus/article/2811290>, 22 Ocak 2016.

Kazinform, Vključeniye Tsentralnoy Azii v Proyektı OBSE Sozdast Dopolnitelnie Vozmojnosti v Deyatelnosti Samoy Organizatsii, (Çevrimiçi)
<http://www.inform.kz/kaz/article/2222108>, 9 Şubat 2016.

Kazıhanov, Yerjan, “Puti Realizatsii Statusa Tsentralnoy Azii Kak Regiona, Svobodnogo ot Yadernogo Orujiya”, *Kazakhstan Spektr*, No:2, s. 9, 2008.

Kazıhanov, Yerjan, “Kazakhstan s Sojaleniem Otmeçayet Maloeffektivnost i Assimetriçnost DNYAO”, *İndeks Bezopasnosti*, C: 100, No: 1, s. 39, 2012.

Khasanov, İbrahim, Şanhay İşbirliği Örgütü’nün Ortaya Çıkışı, Yeri ve Geleceği, (Çevrimiçi) <http://akademikperspektif.com/2013/10/20/sanghay-isbirligi-orgutunun-ortaya-cikisi-yeri-ve-gelecegi/>, 15 Eylül 2015.

Klaptsov, Vitaliy, Vodnoenergetičeskie Problemy v Tsentralnoy Azii: Priçini, Trudnosti i Podhodi k Razreşeniy, *Problemy Natsionalnoy Strategii*, No: 6, s. 167 – 182, 2012.

Klevakina, Yevgeniya, “Organizatsiya Dogovora Kollektivnoy Bezopasnosti v Kontekste Natsionalnih İnteresov Stran – Uçastnits”, *Vestnik Mejdunarodnih Organizatsiy*, No: 2, s.114, 2013.

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=5933&SECTION_ID=91, 7 Şubat 2016.

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=133, 7 Şubat 2016.

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.dkb.gov.ru/session_twelve/a.htm, 6 Şubat 2016.

Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.dkb.gov.ru/b/azb.htm>, 15 Ekim 2015.

Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.odkb.gov.ru/euroazes/azb.htm>, 16 Ekim 2015.

Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.odkb.gov.ru/euroazes/aza.htm>, 16 Ekim 2015.

Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.odkb-csto.org/ksopn/detail.php?ELEMENT_ID=4408, 17 Ekim 2015.

Kommisina, İrina, “Sintetiçeskie Narkotiki – Novaya Ugroza Çeloveçestvu”, *Problemy Natsionalnoy Strategii*, No:1, s. 95, 2012.

Kucera, Joshua, SCO Exercises to be Beggest in the Ten Years, (Çevrimiçi) <http://www.eurasianet.org/node/69486>, 14 Ağustos 2015.

Kulagin, Vladimir, *Mejdunarodnaya Bezopasnost*, Aspekt – Press, Moskva, 2007.

Kuryatov, Vladimir, "SVMDA: V Konetkste Nedelimoy Bezopasnosti", *Kazhastanskaya Pravda Gazetesi*, 22.05.2014.

Kusanova, Janar, Voennaya Doktrina Kazahstana: Mojet, Nado Vrode NATO (2 – ya çast), (Çevrimiçi) <http://informburo.kz/stati/voennaya-doktrina-2-6111.html>, 5 Ocak 2016.

Kuzutbayeva, Bagila, "SCO and Regional Secirity", *Internationa Research: Society, Politics, Economics*, C: 13, No:4, s.18 – 19, 2012.

Küçüksolak, Övgü Kalkan, "Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışması", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, C: 4, No: 14, s. 203 – 204, 2012.

Laruelle, Marlene ve Peyrouse, Sebastien, Regional Organisations in Central Asia: Patterns of Interaction, Dilemmas of Eficiency, *Working Paper*, No: 10, s.18, 2012.

Lazutin, Lev, "K Voros O Ponyatii "Merı Ukrepleniya Doveriya İ Bezopasnosti"", *Yevraziyskiy Yuridiçeskiy Jurnal*, C: 77, No:10, s. 52, 2014.

Libert, Bo, "The UNECE Water Convention and the Development of Transboundary Cooperation in the Chu – Talas, Kura, Drin and Dniyester River Basins", *Water International*, C: 40, No: 1, s. 169 – 170, 2015.

Lizan, İvan, "İslamskoe Gosugarstvo" Stalo Blije: Kto i Kak Planiruyet Spasatsya ot İslamistov v Sredney Azii, (Çevrimiçi) <http://www.odnako.org/blogs/islamskoe-gosudarstvo-stalo-blizhe-kto-i-kak-planiruet-spasatsya-ot-islamistov-v-sredney-azii/>, 22 Nisan 2015.

Lukin, Artyom, "The Regional Security Complex Theory and East Asia", *Oykumena*, No: 2, s. 10, 2011.

Luzyanin, Sergey, *Vostoçnaya Politika Vladimira Putina. Vozvraşenie Rossii na "Bolşoy Vostok"*, Vostok – Zapad, Moskva, 2007.

Makaşeva, Klara ve Akjarov, Bahtıjan, " SVMDA: İz Konsultativnogo Foruma v Polnotsennuyu Mejdunarodnuyu Organizatsiyu", *Aktualnye Problemi Mejdunarodnyh Otnoşeniy, Prava i Ekonomiki*, No: 1, s.102, 2014.

Makita, Kadzuhiko, İtogi Sammita ŞOS, (Çevrimiçi) <http://inosmi.ru/world/20150713/229065667.html>, 13Ağustos 2015.

Malaşenko, Aleksey, "İnteresı i Şansı Rossii v Tsentralnoy Azii", *Pro et Conra*, C: 17, No: 1 – 2, s. 31 – 32, 2013.

Margaryan, Ruben, “Ot Protokola k Dogovoru”, *Ermenistan’ın Toplusam ve Siyasi Gazetesi*, (Çevrimiçi) <http://Www.Golosarmenii.Am/Article/17222/Ot-Protokola-K-Dogovoru>, 18 Ekim 2015.

Medeubayeva, Janar, *İstoriya Formirovaniya Vneşnepolitiçesкой Doktrini Respubliki Kazahstan (1991 – 2010)*, Yevraziyskiy Natsionalny Universitet im. L. Gumileva, Astana, 2012.

Medeubayeva, Janar ve Adil, Elmira, “Borba s Terrorizmom Kak Prioritetnoe Napravlenie Deyatelnosti ŞOS”, *Kazahstan Spektr*, Cilt: 71, No:1, s. 40, 2015.

Meysan, Tyeri, ODKB Prihodit v İrak i Sิริyu, (Çevrimiçi) <http://www.voltairenet.org/article188753.html>, 18 Mart 2016.

Moskova Haber Sayfası, Sammit ŞOS Stal dlya Putina Tyajelim İspitaniyem, (Çevrimiçi) <http://www.mk.ru/politics/2015/07/10/sammit-shos-stal-dlya-putina-tyazhelym-ispytaniem.html>, 13 Ağustos 2015.

Musayev, Bahodir, Uzbekistan: Regionalnaya Bezopasnost i Sotsialno Opasnie Tendentsii Razvitiya Obşestva, (Çevrimiçi) http://www.cac.org/journal/2000/journal_rus/cac09_2000/13.Musaev.shtml, 23 Mayıs 2015.

Nazarbayev, Nursultan, What Iran Can Learn From Kazakhstan, (Çevrimiçi) http://www.nytimes.com/2012/03/26/opinion/what-iran-can-learn-from-kazakhstan.html?_r=1, 19 Şubat 2016.

Nikiforov, Aleksey, “ODKB: Eyo Rol, Potensial i Vozmojnie Merı Pri Negativnom Razvitii Obstanovki v Afganistane Posle 2014 Goda”, Derleyenler: A. Dinkin, V. Baranovskiy, İ. Kobrinskaya, *Vizovı Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii*, Institut Mirovoy Ekonomiki i Mejdunarodnih Otnoşeniy Rossiyskoy Akademii Nauk, Moskova, 2013.

Nikitina, Yuliya, “ODKB i ŞOS Kak Modeli Vzaimodeystviya v Sfere Regionalnoy Bezopasnosti”, *İndeks Bezopasnosti*, C:17, No: 2, s. 45 – 46, 2011.

Nogayeva, Ainur, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Arayışları*, USAK Yayınları, Ankara, 2011.

Nomad, Rossiya Dogovorilas o Peredaçe Kazahstanskoy Storone 1,6 mln ga Neispolzuyemih Zemel, (Çevrimiçi) <http://www.nomad.su/?a=3-201504200027>, 8 Şubat 2016.

North Atlantic Treaty Organization, (Çevrimiçi) http://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_52060.htm?selectedLocale=ru, 20 Ekim 2015.

Notum Bilgi Ofisi, Kaspiy Vzyvayet o Pomoşı Pered Bitvoy Geopoliticheskih Titanov, (Çevrimiçi) <http://www.notum.info/news/politika/kaspij-vzyivaet-o-pomoshhi-pered-bitvoj-geopoliticheskix-titanov>, 26 Nisan 2015.

Novikov, Anatoliy, Glava OBSE Didier Burkhalter Nazval Stranı Tsentralnoy Azii Mostom Mejdu Aziyey i Yevropoy, (Çevrimiçi) <https://www.pnp.ru/news/detail/71980>, 11 Şubat 2016.

Novosti – Kazahstan, Kazahstan Predlagayet Provodit Sammitı po Yadernoy Bezopasnosti Kajdiye Dva Goda, (Çevrimiçi) <http://newskaz.ru/politics/20120327/2879091.html>, 22 Şubat, 2016.

Novosti – Kazahstan, Kazahstan Priglasil na Tseremoniyu Zapuska Banka Yadernogo Topliva Predstaviteley Stran “Şesterki”, (Çevrimiçi) <http://newskaz.ru/politics/20150727/9268473.html>, 19 Şubat 2016.

Novosti – Kazahstan, Kazahstan Stal Predsedatelem OBSE, (Çevrimiçi) <http://newskaz.ru/politics/20100102/404550.html>, 27 Kasım 2015.

ODKB – CSTO. Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti 20 let, (Çevrimiçi) <http://www.odkb-csto.org/media/buklet.pdf>, 15 Ekim 2015.

Oğan, Gökçen, Şanhay İşbirliği Örgütü Zirvesi’nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı IŞİD, (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isis>, 14 Ağustos 2015.

Olcott, Martha B. ve Udalova – Zvart, Nataliya, *Narkotrafik na Velikom Şelkovom Puti: Bezopasnost v Tsentralnoy Azii*, Moskovskiy Tsentr Karnegi, Moskva, 2000.

Omuraliyev, Nurbek ve Elebayeva, Aynura, Batkenskije Sobitiya v Kirgıztstane, 2000, (Çevrimiçi) <http://www.ca-c.org/journal/cac-07-2000/04.omural.shtml>, 22 Mayıs 2015.

Organization for Security and Co – operation in Europe, (Çevrimiçi) <http://www.osce.org/ru/cio/87380>, 28 Kasım 2015.

Organization for Security and Co – operation in Europe, (Çevrimiçi) <http://www.osce.org/node/97060>, 11 Şubat 2016.

Özbekistan Devle Başkanı İslam Karimov’un Otra Asya’da Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Oluşturulması Yönündeki Girişimi Hayata Geçti, Hazar Strateji Enstitüsü, (Çevrimiçi) <http://www.hazar.org/newsdetail/haberler/ozbekistan-devlet-baskani-islam-karimov%E2%80%99un-orta-asya%E2%80%99da-nukleer-silahlardan-arindirilmis-bolge-olusturulmasi-yonundeki-girisimi-hayata-gecti-839.aspx>, 21 Şubat 2016.

Özsöz, Melih, Unutulan AB Gündemine Can Suyu: Şanhay İşbirliği Örgütü, (Çevrimiçi)

<http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/degerlendirmenotusubat2013.pdf>,

26 Mayıs 2015.

Popov, Valeriy, Afganistan Sajayet Yevropu “Na İglu”, (Çevrimiçi)

http://neweurasia.info/archive/2000/top5/06_09_Extr1.9.htm, 22 Mayıs 2014.

Potensialnie Vozmojnosti Razvitiya SVMDA Veliki – Zam Glava MİD KNR, *Jenbin Jibao Gazetesi*, (Çevrimiçi) <http://russian.people.com.cn/31521/8621772.html>,

3 Aralık 2015.

Poyraz, Yasin, “Hazarın Hukuki Rejimine İlişkin Sorunlar ve Kıyıdaş Devletlerin Çözüm Çabaları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C:7, No: 28, s. 38 – 41, 2011.

Purtaş, Fırat ve Mammadov, Halid, “Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Orta Cumhuriyetleri”, Derleyen: M. Turgut Demirtepe, G. Özkan, *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013.

Rahimjanova, Anar, “Potensial Ekonomiko – Ekologičeskoy “Korzini” OBSE: Vozmojnosti Kazahstana, Derleyen: B. Sultanov, L. Muzaparova, R. Serik, N.Seydin, *İtogi Predstavitelstva Kazahastana v OBSE, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan*, Almatı, 2011.

Rahimov, Mirzohid, Problemi Mnogostoronnih Mejdunarodnih Otnoşeniy v Tsentralnoy Azii, (Çevrimiçi) <http://ia-centr.ru/expert/2743/>, 30 Ocak 2016.

Rahmonov, Emomali, *Nezavisimost Tadjikistana İ Vozrojdienie Natsii*, İrfon, Duşanbe, 2004.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, (Çevrimiçi)

<http://www.mfa.gov.tr/turkey-and-the-organization-for-security-and-cooperation-in-europe-osce.en.mfa>, 23 Kasım 2015.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, (Çevrimiçi)

http://www.mfa.gov.tr/bn_1_-asya_da-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi-aigk-hk-conference-on-interaction-and-confidence-building-me.tr.mfa, 5 Aralık 2015.

Rianovosti, Ahmadzay: Afganistan ne Smoje Stabilizirovat Situatsiyu Bez Pomoşı RF, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/world/20150710/1124980818.html> 13 Ağustos 2015.

Rianovosti, Eskobar: Washington do Smerti Napugan Yevraziyskim Proyektom Rossii, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/world/20150724/1145428576.html>, 15 Ağustos 2015.

Rianovosti, Çen Gopin: Vopros Bezopasnosti Afganistana – Vajnyy Punkt Sammtia ŞOS, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/world/20150711/1125533215.html>, 13 Ağustos 2015.

Rianovosti, “İslamskoe Dvijenie Uzbekistana” Zayavilo o Prisoedinenii k İGİL, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/world/20141006/1027067431.html#ixzz3FLfUTr7c>, 14 Ocak 2016.

Rianovosti, Rossiyskie Voennie Pribılı na Uçeniya “Mirnaya Missiya – 2014” v Kitay, (Çevrimiçi) http://ria.ru/defense_safety/20140819/1020512197.html, 10 Eylül 2015.

Rianovosti, Uçeniya ŞOS “Mirnaya Missiya – 2012” Startuyut v Tadjikistane, (Çevrimiçi) http://ria.ru/defense_safety/20120608/668170763.html, 5 Eylül 2015.

Rianovosti, Voennie Uçeniya ŞOS “Mirnaya Missiya – 2010” Startovali na Yuge Kazahstana, (Çevrimiçi) http://ria.ru/defense_safety/20100913/275143168.html, 5 Eylül 2015.

Rossiysko – Kitayskie Uçeniya Proydut v Kitay v 2015 Godu, *Voenna – Promıslennıy Kurıer Gazetesi*, <http://www.vpk-news.ru/news/22991>, 10 Eylül 2015.

Rusya Federasyonu Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://archive.kremlin.ru/interdocs/2004/06/17/0000_type72066_75285.shtml?type=72066, 10 Ocak 2016.

Rusya Federasyonu Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/50291>, 18 Mart 2016.

Rusya Federasyonu Başkanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/15589>, 23 Mart 2016.

Rusya Federasyonu’nun Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://kazembassy.ru/ru/posol/oficialnayaastana/vistupleniaprezidentark/68-visprk23>, 14 Ocak 2016.

Rusya’nın Haber Ajansı, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/1647353>, 22 Mart 2016.

Rusya Haber Yayını, Nazarbayev Predlojil Rasspustit Yevrazes, (Çevrimiçi) <http://lenta.ru/news/2013/10/24/evrazes/>, 30 Ocak 2016.

Sabah, Afganistan’da Uyuşturuçu Artışı, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/11/12/afganistanda-uyusturucu-artisi>, 23 Nisan 2015.

Sabirova, Madina, “Razvitiye Neftegazovogo Kompleksa Kazahstana”, *Wirtnictwo Nafta Gaz*, C: 24, No:1, s. 451, 2007.

Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=7&lang=1&article_id=104, 3 Aralık 2015.

Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=395&lang=2&parent_id=139, 5 Aralık 2015.

Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=427&lang=1, 10 Şubat 2016.

Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, (Çevrimiçi) http://www.s-cica.org/page.php?page_id=179&lang=2, 19 Şubat 2016.

Sehring, Jennifer, *Preodoleniye Probelov i Podklyuçenie Spetsialistov: O Vzaimosvyazi Vodi*, (Çevrimiçi) <http://water-ca.org/ej/index.php/IUVR/article/view/10/24>, 11 Şubat 2016.

Sivers, Erik, Voda, Konfliktı ı Regionalnaya Bezopasnost v Tsentralnoy Azii, (Çevrimiçi), http://journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2003-1-17/20_1077-3779-1-PB.pdf, 23 Mayıs 2016.

Smith, Steve, “The Increasing Insecurity in Security Studies: Conceptualising Security in the Last Twenty Years”, Derleyen: S. Croft, T. Terriff, *Critical Reflections on Security and Change*, Frank CASS Publishers, London, 2000.

Stanradar – Novosti Tsentralnoy Azii, CASA – 1000: Novıy Vitok Energetičeskih Perepleteniy v Tsentralnoy Azii, (Çevrimiçi) <http://www.stanradar.com/news/full/19342-casa-1000-novyj-vitok-energeticheskikh-perepletenij-v-tsentralnoj-azii.html>, 12 Ocak 2016 .

Stanradar – Novosti Tsentralnoy Azii, ODKB Naraşıvayet Sılı, (Çevrimiçi) <http://www.stanradar.com/news/full/14065-odkb-naraschivaet-sily.html>, 5 Ocak 2016.

Şanhay İşbirliği Örgütü Bilgi Sayfası, Rossiya i Kitay Dovedut v 2015 Godu Tovaroorobot do100 mlrd Dollarov, (Çevrimiçi) <http://infoshos.ru/ru/?idn=13735>, 14 Ağustos 2015.

Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva, *Geografiya*, (Çevrimiçi) <http://geo.1september.ru/article.php?ID=200800606>, 16 Haziran 2015.

Şaymerden, Dana, Kazahstan Yejegodno Platit MAGATE 300 tıs. Yevro, (Çevrimiçi) <https://kapital.kz/finance/33939/kazahstan-ezhegodno-platit-v-magate-300-tys-evro.html>, 19 Mart 2016.

Şaymuhanova, Saule, “Kazahstan i Organizatsiya po Bezopasnosti i Sotrudničestvu v Yevrope”, Derleyen: G. Bayjabaginova, A. Salambekova, A. Jetpisbayev v.d., *Kazahstan v Sisteme Mirovoy Politike*, Karagandinskiy Gosudarstvenniy Tehniçeskiy Universitet, Karaganda, 2011.

Şkolnikov, Vladimir, “Predsedatelstvo Kazahstana v OBSE v 2010 Godu: “Pryannik” Syeden, a Effekta Net”, *EU – Central Asia Monitoring*, No:15, s.2, 2011.

Tacikistan Başkanlığı Uyuşturucu Kontrolü Ajansı Raporu, 2014, (Çevrimiçi) <http://polis.osce.org/library/f/4158/4121/OSCE-KAZ-EVT-4158-RU-4121.pdf>, 23 Nisan 2015.

Tacikistan’ın Kazakistan Büyükelçiliği Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) http://www.kazakhembassy.tj/index.php?option=com_content&view=article&id=1109:2013-02-08-06-55-23&catid=36&Itemid=52, 22 Şubat, 2016.

Tarasov, Stanislav, Timçenko: Rossiya i Kitay Dovedut v 2015 Godu Tovaroorobot do100 mlrd Dollarov, (Çevrimiçi) <http://www.regnum.ru/news/economy/1894679.html>, 14 Ağustos 2015.

Tasam, Neoliberealizmin Ulusal Güvenlik Siyasaları Üzerindeki Etkileri ve Türkiye’nin Güvenlik Siyasası Üzerine Bir İnceleme, (Çevrimiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3168/neoliberalizmin_ulusal_guvenlik_siyasalari_uzerindeki_etkileri_ve_turkiyenin_guvenlik_siyasasi_uzerine_bir_inceleme, 9 Nisan 2015.

Taye, Ali, Tsentralnaya Aziya Kak Oçag Aktivnosti Ekstremistov, Dünya Haberlerini Rusça Yayınlayan Portal, (Çevrimiçi) http://inosmi.ru/middle_asia/20150325/227105819.html, 22 Nisan 2015.

Temur, Ferit, Şanhay İşbirliği Örgütü’nün Yeni Dönem Başkanı Rusya: Beklentiler ve Riskler, (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/sangay-isbirligi-orgutunun-yeni-donem-baskani-rusya-beklentiler-ve-riskler/4033>, 13 Ağustos 2015.

Tengri News, Mejdnarodniy Bank Yadernogo Topliva v Kazahstane Ekonomiçeski Netselesoobrazen, (Çevrimiçi) http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/mejdunarodnyiy-bank-yadernogo-topliva-kazahstane-216153/, 19 Şubat 2016.

Tengri News, Rashodı RK na Soderjanie Banka Yadernogo Topliva Sostavyat 10 – 15 tıs. Dollarov v God – MİD, http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/rashodyi-rk-soderjanie-banka-yadernogo-topliva-sostavyat-10-278556/, 21 Mart 2016.

Terehonov, Vyacheslav, Interfax International Services – International Information Group, Rossiya v Kirgizii – Za i Protiv, (Çevrimiçi) <http://www.interfax.ru/russia/93622>, 24 Nisan 2015.

Terriff, Terry ve Croft, Stuart, James, Lucy ve Morgan, M. Patrick, *Security Studies Today*, Polite Press, Cambridge, 1999.

Terzioğlu, Süleyman Sırrı, “Hazar’ın Statüsü Hakkında Kıyıdaş Devletlerin Hukuksal Görüşleri”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, C: 3, No:5, s. 27 – 28, 2008.

The Atom Project, Proyekt Atom Prizıvayet k Minute Molçaniya 29 Avgusta, (Çevrimiçi) <http://www.theatomproject.org>, 19 Şubat 2016.

The OSCE in Central Asia: A New Strategy, (Çevrimiçi) <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/central-asia/The%20OSCE%20in%20Central%20Asia%20A%20New%20Strategy.pdf>, 10 Şubat 2016.

The Shanghai Cooperation Organisation, (Çevrimiçi) <http://www.sectsko.org/RU123/AntiTerrorism.asp>, 16 Haziran 2015.

The Shanghai Cooperation Organisation, (Çevrimiçi) <http://www.sectsko.org/RU123/show.asp?id=432>, 14 Ocak 2016.

The Shanghai Cooperation Organisation, (Çevrimiçi) <http://www.sectsko.org/RU123/show.asp?id=473>, 14 Ocak 2016.

Toktomuşev, Aybek, “Tsentrálnaya Aziya: Kollektivnie Usiliya Gosudarstv v Protivodeystvii Ugroze Mejdunarodnogo Terrorizmu”, *Yaderniy Kontrol*, C: 11, No:2, s. 83 – 88, 2005.

Tomohiko, Uyama, “Politika Yaponii v Otnoşenii Kazahstana: Yest li Strategiya?”, Derleyen: R. Legvold, Strategiçeskie Perspektivi: Veduşie Derjavı, *Kazahstan i Tsentralnoaziatskiy Uzel*, Amerikanskaya Akademiya Toçnih Nauk, Cambridge, 2003, s. 205.

Topıçkanov, Pyotr, “ŞOS – Eto Po – Naşemu”, *Voenno – Promışlenniy Kuryer Gazetesi*, 22 Temmz 2015.

Triverdi, Ramakant, “Netraditsionniye Ugrozı Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii s Točki Zreniya Sravnitelnoy Regionalnoy Perspektivı”, *Comparative Politics*, No: 4, s. 109, 2011.

Troitskiy, Kirill, “Operatsiya “Proksi””, *Voenno – Promıslenniy Kuryer Gazetesi*, 16 Aralık 2009.

Tsentralnaya Aziya i Kaspiyskiy Region: Vizovy i Ugrozy, KİSİ pri Prezidente Respubliki Kazahstan, Almatı, 2012.

Tsıgankov, Pavel, *Mejdunarodnie Otnoşeniya*, Gardariki, Moskova, 2003.

Tumış, Kanat, “Soveşanie o Vzaimodeystviyu i Meram Doveriya v Azii: ot Zarodeniya İdeii k Novım Gorizontam Bezopasnosti i Razvitiya Kontinenta”, *Kukuk jane Memeleket*, C: 63, No: 2, s. 71 – 72, 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/asyada-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi.tr.mfa>, 3 Aralık 2015.

United Nations, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/ru/terrorism/securitycouncil.shtml>, 8 Şubat 2016.

United Nations Documents, Dogovor o Nerasprostranenii Yadernogo Orujiya, (Çevrimiçi) http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/npt.shtml, 19 Şubat 2016.

United Nations Office for Disarmament Affairs, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml>, 19 Şubat 2016.

United Nations Office on Drug and Crime, *Word Drug Report 2014*, (Çevrimiçi) https://www.unodc.org/documents/wdr2014/World_Drug_Report_2014_web.pdf, 10 Ocak 2016.

United Nations Office on Drug and Crime, *Word Drug Report 2015*, (Çevrimiçi) http://www.unodc.org/documents/wdr2015/WDR15_ExSum_R.pdf, 10 Ocak 2016.

United States Missions to the Organization for Security and Cooperation in Europe, (Çevrimiçi) <http://osce.usmission.gov/infoosce.html>, 23 Kasım 2015.

Ulusal Kanal, Yeni Başkan Rusya Oldu!, (Çevrimiçi) <http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/yeni-baskan-rusya-oldu-h36666.html>, 15 Ağustos 2015.

Utkin, Sergey, *Rossiya i Yevropeyskiy Soyuz v Menyayuşeyasya Arhitekture Bezopasnosti: Perspektivi Vzaimodeystviya*, İnstitut Mirovoy Ekonomiki i Mednarodnih Otnoşeniy Rosiyskoy Akademii Nauk, Moskva, 2010.

Verhoturov, Dmitriy, Politizatsiya Voprosa Afganskikh Bejentsev v Regione, (Çevrimiçi) <http://afghanistan.ru/doc/23511.html>, 18 Şubat 2016.

Vermenichev, Andrey, “SVMDA – Primer Dialoga, Gde Ne Bivayet Proigravshih”, (Çevrimiçi) http://liter.kz/ru/articles/show/12839svdma_primer_dialoga_gde_ne_byvaet_proigravshih, 3 Aralık 2015

Vesti, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva, (Çevrimiçi) <http://www.vesti.ru/doc.html?id=116847&tid=3588>, 5 Eylül 2015.

Vesti, V Çelyabinskoy Oblasti Zavershilis Mejdunarodnie Uçeniya “Mirnaya Missiya – 2013”, (Çevrimiçi) <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1118382>, 10 Eylül 2015.

Vneşnepolitiçeskie İnitsiyativy Prezidenta Respubliki Kazahstan N. Nazarbayeva, Kazak Entsiklopediyası, Almatı, 2010.

Voronoviç, Vitaliy, Evolyutsiya Şanhayskoy Organizatsii Sotrudniçestva v Kontekste Formirovaniya Aziatskoy Sistemı Bezopasnosti, (Çevrimiçi) <http://evolutio.info/content/view/1172/188/>, 11 Eylül 2015.

Voskresenskiy, Aleksey, *Vostok – Zapad: Regionalnye Podsystemy i Regionalnye Problemy Mejdunarodnih Otnoşeniy*, Moskovskiy Gosudarstvenniy İnstitut Medunarodnih Otnoşeniy, Moskva, 2002.

Vsyo obAfganistane, V Rezultate Raketnogo Obstrela Pakisan v Provintsii Kunar Ranen Mirny Jitel, (Çevrimiçi) <http://afghanistan.ru/doc/77440.html>, 19 Şubat 2016.

Waever, Ole, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter Publishers, London, 1993.

Yadernoe Obşestvo Kazahstana, V Almatinskoy oblasti Provedeno Operativnio – Taktiçeskoe Uçeniye “Atom - Antiterror - 2008”, (Çevrimiçi) <http://www.nuclear.kz/news/256.html?lang=ru>, 21 Şubat 2016.

Yakuşeva, Yuliya, Problemy Bezopasnosti v Tsentralnoy Azii i Strategii İh Reşeniya, (Çevrimiçi) <http://ia-centr.ru/expert/622/>, 22 Nisan 2015.

Yapıcı, Utku, “Kazakistan’ın Dış ve Güvenlik Politikasında Çok – Vektörlülük”, Derleyen: M. Turgut Demirtepe, G. Özkan, *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, USAK Yayınları, Ankara, 2013.

Yejenedelniy Obzor Neftegazovogo Rinka za 15 – 22 Dekabrya 2011, İnformatsionno – Analitiçeskiy Departament “Samruk – Kazına”, Astana, 2011.

Yesevi, Çağla Gül, “Orta Asya’da İşbirliği ve Bütünleşme: Koletkif Güvenlik Anlaşması Örgütü Örneği”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi*, No: 4, s. 1 – 3, 2013.

Yurgens, İgor v.d. (der.), *ODKB: Otvetstvennaya za Bezopasnost*, Ekon – İnform, Moskva, 2011.

Zerkalov, Dmitriy, “*Politiçeskaya Bezopasnost*”, Osnova Yayınları, Kiev, 2012.

Zorlu, Kürşad, Nükleer Güvenlik Zirvesi ve Nazarbayev’in Önerisi, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/dunya/2012/03/31/2-nukleer-guvenlik-zirvesi-ve-nazarbayevin-onerisi>, 20 Şubat 2016.